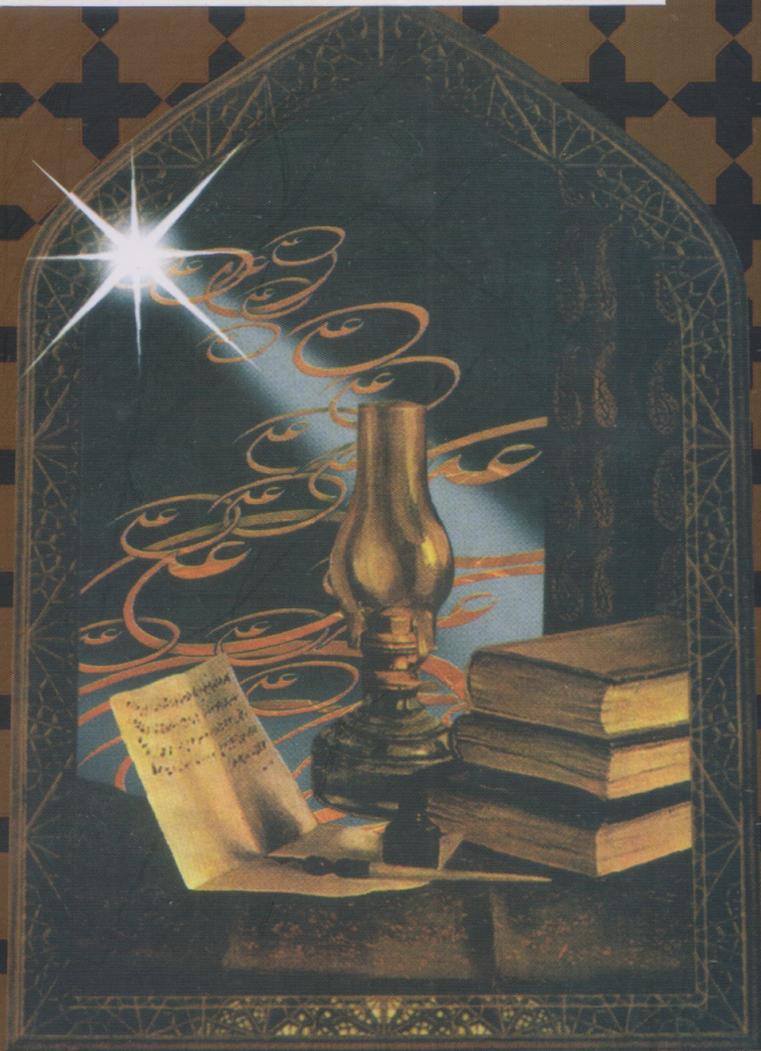

رؤى الحياة في نهج البلاغة / الطاجيكية

Барномаи зиндагӣ аз дидгоҳи
Наҳҷ-ул-балоға

Шайх Ҳасан Мӯсо Саффор

**Барномаи зиндагӣ аз
дидгоҳи Наҳҷ-ул-балоға**

Шайх Ҳасан Мӯсо Саффор

Муассисаи фарҳангии
Маърифат

Номи китоб: Барномаи зиндагӣ аз дидгоҳи
Наҳҷ-ул-балоға

Муаллиф: Шайх Ҳасан Мӯсо Саффор

Мутарҷим: Сайидюноси Истаравшанӣ

Чопи аввал: 2005

Ношир: Фазоил

Тираж: 3000

Қимат: 3 сомонӣ

Nasher: Fazael

ISBN: 964-7885-09-1

صلى الله عليه وسلم

Ба номи Худои Бахшоянда ва Меҳрубон

Пешгуфтор

Имрӯза бештар аз як миллиард инсон ба уммати исломӣ нисбат доранд ва масофаҳои гузардаеро дар муҳимтарин қорраҳои ҷаҳон мисли Осиё, Африқо ва қисмате аз Аврупо ба худ ихтисос дода ва аз мавқеияти беназири стратегӣ бархӯрдор мебошанд. Бар бештари уқёнусҳо ва баҳрҳои ҷаҳонӣ мисли уқёнуси Ҳинд ва Атлантик, баҳри Миёназамин ва Сурх ишроф доранд. Муҳимтарин роҳгузарҳои стратегӣ монанди канали Суес ва тангҷои Ҳурмуз ба онҳо ихтисос дорад. Баъзе аз кишварҳои исломӣ аз аввалин кишварҳои содиркунандаи нефт ба шумор омада ва ҳамчунин соҳиби бузургтарин хазинаи нефти ҷаҳон мебошанд то ҷое, ки нисбати нефти мавҷуд назди уммати исломӣ 60% аз нефти кулли ҷаҳонро ташкил медиҳад. Сеяки фосфати ҷаҳон ҳам ба онҳо ихтисос дорад... Нисбати бузурге аз мис, оҳан ва дигар маъданҳои зеризаминӣ ба иловаи заминҳои ҳосилхез азони онҳо ба ҳисоб меояд.

Ин аз як тараф.

Аммо аз тарафи дигар бошад, ҳанӯз ҳам қисмате аз заминҳои исломӣ ба монанди Фаластин, Ҷулон (дар Сурия) ва Кашмир зери ишғоли истеъморгарон қарор дорад. Ҳанӯз ҳам бештари кишварҳои исломӣ

дар зери нуфузи кишварҳои бузург ба сар мебаранд. Ҳанӯз ҳам уммати исломӣ дар ҳеҷ соҳае аз соҳаҳои зиндагӣ аз худкифоии зотӣ бархӯрдор нест. Аз силоҳҳои ҷангӣ гирифта то пӯшоку хӯрокашро аз дигар кишварҳои содиркунанда ворид мекунад. Бо вучуди ин ки соҳиби ин ҳама сарватҳои бузург ба шумор меравад, ҳанӯз бештари ҷамъияти исломӣ бо ҷаҳлу маҳрумӣ ба сар мебаранд. Миллионҳо хонаводаҳо дар хаймаҳо ва кӯчаҳои паскӯчаҳо зиндагӣ мекунанд. Маҳрумӣ аз зиндагии муносиб бештари мағзҳои мутафаккир ва илмӣ фарзандони кишварҳои исломиро водор кардааст, ба дигар кишварҳои сарватманд муҳоҷират намоянд. Омори зерин, ки ба наздикӣ аз ҷониби яке аз кормандони Созмони Милали Муттаҳид дар бораи вазъи иҷтимоӣ дар кишварҳои арабӣ гузориш шудааст, гӯшае аз ин вазъи нобасомони ҷамъияти исломиро нишон медиҳад:

- Тибқи омори ғайри расмӣ, ки дар ин гузориш омадааст, барои 15% аз арабҳо умеди беш аз чихил сол умр дидан вучуд надорад;
- 60 миллион аз арабҳои ба синни рушд расида бесавод мебошанд;
- 54 миллион араб аз оби ошомиданиӣ тасфияшуда маҳрум ҳастанд;
- 29 миллион араб аз асоситарин хидматҳои пизишкӣ бархӯрдор нестанд;

- 13% аз арабҳои ба синни рушд расида ҷои кор надоранд;
- 50 миллион араб аз ҳавои олуи танаффус менамоянд;
- 5 миллион тифли зери панҷ сол бо ғизои ғайри беҳдошти тағзия мешаванд;
- 4 миллион кӯдак роҳии мадраса нашоудаанд;
- Нисбати марғу мири модарон дар ҳангоми зоиш хеле болост то он ҷо ки 360 адад аз ҳар сад ҳазор маврид бо ҳолати марғ рӯ ба рӯ мешаванд;
- 50% аз занони ба синни рушд расида бесавод мебошанд;
- Содироти ғайри нефтии кишварҳои арабӣ, ки адади сокинонаш 236 миллион нафар мебошад, баробар аст бо содироти фақат кишвари Финляндия, ки адади сокинонаш 5 миллион мебошад;
- Баҳраи ҳар фарди арабӣ аз воридоти ғизоӣ дар соли 2000, аз 100 доллар дар сол то 300 доллар дар сол афзуда мешавад ва ин, ба ин маъно аст, ки тақии ҷаҳони араб бар воридсозии ғизо се баробар афзуда хоҳад гардид.

Вақте ин ду тасвири ба ҳам зидд дар баробарамон қарор мегирад, онгоҳ ҷӣ мавзее хоҳем дошт?

Бешак ҳолате аз ҳайрати васфнопазир дар

баробари ин вазъе, ки уммати исломӣ дар он қарор дорад, моро фаро хоҳад гирифт ва онгоҳ ба дунболи баррасӣ ва ковиш хоҳем афтод, ки шояд даст ба асбоб ва авомиле, ки дар паси ин ду сурати ба ҳам зид нухуфта бошанд, пайдо кунем.

Вале пас аз миқдоре ковиш ба ҳеҷ сабаби моддие, ки омили чунин вазъе бошад, даст пайдо нахоҳем кард, ба хусус ин ки кишварҳои дигаре ҳам бо мо дар рӯи кураи замин бо имконоти камтаре зиндагӣ мекунанд, вале мебинем аз сатҳи болотаре аз зиндагӣ бархӯрдор ҳастанд ва дорои пешравиҳои чашмгире ҳам мебошанд ба монанди кишвари Жопон.

Сабаби ҳақиқӣ ва воқеии ин ақабафтадагӣ, ки умматро дар бар гирифтааст, надоштани як барномаи корӣ ва нақшаи роҳи зиндагист ва ба ҳамин хотир аст, ки нақши худро намедонад, ба андоза ва ҳаҷми имконоташ пай намебарад ва намедонад, ки чӣ гуна онҳоро ба кор андозад?

Умнат аз ин ҷиҳат ба як кӯдаки хурдсоле шабех аст, ки падараш аз дунё рафта ва пас аз худ сарвати бепоён ва амволи зиёдеро ба ӯ мерос гузоштааст, вале кӯдак намедонад, ки чӣ гуна ин сарватҳоро ба кор андозад ва ба чӣ тарз аз онҳо истифода барад ва чӣ гуна ҳаёташро саодатманд гардонад? Онгоҳ ин амвол ва сарват ба тадриҷ дар натиҷаи дуруст ба кор наандохтан ва исрофи кӯдак аз байн мераванд ва ӯ ҳам ҳамчун нодони фақир, ки на каромате дорад ва

на хувийяте боқӣ мемонад.

Пас ҳар уммате дар навбати аввал ниёз ба як роҳкори муайян ва барномаи мушаххасе дорад, ки дар партави он битавонад зиндагиашро ба пеш бибарад ва уммате ҳам, ки аз роҳкор ва барномаи зиндагӣ бебаҳра мебошад дар нодонӣ ва гумроҳӣ боқӣ хоҳад монд.

Ноғуфта намонад, ки лозим аст ин барнома ва роҳкор аз дохили худ уммат сарчашма гирифта ва таърихаш бо ӯ ҳамоҳанг бошад ва битавонад истеъдодҳояшро барангезад ва лаёқатҳояшро шукуфо созад ва дар натиҷа битавонад ўро водор ба ҳаракат намуда ва ба пеш биронад.

Аммо агар ин барнома ва роҳкор аз назди дигар умматҳо ва ҷамъиятҳо, ки дар зот ва хувият, шароит ва таърих бо уммати мо бегона ҳастанд гирифта шаванд, онҳо худ ҳамин воридсозӣ сабаби ақибафтодагии дигаре хоҳад шуд.

Шахсе, ки ба айнак ниёз дорад, агар айнаке ба ҷашм андозад, ки бо сатҳи диди ӯ ҳамоҳанг нест, чӣ ҳолате хоҳад дошт? Нигоҳ кардан барояш душвор мегардад ва чизхоро ё бузургтар аз андозааш ва ё кучактар аз он мебинад. Хатарноктар аз ҳама ин ки ҷашмонаш дар маърази заифӣ ва бемории бештар қарор хоҳанд гирифт.

Айни ҳамин натиҷа ҳосил хоҳад гардид барои он уммате, ки бо барномае зиндагӣ намояд, ки бо асолат

ва хувияти ӯ ҳамоҳангӣ нашошта бошад. Ин гуна зист барояш на танҳо ӯро дар ҳолати ақибафтодагӣ ниғаҳ хоҳад дошт, балки авомили қувват ва истеъдод-ҳояшро ба кулӣ аз байн хоҳад бурд.

Ин дуруст ҳамон чизест, ки барои уммати исломӣ рӯй додааст ва сабаби асосӣ дар ақибафтодагияш мебошад.

Ҳамакнун, ки наслҳои ҳозираи уммат аз хоб бедор шуданд ва фаҳмиданд, ки чӣ воқеияти талх ва зиндагӣ доранд ва диданд пешравию чашмгиреро, ки миллатҳои дигар ба даст оварданд ва низ кашф намуданд сарватҳои бепоёнеро, ки дар зерӣ пойҳояшон хобидаст, ҳамин ҳақиқат, ки ин насл ниёзи шадид ба як барномаи кор барои баҳрабардорӣ аз ин боигарӣҳои бепоён дорад то аз ин воқеияти талхи ақибафтодагӣ раҳӣ пайдо карда ва ба қорвони пешравию санъатӣ ва маданӣ бипайвандад.

Табиатан кишварҳои истеъморғари бузургро хушҳол нахоҳад сохт, ки кишварҳои дар ҳоли рушд роҳи пешравӣ ва шукуфоиро кашф намоянд, балки ин кишварҳо талош хоҳанд намуд, ки монеаҳо пеш роҳи онҳо ба вучуд оваранд ва ҳарҳае дар роҳи онҳо бикоранд то дар ҳоли ақибафтодагӣ боқӣ монда ва тобеи нуфуз ва мӯҳтоҷи таҷрибаҳояшон бошанд.

Ин ҳақиқат, ки истеъморӣ хуношом фурсате пайдо кардааст, ки бо пул намешавад арзёбӣ намуд.

Ҳоло ки наслҳои ин уммат ба дунболи барномаи

зиндагӣ ҳастанд ва ба миқдори солим будани ин барнома ҳам оянда ва сарнавишти уммат бастагӣ дорад, пас чаро истеъмори ин фурсатро ғанимат нашуморад ва барои ин насл барномае аз пешни худ пешкаш нанамояд, ки ояндааш ҳамон тавре шавад, ки ӯ мехоҳад ва ҳамон гуна гардад, ки масолаҳ ва манофеи ӯ тақозо мекунад?

Ин дуруст ҳамон чизест, ки воқеъ гардидааст.

Ба воситаи васоили ахбории васеъе, ки дар даст доранд ва аз тариқи дошнӣшгоҳҳо ва донишқадаҳои илмӣ ва ба василаи равишҳои гумроҳкунанда ва фиребанда, истеъмори барои насли дар ҳоли рушди ин уммат барномаҳои гуногун ва нақшаҳои роҳи зиндагӣ, ки бо асолат ва решаҳои ин уммат бемуносибат ва бо ҳувият ва шароити ӯ ноҳамоҳанг ҳастанд, пешкаш сохт, ки боис гардиди ин маъҷунҳои ноҳамоҳанг ва сӯғириҳои (позитсия) ба ҳам зид дар байни уммат пайдо шавад.

Аммо суол ин чост, ки ба чӣ сабаб чунин рӯй дод?

Оё ба ин хотир, ки уммати исломӣ дорои як барномаи зотӣ ва аз дохили худ ва роҳқори махсусе нест, ки фарзандонаш ниёзманд ба ворид сохтани барнома ва андешаи дигарон гардидаанд? Ё чизи дигарест?

Дар воқеъ уммати исломӣ дорои муҳкамтарин поя ва соҳиби бузургтарин меросе мебошад, ки башарият дар тӯли таърихаш шинохтааст.

Ин поя ва мерос, ҳамон поя ва мероси исломист, ки дарбардорандаи беҳтарин ва густардатарин барнома дар ҳамаи майдонҳои зиндагӣ мебошад, ки ҳатто инсон аз бузургӣ ва саршорӣ ва фарогирии ин мерос, ки тамоми ҷонибҳои зиндагӣ ва фаъолияти инсониро дарбар гирифтааст, ба ҳайрат меафтад. Агар мо як гардиши илмӣ дар боғҳои мероси бузургамон намоем, онгоҳ дар он тамоми барномаҳои матлуб дар ҳамаи майдонҳоро хоҳем пайдо кард.

Фақат дар як китоб аз китобҳои мероси исломӣ, ки номаш “Васоил” мебошад, 4082 ҳадис танҳо перомуни мавзӯи робитаҳои зану шавҳарӣ вуҷуд дорад, 2429 ҳадис фақат дар мавзӯи одоб ва услуби хӯрду хӯрок, 464 ҳадис танҳо перомуни ғул ва шустушӯӣ ва покизагии бадан, 82 ҳадис дар бораи шустани дандонҳо, 744 ҳадис дар мавзӯи либос ва пӯшок ва 2038 ҳадис перомуни тиҷорат ёфт мешавад ва ҳамчунин аст дар дигар соҳаҳои зиндагӣ.

Вале ин мероси бузург мушкilotи чандеро аз сар мегузаронад, ки ўро аз баровардани хостаҳои уммат дар асри ҳозир нотаваон сохтааст ва ба ҳамин хотир насли ҷадид аз неъматии ин мерос ва сарватҳои он маҳрум гардидаанд.

Ҳоло бояд дид ин мушкilot кадомҳоянд?

1. Мероси исломӣ аз назари шаклбандӣ ва услуб муносиб бо ҳамон замон ва шароити аввалин нашри он аст ва имрӯза ниёз ба навоарӣ дар

шаклбандӣ ва услуби арзаи он дар ҳар асру замон ба шакле, ки муносиб бо додаҳои ин аср бошад, дорад. Мутассифона ин кор бо мероси гаронбаҳои ислומии мо ҳанӯз анҷом дода нашудааст;

2. Аз назари таблиғ ва нашр ҳам мероси ислумии мо бо надорӣ ва фақр мувоҷеҳ аст, яъне ниёз ба маболиғи молӣ дорад то нашр гардад ва аз сӯе ҳам ниёз ба касоне дорад то дуруст матолиби онро таблиғ намоянд;
3. Нуктаи дигар ин ки ҳанӯз пасмондаҳои таассуби мазҳабӣ ва тамоюлоти сиёсӣ моневъ аз баҳрабардорӣ ва истифода аз ин мероси гаронбаҳо мешавад.

Насли мо бо чунин эҳсоси халаъ ва ниёз ба андешаҳои дигарон боқӣ хоҳад монд ва фурсат барои истеъмори ҳамчунон фароҳам хоҳад монд, ки ба ақлҳо ва зехнҳои мо нуфуз кунад, магар ин ки тасмим ба баргашт ба мероси ислумиямон ва баррасии амиқ ва ҷиддии он намоем то аз хилоли он барнома ва роҳкореро, ки ба он дар паймудани роҳи зиндагӣ ниёз дорем, берун оварем.

Яке аз гаронқиматтарин мерос аз меросҳои ислумӣ, китоби “Наҳҷ-ул-балоға” ба шумор меояд, ки дарбардорандаи маҷмӯае аз хутбаҳо, номаҳо ва суханони Имом Алӣ ибни Абӯтолиб (а) мебошад.

Бо вучуди ин ки ба китоби “Наҳҷ-ул-балоға”

тавачҷӯҳи камназире аз ҷониби шореҳон ва муаррихон шудаву мешавад, вале ҳанӯз ҳам ниёзманд аст ба баррасиҳои дақиқе, ки битавонем бо онҳо роҳкорҳо ва барномаҳои муфассале берун оварем то ин ҳалаъи маънавиеро, ки насли мо аз сар мегузаронад пур созад ва битавонад умматро ҷиҳат бахшида ва ба сӯи пешравӣ ва шукуфой биронад.

Китобе, ки ҳамакнун дар дасти хонандаи мӯхтарам қарор дорад, маҷмӯаест аз суҳанрониҳое, ки барои гурӯҳе аз ҷавонон ва рӯшанфикрон ҳангоми таътилоти соли 1977 анҷом додаам ва дар он талош шудааст аз хилоли китоби “Наҳҷ-ул-балоға” роҳкорҳое барои зиндагӣ пешниҳод гардад. Умедворам ин баррасиҳо идома пайдо кунанд ва ҳамчунин роҳкоре бошанд барои андешмандони уммат то дар ин замина беҳтар ва бештар кор кунанд.

**Худост соҳиби тавфиқ.
Ҳасани Саффор**

Имом Алӣ (а) ва Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Эй мардум! Ман панду андарзҳоеро, ки паёмбарон ба умматҳояшон карда буданд, дар миёни шумо паҳш кардам ва вазифаеро, ки ҷонишинони паёмбарон дар баробари уммати онҳо баъд аз марғашон доштанд, дар мавриди шумо ба анҷом расондам. Бо тозиёнаам шуморо адаб кардам, вале рост нашудед, бо амру наҳйҳои илоҳӣ шуморо ба пеш рондам, вале ҷамъ нашудед. Ба Худо, шумо чӣ инсонҳое ҳастед? Оё мунтазир ҳастед, ки имоме ба ғайр аз ман бо шумо ҳамроҳ гардад ва роҳи ҳақро ба шумо нишон диҳад?”

Лозим аст қабл аз вуруд ба баррасии мавзӯҳои “Наҳҷ-ул-балоға” андаке даранг намуда партаве бар зиндагонии Имом Алӣ (а), ки бешак дар услуби ӯ ва дар Наҳҷ-ул-балоға ва аҳамияти он инъикос ёфтааст, биафканем.

Чӣ басо дар мавриди таърихи Имом Алӣ (а) аз қабилӣ таърихи таваллудаш, ҷангҳояш ва шаҳодаташ чизҳои зиёде шунидаем ва низ дар бораи мӯъҷизаҳо ва фазоили ахлоқиаш ҳам шунидаем, вале чизе, ки дар бораи он зиёд намешунавем ҳамоно ҷонибҳои муборизавӣ ва рисоли аз ҳаёти Имом Алӣ (а) аст. Масалан он рӯз, ки ҷавон буд боризтарин чилваҳои зиндагияш дар ин марҳала аз чӣ иборат буданд?

Онгоҳ, ки марҳалаи ҷавониро пушти сар карда ба марҳалаи кухулат¹ расид, чӣ вижагиҳоеро дар зиндагиаш мушоҳида менамояд ва он рӯз, ки аз марҳалаи кухулат ҳам гузашт, рӯ ба рӯ бо кадом чилваҳо мегардем? Ҳамаи ин ҳам барои он аст, ки то дар ҳар марҳалае аз зиндагиаш Имом Алӣ (а) бароямон муқтадо ва улғуе қарор гирад, ки аз ӯ пайравӣ намоям.

Имом дар ҷавонӣ

Дар марҳалаи ҷавонӣ муҳимтарин вижагиҳои зиндагонии Имом иборат буданд аз хусусиёти зерин:

Кушодагӣ: Мурод аз кушодагӣ яъне ҳамвора омода будан барои пазириши фикри ҷадид ва андешаи нав ва иқдом намудан барои амали тағйировар бидуни он ки пойбанд ба одату тақлидҳои ҷомеа ва парво ба равиш ва тариқи аҷдоду гузаштагон дошта бошад. Модоме, ки андешаи нав ҳаққ ва фикри ҷадид дуруст бошад, лозим аст инсон иқдом ба пазириш ва қабули он намуда ва барои амал ба он шитоб варзад. Ин вижагӣ дар суръати имон овардани Имом Алӣ (а) ва иқдоми ӯ барои қўшиш ба хотири Ислому дар нахустин лаҳза аз даъвати Паёмбар (с) мушоҳида мешавад. Ба ҳамин хотир аст, ки уламои Ислому чунин лиҳоз намудаанд,

¹ Кухулат – миёнсолӣ.

ки аз боризтарин вижагиҳои Имом Алӣ (а) пешдастии ӯ ба Ислом ва намозгузори ҳамаҷамоа бо Паёмбар (с) буд ва ривоятҳо дар ин мавзӯ ба тавогур нақл шудаанд.

Нисоӣ ривоятҳоеро дар аввалин фасл аз китобаш “Вижагиҳои Амири мӯъминон Алӣ ибни Абӯтолиб” аз тариқи ровиёни гуногун перомуни ҳамаҷамоа мавзӯ нақл мекунад.

Дар “Бихор-ул-анвор” аз Салмони Форсӣ (р) (ва ӯ аз Расули гиромӣ (с)) чунин ривоят шудааст, ки Паёмбар (с) фармуд:

“Аввалин касе аз шумо, ки ба назди ман дар ҳавз (дар бихишт) ворид мешавад, ҳамаҷамоа аввалин касе аз шумо, ки Ислом овардааст, яъне Алӣ ибни Абӯтолиб”.

Аз Абӯзари Ғифорӣ (р) ривоят шудааст, ки фармуд:

“Аз Расули Худо (с) дар ҳоле, ки дасти Алиро гирифта буд шумо, ки мефармуд: Ту аввалин касе ҳастӣ, ки ба ман имон овардааст ва аввалин касе мебошӣ, ки дар рӯзи қиёмат даст ба дастии ман медиҳад”.

Аз Ҷобир ибни Абдуллоҳи Ансорӣ (р) ривоят аст, ки фармуд:

“Расули Худо (с) рӯзи душанбе барои паёмбарӣ барангехта шуд ва Алӣ рӯзи сешанбе Ислом овард”.

Аз Алӣ (а) вақте пурсиданд:

“Эй Алӣ! Оё он замон, ки имон овардӣ бо падарат дар ин мавзӯ машварате кардӣ?” Алӣ (а) дар посух фармуд:

“Оё Худо вақте маро офарид бо падарам машварат карда буд?”

Ҳиммат: Имом Алӣ (а) дар ҷавонӣ дар андешаи ояндаи шахсии ҳудаш ва ин ки чӣ гуна омӯзишашро ба поён бирасонад ва ба вазифае ноил гардад ва соҳиби зани зебӯе шавад ва барояш манзили хубе фароҳам ояд - ҳамон гуна ки бештари ҷавонони мо имрӯза чунин меандешанд - набуд. Балки Имом (а) ба ояндаи давр ва рисолаташ ва вазӣи уммати хеш меандешид. Имом ҳиммате бузургтар ва болотар аз ҳиммати шахсӣ дошт. Ҳимматаш ин буд, ки марди шумораи ду (баъд аз Расули Худо(с)) дар раҳбарии олам ба сӯи саодат ва пешравӣ бошад ва он ҳам фақат барои талаби ризои илоҳӣ ва ноил гардидан ба савоб. Дар ҳамон ибтидои даъват вақте, ки Худои мутаол ба паёмбараш ҳазрати Муҳаммад (с) дастур фармуд, ки хешовандони наздиқашро бим диҳад *“Ва бим деҳ хешовандони наздиқатро”*, Паёмбари Худо (с) аз фарзандони Абдулмутталиб, ки дар он ҳангом аз чиҳил мард иборат буданд, даъват ба амал оварда ва баъди он ки барояшон таом пешкаш кард, аз ҷо баланд шуд ва фармуд:

Эй фарзандони Абдулмутталиб! Ман ба дурустӣ бимдиҳанда ба сӯятон аз ҷониби Худои бузург ва башоратоваранда ҳастам. Ба дини Ислом гаравед ва маро итоат кунед, ки онгоҳ ҳидоят ва роҳ хоҳед ёфт.

Сипас фармуд:

“Чӣ касе дасти бародарӣ ба ман дароз мекунад ва кӯмаккори ман мегардад ва валю ҷонишин бароям баъд аз ман ва халифаам дар байни аҳлам мешавад ва қарзамро адо мекунад?” Касе посух надод ва ҳама сокит буданд. Се бор ҳамин дархостаҷро такрор кард, вале дар ҳар се бор ҳама сукут ихтиёр карда буданд ва танҳо Алӣ (а) буд, ки мегуфт: *“Ман”*. Дар бори севвум буд, ки Паёмбар (с) фармуд: *“Оре, ту”*.

Эътимод ба нафс: Бо вучуди ин ки Имом (а) хурдсол буд ва дар ҷомеае зиндагӣ мекард, ки бузургсолорӣ дар он ҳоким буд, вале Имом (а) ин монеаро шикаст ва бар ин арзиши ҷоҳилона саркашӣ намуда ва бо эътимод ба нафси худ кор кард. Масалан, дар воқеаи Хандақ вақте Амр ибни Абдвуд - он ҷанговари машҳур аз қабилаи Бани Омир ибни Луай - ба мубориза баромад ва мардум аз ҳайбати ӯ ба тарс афтода ва ҷуръати мубориза бо ӯро аз даст доданд, Паёмбари гиромӣ (с) нидо дод: *“Чӣ касе аз шумо ҳозир аст барои мубориза бо Амр барояд?”* Алӣ (а) аз ҷо баланд шуд ва арз кард: *“Ман эй Расули Худо!”* Онгоҳ Паёмбар (с) ба Алӣ (а) фармуд: *“Ӯ Амр аст!”* Алӣ (а) фармуд: *“Ва ман Алӣ ҳастам!”*

Алӣ дар марҳалаи куҳулат

Баъд аз даргузашти Паёмбар (с) мебоист Алӣ (а) -

ба унвони имом ва халифае, ки Паёмбари Худо (с) дар мавориди гуногуне мисли воқеаи машҳури Ғадир сареҳан ба имомат ва хилофати ӯ баъд аз худ ишора намуда буд - зимомии раҳбарии уммат ва идораи шууни онҳоро ба даст мегирифт. Вале он чи дар воқеъ рӯй дод, ин буд, ки хилофат аз Алӣ (а) баргардонда шуд ва дар Сақифаи Бани Соида бо каси дигаре байъат гардид дар ҳоле, ки Имом Алӣ (а) дар ҳамон ҳангом машғули кафну дафни Паёмбар (с) буд. Дар оғоз Имом (а) кореро, ки анҷом гардид эътироф накард ва даст аз байъат кардан бардошт, вале вақте дид, ки пофишориаш бар талаби ҳаққи шаръии хеш дар хилофат шояд хатари тафриқаи умматро ба дунбол дошта ва асли дини Исломро ба хатар андозад ва аз сӯе ҳам фурсатро барои нерӯҳои зидди Ислом фароҳам оварад, ин ҷо буд, ки маслиҳати асли Ислом ва рисолатро бар ҳаққи шаръияш баргузида ва сукут ихтиёр карда ва дасти байъат ба халифа дароз кард. Имом (а) дар ин маврид мефармояд:

“Аммо баъд, Худованди субҳон Муҳаммадро фиристод то бимдиҳандаи ҷаҳониён ва гувоҳ ва нигаҳбони оини паёмбарони ӯ бошад. Вақте Паёмбар (с) чаши аз ҷаҳон баст, мусулмонон дар бораи аморат ва хилофат баъд аз ӯ ба кашокашӣ ва ҷанҷол бархостанд. Ба Худо савганд, ҳаргиз фикр намекардам ва ба зеҳнам намеомад, ки арабҳо баъд аз Паёмбар (с) амри имомат ва раҳбариро аз аҳли байти ӯ баргардонанд (ва дар ҷои дигар қарор диҳанд

ва бовар намекардам) онҳо онро аз ман дур созанд. Танҳо чизе, ки маро нороҳат кард ҷамъ шудани мардум дар атрофи фалон шахс буд, ки бо ӯ байъат кунанд. Онгоҳ даст бардоштам, вале вақте ки бо чашми худ дидам гурӯҳе аз дини Ислом бозгашта ва мехоҳанд дини Муҳаммадро нобуд созанд, дар ин ҷо буд, ки тарсидам агар Ислом ва аҳлашро ёрӣ накунам, бояд шоҳиди нобудӣ ва шикоф дар Ислом бошам, ки мусибати он барои ман аз раҳо сохтани хилофат ва ҳукумат бар шумо бузургтар буд. Чаро ки ин баҳра даврони кӯтоҳи зиндагии дунёст...”

Баъзеҳо талош карданд, ки Имомро таҳрик намоянд, ки даст аз ҳаққаш набардорад, вале биноии расо ва ихлоси Имом (а) ба маслиҳати умумӣ ўро болотар аз лаббайк гуфтан ба ин таҳрикҳо қарор дод.

Ибни Асир дар таърихи худ чунин ривоят мекунад:

“Абӯсуфён наздик шуд ва мегуфт: Ман лаҷоҷате мебинам, ки чизе ҷуз хун онро наметавонад хомӯш созад. Эй Оли Абдуманоф! Абӯбакр кист, ки зимоми умури шумо ба дасташ қарор гирад? Ин ду бечора ва ду хоршуда Алӣ ва Аббос куҷоянд? Чӣ шудааст, ки аморат дар дасти поинтарин гурӯҳи Қурайш қарор гирад?” Сипас ба Алӣ (а) гуфт: “Дастатро ба ман дароз кун то бо ту байъат кунам. Ба Худо савганд, агар бихоҳӣ бар алайҳи ӯ тамоми ин ҷоро бо ҷанговарони пиёда ва савора пур месозам”. Алӣ (а) аз ин пешниҳод рӯй бартофт ва ўро сарзаниш кард ва фармуд: “Ба Худо савганд, бо ин кор ҷуз фитна муродат нест ва ба Худо савганд, замони зиёде ба Ислом бадӣ

кардӣ, ниёз ба насиҳатат надорем”.

Имом (а) ҳамчун насиҳатгар, мушовир ва роҳнамо дар ҷониби хулафои сегона Абӯбакр, Умар ва Усмон қарор мегирифт, чун дар ҳалли мушкилот ва масоил ба ӯ муроҷиат мекарданд ва дар назди ӯ дониши фаровон ва назари саҳеҳ ва ҳалли дуруст пайдо мекарданд, ҳатто ин сухан аз халифаи дуввум Умар ибни Хаттоб машхур аст, ки гуфтааст: “Паноҳ мебарам ба Худо аз мушкилае, ки Абу Ҳасан - Алӣ ибни Абӯтолиб барои ҳалли он вучуд надошта бошад.”

Хулоса ин ки Имом (а) ба ин далел, ки аз ҳаққаш дур карда шудааст, даст аз кӯмак ва роҳнамоӣ набардошт.

Марҳалаи ахир

Вақте Имом (а) ба синни пирӣ расид, баъд аз ҳодисаҳои, ки дар таърих нақд шудааст, фурсати раҳбарии уммат барояш фароҳам гардид. Ӯ дар замони хилофаташ, ки фурсати кӯтоҳе буд, намунаи олии як ҳокими идеалро ироа намуд. Имом (а) худро пойбанд ба татбиқи аҳкоми Ислом ва амалӣ кардани асосҳои одилонаи он намуд ҳарчанд душвориҳо ва мушкилотеро ҳам ба дунбол дошта бошад ва рӯй аз пӯйидани роҳи “маслиҳат” дар сиёсат бартофт. Ӯ аз ҳамон оғози хилофати худ ҳамкорӣ бо маслиҳат-андешоне мисли Талҳа, Зубайр ва Муовияро бар

ҳисоби маслиҳати уммат радд кард ва ҳамчунин
адолати иҷтимоиро дар беҳтарин шаклш пиёда
сохт, на наздике аз наздиконашро бар дигарон бартар
медид ва на бо дўсте мудоро дошт.

Дар бораи Наҳҷ-ул-балоға

Ин буд гӯшае аз зиндагонии Имом (а). Ҳоло бояд дар бораи Наҳҷ-ул-балоға чизе бигӯем.

Имом (а) фақат ҳокиме набуд, ки қарорҳое содир кунад ва иҷрои онҳоро ба зӯр аз тӯдаи мардум бихоҳад, балки соҳиби рисолат ва ҳомили як асос буд. Барояш муҳим буд, ки мардум рисолаташро дарк намоянд ва асосҳояшро бифаҳманд. Ба ҳамин хотир таваҷҷӯҳ ба ҷиҳатбахшии тӯдаи мардум аз роҳи эроди хутбаҳо, навиштани номаҳо, васиятҳо ва таълимот дошт. Коргузорони худро дар дастгоҳи ҳукумат бо насихатҳо ва ҷиҳатбахшиҳои тарбиятӣ тағзия мекард то нақши раҳбарикунандаи худро ба беҳтарин шакл адо намоянд ва ин худ барои уммат боигарии калоне аз ҷиҳатбахшиҳои Имом Алӣ (а) ва таълимоташро фароҳам овард.

Алорағми ин ки ҳукуматҳое, ки баъд аз ин пушти сари ҳам бар уммати исломӣ ҳукумат ронданд, бо ин сарват ва боигарии бебаҳо мубориза мекарданд ва пеши роҳи нашрашро мегирифтанд, вале миқдори зиёде аз ин сарват ин шароитро пушти сар карда ва ба дасти наслҳои баъдии уммат ба сурати пароканда расид. Дар охириҳои асри чаҳоруми ҳиҷрӣ марҳуми Шарифи Разӣ (р) дар андешаи гирдоварии ин боигарӣ ва ниғаҳдорӣ ин мероси бебаҳо афтод, вале

ба хотири доштани тамоюлоти адабӣ, танҳо ба чамъовариҳои суҳаноне, ки рангу бӯи балоғату фасоҳати бештаре доштанд, тавачҷӯҳ намуда ва ба ғайри онҳо аз суҳанон ҳарчанд арзиши фикрӣ ва иҷтимоӣ дошта бошанд ҳам, тавачҷӯҳе нанамуд.

Дар муқаддимаи китоби “Наҳҷ-ул-балоға” мегӯяд: “Агар дар миёни он чи баргузидаам, фаслҳои ғайри муназзам ва суҳанони ғайри муруттабе омада, ба хотири он аст, ки ман нуктаҳо ва ҷумлаҳои дурахшонии он ҳазратро чамъ мекунам ва манзурам ҳифзи тамоми пайвандҳо ва иртибототи каломӣ нест.”

Аз ҳуди номгузориҳои китоб ба номи Наҳҷ-ул-балоға (равиши балоғат) аз сӯи Шарифи Разӣ тамоюлоти адабии ӯ ба рӯшанӣ ба чашм мерасад. Вале дар воқеъ суҳанони Имом Алӣ (а) ҷӯш ба ҳаётбахшӣ мезанад ва тапиш ба мубориза ва талошу кӯшиш дорад. Бинобар ин метавон номашро “Наҳҷ-ул-ҳаёт” (равиши зиндагӣ) ё “Наҳҷ-ул-низо” (равиши мубориза) ва ё “Наҳҷ-ул-ҷиход” (равиши ҷиход) гузошт. Вале тамоюлоти Шариф ӯро водор кардааст, ки исми китобро “Наҳҷ-ул-балоға” гузорад бо ин ки ҳадафи хутбаҳо ва суҳанони Имом (а) балоғат нест, балки балоғат танҳо салиқаи ӯст. Ҳадаф аз суҳанони Имом (а) маъноҳои ҳаётбахш ва масоили мубориза ва талошу кӯшиш аст.

Ба ҳамин сабаб аст, ки Шарифи Разӣ қисматҳои

бисёре аз баъзе хутбаҳо ва номаҳоро андохтааст. Голибан он чи Шариф дар Наҳҷ-ул-балоға мегӯяд чунин аст: “Аз хутбаи Имом Алӣ (а)”, ё “Аз номаи Имом Алӣ (а)” ва бо вучуди он, марҳуми Шариф иддао накардааст, ки ба тамоми суханони Имом (а) ихота пайдо кардааст. Худаш тасреҳ кардааст, ки дар поёни ҳар бобе варақҳои холие гузоштааст то агар баъдан чизе пайдо кунад ба он мулҳақ созад. Ин аст сухани ӯ дар ин маврид: “Сипас ба ҳар кадом аз онҳо боберо ихтисос додам ва саҳифаҳоеро махсуси он қарор додам то муқаддимае бошад барои ба даст овардани он чи ки ба он дастрасӣ надорам ва мумкин аст дар оянда ба он бирасам...”

Шарифи Разӣ худ аз сулолаи поки Амири мўъминон Алӣ ибни Абӯтолиб (а) ба шумор меравад ва исми шарифаш Муҳаммад ибни Хусайн ибни Мўсо ибни Иброҳим ибни Имом Мўсои Козим ибни Имом Ҷаъфари Содиқ ибни Имом Муҳаммади Боқир ибни Имом Алии Зайнулобидин ибни Имом Хусайн ибни Имом Алӣ ибни Абӯтолиб аст. Соли 359 ҳ. таваллуд ёфта ва соли 406 ҳ. дар Бағдод аз дунё чашм бастааст.

Ӯ донишмандест бо дониши фаровон ва маърифати васеъ, бузурги хонадони алаві ва раиси содот (насли Паёмбар) ва сарпарастии умури ҳаҷ ва додрасии мардум.

Таълифоти арзишманди Шариф мисли китоби

“Ҳақоиқ-ут-таъвил”, “Талхис-ул-баён фи маҷозот-ил-Қуръон”, “Маҷозот-ул-осор ан-набавийя” ва “Ҳасоис-ул-аимма” гӯёи сатҳи болои илмии ўст.

Шарифи Разӣ Наҳҷ-ул-балоғаро дар тӯли 16 сол (аз соли 384 ҳ. то соли 400 ҳ.) гирд овардааст.

Ахиран яке аз донишмандон ҷаноби алломаи муҳаққиқ Шайх Муҳаммадбоқирӣ Маҳмудӣ талоши сипосоваре ба харҷ дода ва боқимондаҳои суханони Имомро гирдоварӣ намуданд. Чанд ҷилде аз он ба номи “Наҳҷ-ус-саода фи мустадраки наҳҷ-ил-балоға” дар Бейрут ба чоп расид, ки Худо подоши некӯ барои муаллифаш ато фармояд.

Ба дурустӣ Наҳҷ-ул-балоға мавриди тавачҷӯҳи камназири донишмандон ва андешмандони уммат қарор гирифтааст. То имрӯз бештар аз 150 шарҳ бар ин китоб нигошта шудааст ва ҳамчунин донишмандони бузурге ба баррасӣ ва нашри он бархостаанд ба монанди Имом Муҳаммади Абду муфтии диёри Миср, аллома Шайх Абдулҳамид Муҳйиддин, Сайид Абдулазиз Сайиди Аҳл, доктор Шайх Субҳи Солеҳ ва ахиран адиби масеҳӣ Ҷорҷ Ҷурдоқ.

Аҳамияти Наҳҷ-ул-балоға

Наҳҷ-ул-балоға китоби муҳиммест. Вале мутаассифона имрӯза аз Наҳҷ-ул-балоға ҷуз чандто суханон ва хутбаҳои ташвиққунанда ба дунёзудой ва

парҳез аз маргу охират, ки одатан дар маҷлисҳо ва маросими азодорӣ ва дар маҷолиси хатми Қуръон роиҷ аст, намешунавем. Ба ҳамин хотир аст, ки имрӯз бештари ҷавонон ба Наҳҷ-ул-балоға фақат ба унвони як китоби азодорӣ нигоҳ мекунанд.

Вале дар ҳақиқат Наҳҷ-ул-балоға меросест гаронбаҳо ва сарватест калон ва аҳамияташ дар нуқоти зерин ҳулоса мешавад:

1. Наҳҷ-ул-балоға сарчашмаи муҳиммест барои кашфи мафоҳим ва андешаҳои исломӣ дар ҷамии майдонҳои зиндагӣ, аз пояҳои ахлоқӣ гирифта то қонунҳои ҷангӣ ва таълимоти идорӣ ва сиёсӣ ва дидгоҳҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ;
2. Наҳҷ-ул-балоға оинаест ростгӯ, ки барои мо воқеияти бисёре аз ҳодисаҳои таърихи исломиро мунъақис месозад ва дар ин маврид ба манзилаи ёддоштҳои марде мемонад, ки бо тамоми он ҳодисаҳо зиндагӣ карда ва дар рақам задани онҳо ширкат доштааст;
3. Ба иловаи инҳо Наҳҷ-ул-балоға сарватест адабӣ, ки бо балоғат ва завқи баланд ҷӯш мезанад ҳатто дар борааш чунин гуфта шудааст: *“Поёнтар аз каломии холиқ ва болотар аз сухани махлуқ.”*

Ҳучуми муғризна

Ахиран Ҳамағӣ шоҳиди як ҳучуми муғризнае ҳастем, ки Наҳҷ-ул-балоғаро ҳадафи худ қарор додааст. Соли 1975 дар маҷаллае аз тарафи як нависандаи мисрӣ устод Маҳмуд Муҳаммад Шокир мақолае ба чоп расид, ки дар он ин нависанда бар Наҳҷ-ул-балоға ҳучум меоварад ва иддао мекунад, ки ин китоб аз суҳанони Имом Алӣ (а) набуда, балки ба дурӯғ ба ӯ нисбат дода шудааст.

Каме баъд аз он маҷаллаи мисрии дигаре ба номи “Ҳилол” мақолаи дигаре (дар с. 1975) аз доктор Шафеъ Сайид пешкаш сохт, ки нависанда перомуни ҳамин мавзӯ баҳс кардааст.

Ахиран ҳам дар як маҷаллаи кувайтӣ мақолае аз доктор Муҳаммад Дасуқӣ нашр гардид, ки ӯ ҳам ҳамин масъаларо тақрор кардааст.

Ман намедонам ҳадаф аз ин суҳанон, ки дар вақте оғоз шудааст, ки уммати исломии мо эҳсоси ниёз ба бозгаштан ба мероси асилаш мекунад, чӣ бошад? Оё мехоҳанд уммат аз истифода аз ин мероси бебаҳо маҳрум монад? Ё ин ки мехоҳанд умматро бо ҷадал ва кашокашӣ перомуни масоили собит ва мусаллам машғул созанд?

Он чи ҳоло бароямон муҳим аст, баррасии баъзе аз ин шубҳаҳо бар Наҳҷ-ул-балоға мебошад:

1. Шубҳаи аввали онҳо ин аст, ки мегӯянд Наҳҷ-ул-балоға аз тофта ва бофтаҳои худи Шарифи Разист ва

суханони Имом Алӣ (а) нест.

Ин шубҳа ҳангоме баргараф мешавад, ки китобҳои таърихӣ ва адабиеро, ки қабл аз таваллуди Шарифи Разӣ таълиф гардида ва бисёре аз ҳамин хутбаҳо, номаҳо ва суханони кӯтоҳи Наҳҷ-ул-балоғаро дар бардоранд, мебинем. Шарифи Разӣ (р) дар гирдовариҳои Наҳҷ-ул-балоға таъя ба ҳамин манобеъ кардааст.

Масалан баъзе аз хутбаҳои Наҳҷ-ул-балоға дар китоби “Албаён ва ат-тибён”- и Ҷоҳиз, ки соли 255 ҳ. чашм аз дунё бастааст, дар китоби “Сиффайн” - и Наср ибни Музоҳим, ки соли 202 ҳ. аз дунё рафтааст, дар китоби “Таърихи Табарӣ”, ки вафоташ дар соли 310 ҳ. мебошад, дар китоби “Ал - ағонӣ”- и Исфаҳонӣ (вафоташ дар соли 356 ҳ.) омадаанд, бо ин ки Шарифи Разӣ соли 406 ҳ. чашм аз дунё пӯшидааст. Пас чӣ гуна метавонад дуруст бошад, ки Шариф чизеро тофта ва бофта, ки дар китобҳои қасоне, ки қабл аз ба дунё омадани вай аз дунё рафтаанд вучуд доштааст? Ахиран ҳам яке аз донишмандон фарҳангномаи ҷадидеро ба нашр дароварда ва дар он санадҳо ва сарчашмаҳои ҳамаи хутбаҳо, номаҳо ва суханони кӯтоҳи Наҳҷ-ул-балоғаро ба субут расондааст. Ў аллома Сайид Абдуззаҳро Хусайнии Хатиб аст ва қасест, ки нисбат доштани он чӣ дар Наҳҷ-ул-балоға аст ба Имом Алиро бо таъя ба манобеи қобили эътимод аз китобҳои таърихӣ ва адабӣ исбот кардааст, ки бештарашон қабл аз Наҳҷ-

ул-балоға таълиф шудаанд ва баъзеи дигар суханони Имомро бо санади муттасил, ки дар тариқи он на китоби Наҳҷ-ул-балоға ва на Шарифи Разӣ қарор доранд, ривоят мекунанд.

Ин фарҳангнома дар чаҳор чилд зери унвони “Манобеи Наҳҷ-ул-балоға ва санадҳои он” ба ҷоп расидааст.

2. Шубҳаи дигар ин ки мегӯянд дар Наҳҷ-ул-балоға суханоне вучуд дорад, ки дар онҳо саҳобаи киром мавриди сарзаниш ва мазаммат қарор гирифтаанд. Имкон надорад, ки аз ҷониби Имом Алӣ (а) чунин сарзанишхое содир шуда бошад. Посухи мо ба ин шубҳа ин аст, ки Имом (а) пайрав ва дунболарави назари Ислому аст ва аз дидгоҳи Ислому меъёр пояҳост, на афрод. Агар ҳар шахсе пойбанди пояҳу ва асосҳои Ислому аст, мавриди эҳтиром ва тақдир қарор мегирад ҳарчанд банде бошад, ки дар асри 20 баъд аз Паёмбар (с) зиндагӣ бикунанд. Ва ҳар шахсе, ки бо пояҳу ва асосҳои исломи муҳолифат варзад ва аз онҳо мунҳариф гардад, лозим аст мазаммат шавад ва хатояш гуфта шавад ҳарчанд касе бошад, ки ифтихори ҳамроҳӣ бо Паёмбарро дар як манзил доштааст, *“Гиромитарини шумо дар назди Худо парҳезкортарини шумост”*, ҳамчуноне ки Куръони карим ҳамсарони паёмбарони худо Нӯҳ ва Лутро сарзаниш кардааст. Худои мутаол мефармояд: *“Худо барои кофирон зани Нӯҳ ва зани Лутро мисол овард, ки*

зери назари ду бандаи солеҳи мо буданд ва ба онҳо хиёнат карданд ва он ду шахс (бо вучуди мақоми паёмбарӣ) натавонистанд онҳоро аз қаҳри Худо бираҳонанд. Ва ҳукм шуд он ду занро, ки бо дӯзахиён дар оташ дохил шавед”.

3. Шубҳаи севвум он ки мегӯянд дар Наҳч-ул-балоға суханоне вучуд дорад, ки аз чизҳое аз ғайб хабар медиҳад бо ин ки эътиқод дорем чуз Худои мутаол касе дигар аз ғайб хабар надорад. Ин шубҳа низ бартараф аст. Зеро дар Наҳч-ул-балоға мехонем, ки марде аз қабилаи Бани Калб дид Имом Алӣ (а) дар бораи баъзе чизҳои ғайбӣ сӯҳбат мекунад. Онгоҳ пурсид: Эй амири мӯъминон! Оё илми ғайб дода шудай? Имом (а) хандид ва фармуд: “Эй бародар аз қабилаи Бани Калб! Ин илми ғайб нест, балки таълимест аз соҳиби илм (паёмбар)... Худо онро ба паёмбараш омӯхт ва сипас Паёмбар (с) онро ба ман омӯзиш дод ва бароям чунин дуо кард, ки Худо онро дар синаам ҷой диҳад ва аз ӯи баданамро аз он молмомол созад”.

Оё монее вучуд дорад, ки Худо ба паёмбараш ахбори ғайбӣ расонад? Қуръони карим мегӯяд: “Ин аз ахбори ғайб аст, ки онро ба ту ваҳӣ кардем”. Сипас оё монее ҳаст, ки Паёмбар (с) баъзе аз ин ахборро ба ҷонишин ва халифааш хабар диҳад?

Адолати иҷтимоӣ дар Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ (а) дар фармони хеш ба Молики Аштар фармудааст:

“...Нисбат ба Худованд ва нисбат ба мардум аз ҷониби худ ва аз ҷониби наздиконат ва аз ҷониби зердастоне, ки ба онҳо дилбастагӣ дорӣ инсоф кун, ки агар чунин нақунӣ ситам намудаӣ. Ва касе, ки ба бандагони Худо ситам кунад, Худованд пеш аз бандагонаш душмани ӯ хоҳад буд. Ва касе, ки Худованд душмани ӯ бошад, далелаширо ботил месозад ва бо ӯ ба ҷанг мепардозад то даст аз зулм бардорад ё тавба кунад. (Ва бидон, ки) ҳеҷ чизе дар таъири неъматҳои Худо ва ба шитоб андохтани интиқом ва кайфариш, аз пофишорӣ бар ситам сарештар ва зудрастар нест. Чаро ки Худованд дуо ва хостаи мазлумонро мешунавад ва дар камини ситамгарон аст”.

Адолат дар низоми ҳастӣ

Инсон агар нигоҳе ба масири ҳастӣ ва низоми ҳаёт андозад, чунин пайдо хоҳад кард, ки моддаҳои ҳастӣ ва унсурҳои ҳаёт бо як ҳолати дақиқе аз тавозун ва ҳамоҳангӣ ба сар мебаранд ва Худои мутаол барои ҳар унсур ё моддае ҳудуд ва андозаҳои муайянеро тарсим намудааст, ки аз он таҷовуз намекунанд. Агар бар фарз унсур ё моддае аз ҳудуди таъйиншудааш ба миқдори тори мӯе таҷовуз намояд, ин ба маънои он

аст, ки дар масири ҳаёт вайронӣ ва харобӣ воқеъ шудааст. Масалан:

1. Ҳаҷми кураи замин чунон ба мизони дақиқ муайян шудааст, ки бо маслиҳати зист дар рӯи он ба таоруз наафтад. Агар бар фарз ҳаҷми он васеътар ва бузургтар гардад, ин бар ҳисоби зист бар рӯи замин тамош мешавад, зеро бар нерӯи ҷозибааш афзуда мешавад ва онгоҳ ҳаракат ва фаъолият бар сатҳи он душвор мегардад. Ҳамчунин агар фаразан ҳаҷми он камтар аз ҳаҷми феълии он гардад, ин маънояш он аст, ки ҳаёт бар рӯи он вайрон хоҳад шуд, зеро аз ҷозибаи он коста мешавад ва онгоҳ ҳаво боло рафта ва обҳо ҳамагӣ бухор мешаванд.

2. Кураи замин аз офтоб ба миқдори 93 миллион мил фосила дорад ва таъйини ин фосила дар ҳақиқат ба ваҳйе аз диққати низоми одил сурат гирифтааст, ки олами ҳастиро фаро мегирад. Вагарна агар бар фарз замин ба миқдори бештар аз ин фосилаи таъйиншуда дур бияфтад, гармо ва ҳарорати лозим барои ҳаётро аз даст медеҳад. Ҳамчунин баръакс агар кураи замин ба андозаи камтар аз ин фосила ба офтоб, ки дараҷаи ҳарорат дар сатҳи он 12 ҳазор дараҷа фаронҳойт аст наздик мешуд, тамоми мавҷудоти зинда оташ мегирифт ва ҳаёт аз байн мерафт.

3. Медонем, ки кураи заминро ғилофи фазоие, ки дорои ҳаҷми муайяност, печонидааст. Дар воқеъ ин

қонуни дақиқи ҳаёт аст, ки чунон қарор додааст. Агар ин ҳаҷм аз фазо аз ин ғилоф камтар аз ҳаҷми феълияш гардад, маънояш ин аст, ки ҳаёт зери “раҳмати” шаҳобсангҳо ва зузанабҳое, ки дар ҳар рӯз ба миқдори 150 ҳазор адад дар фазо поин меоянд қарор хоҳад гирифт, ки суръати ҳар яке аз онҳо 90 бор нерӯмантар аз партоби як туфанг аст. Ҳоло баъд аз ин оё метавонад чизе чуз вайрони ҳаёт ва нобудии мавҷудот пеш ояд? Ҳамчунин баръакс агар ҳаҷми ин ғилофи фазой бештар аз ҳаҷми кунунияш гардад, ба маънои он хоҳад буд, ки аз бисёре аз шуоҳои хуршедии лозим барои ҳаёт маҳрум мемонем.

Ин тавозун ва ҳамоҳангии дақиқро, ки ҳастӣ бо он зиндагӣ ба сар мебарад ба гунае, ки амали ҳар унсур ва ҳаракати ҳар моддае дар зимни ҳудуди муайяни худ ва майдони андозагиришуда барои вай сурат мепазирад, метавонем ҳамчун “ҳолатҳои одилона” лиҳоз кунем. Вале ҳолатҳои муқобили онро, (ки фарз кардем) яъне ҳамон, ки дар онҳо яке аз моддаҳои ҳастӣ ё унсурҳои он тугён карда ва аз ҳудуди худ хориҷ мешуданд, метавонем “ҳолатҳои золимона” ном гузорем. Модоме, ки ҳолатҳои одилона бар ҳастӣ ҳукумат кунанд, ҳастӣ дар хайру саломат аст, вале агар ҳолатҳои золимона дар ҳастӣ ҳоким гарданд, ба маънои ин аст, ки ҳастӣ вайрон ва нобуд шудааст.

Ба ин тартиб бо ҳолатҳои одилонаи ҷаҳони ҳастӣ ва низ ҳолатҳои золимонаи он ошно шудем ва

ҳамакнун навбати он аст, ки ба ҳолатҳои одилонаи иҷтимоӣ ва золимонаи он огоҳӣ пайдо кунем.

Адолати иҷтимоӣ

Дуруст ҳамон тавр, ки ҳар унсур ё моддае дар ҷаҳони ҳастӣ дорои ҳудуди муайян буда ва қарор гирифтаниш дар он ҳудуд ба маънои адолат ва хуруҷаш аз он ба маънои зулм аст, ҳамин тавр аст дар ҷомеаи башарӣ, ки Худои Ҳаким барои ҳар фарде аз афроди ҷомеа ҳудуд ва ҳуқуқеро муайян намудааст. Агар ҳар инсон дар доираи ҳудуди худ ҳаракат кунад ва ҳуқуқаш барояш дода шавад, ин адолат аст, вале агар инсон аз ҳудудаш таҷовуз кунад ё ҳуқуқаш аз ӯ салб шавад, ин зулм ва ситам хоҳад буд.

Комилан ҳамон гуна, ки адолат дар низоми ҳастӣ зомини хайри ҷаҳони ҳастӣ ва истиқрори вай аст ва зулм дар он сабабгари нобудии ҳастӣ ва вайронии он мебошад, ҳамин тавр адолати иҷтимоӣ низ зомини бақо ва саодати ҷомеа ва зулми иҷтимоӣ омили ба ҳам реҳтани он ва шақоваташ аст.

Дар ин маврид Имом Алӣ (а) ба Зиёд ибни Абиҳ - онгоҳ, ки ӯро ба унвони ҷонишини Абдуллоҳ ибни Аббос дар минтақаи Форс ба кор гузошт - дар зимни як сухани тӯлоние, ки дар заминаи наҳӣ аз афзоиши хироч ва молиёт аст, мефармояд:

“Адолатро пеша кун ва аз хушунат ва сахтгирии бечо ва ситамгарӣ бипарҳез, чаро ки хушунат ва сахтгирӣ

сабаби фирори мардум аз минтақа мешавад ва зулму ситам даъват ба муборизаи мусаллаҳона мекунад”.

Дар ин чо лозим аст ба як ҳақиқати муҳимме ишора намоем ва он ин ки офаридгори башар офаридгори ҳастист ва ҷомеаи башарӣ чизе ҷуз поре аз ин ҳастӣ, ки адолат дар он ҳоким аст, нест. Пас оё мумкин аст, ки Худои мутаол адолатро дар ҷамии зарраҳои ҷаҳони ҳастӣ ҷорӣ созад, вале барои ҷомеаи башарӣ розӣ бошад, ки зулму ситам дар он сайтара намояд?

Ба ин эътибор, ки офаридгори ҷаҳони ҳастӣ якест, пас лозим аст низоме, ки бар ҳастӣ ҳоким аст низ яке бошад. Қуръони карим ба ин ҳақиқат ишора кардааст:

“Он Худое, ки ҳафт осмони баландро ба табақоти муназзаме офарид. Дар назми офариниши Худои раҳмон ҳеҷ беназмӣ ва нуқсоне нахоҳӣ ёфт. Борҳо ба дидаи ақл дар низоми мустаҳкамаи офариниш бингар, оё дар он ҳеҷ сустӣ ва халале хоҳӣ дид? Боз ду бора ба чашми басират диққат кун, ин ҷост, ки дидаи хирад забун ва хаста ба сӯи ту боз хоҳад гардид”.

Дар мавриди инсон иродаи Худои мутаол ба ин тааллуқ гирифтааст, ки ўро гиромӣ дошта ва бар дигар махлуқот бартарӣ диҳад ва он ба ин маъно, ки барояш майдон фароҳам гузоштааст то инсон худро ба ихтиёр ва иродаи худ комил созад. Яъне адолатро ба сурати ҷабр бар ў таҳмил накардааст ҳамон гуна,

ки бар хуршеду кураи замин бор кардааст. Ҳаракати ҳамоҳанг ва одилонаи хуршеду замин ба дасти худашон нест, балки чунин офарида шудаанд. Вале инсон чунин нест. Худои мутаол роҳи адолатро барои инсон нишон дода ва ўро тарғиб ба пўйидани он намудааст ва ҳамчунин роҳи зулмро барои вай баён намуда ва аз воқеъ шудан дар он ўро барҳазар доштааст.

Шаклҳои ситам дар ҷомеа

Барои ин ки мафҳуми адолат ва ҷанбаҳои иҷтимоии он дар Наҳҷ-ул-балоға бароямон рўшан шавад, лозим аст шаклҳои зулмҳои иҷтимоӣ ва мавзеи Имом Алӣ (а) нисбат ба онҳоро аз зери назар гузаронем, чун чизҳо аз тариқи зиддашон беҳтар шинохта мешаванд:

1. Ниёзмандӣ ва маҳрумият:

Худое, ки инсонҳоро офаридааст, кафили ризку рўзии яко яки онҳо ва ҳатто ҳар ҷондоре низ мебошад: *“Ҳеҷ ҷунбандае дар замин нест ҷуз он ки рўзияш бар Худост...”* Имом Алӣ (а) фармудааст: *“Махлуқот ҳама ҷирахори ўянд. Рўзии ҳамаро тазмин карда ва ҷути онҳоро муайян сохта...”*

Ин рўзӣ дар ҳазонаҳои ҷаҳони ҳастӣ гузошта шудааст ва бар ҳар инсоне лозим аст, ки барои истихроҷи насиби хеш аз ин ҳазонаҳо кўшиш кунад. Аммо касоне ҳам ҳастанд, ки шароити ҷасадӣ ё

ичтимоияшон онҳоро барои кўниш ва гирифтани насибашон аз хайроти ҳастӣ мусоидат намекунад. Оё ҳаққи онҳо соқит аст ва бояд дар ҳоли маҳрумият зиндагӣ намоянд ё аз гуруснагӣ бимиранд?

Ҳаргиз чунин нест... Балки Худои мутаол бар тавоноён ва дороён вочиб кардааст, ки барои ин надор ва нотавон он чи ҳочаташро бароварда ва маҳрумияташро бартараф месозад, бибахшад. Худои мутаол мефармояд: *“Дар молҳояшон барои ниёзманд ва маҳрум ҳаққест”*. Ҳар гоҳ сарватмандон аз бахшиш ба ниёзмандон барои баровардани ҳочат ва қути зиндагияшон рӯй бартобанд, ин зулм ва ситам ва таҷовузест, ки Худо аз он розӣ нест ва шарияти одилона онро қабул надорад.

Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд:

“Худованди Субҳон гизо ва ниёзи ниёзмандонро дар молҳои сарватмандон муайян кардааст. Пас ҳеҷ фақир гурусна намест магар ба воситаи ин ки сарватмандон аз ҳаққи онон баҳраманд шудаанд. Худованд онҳоро ба хотири ин амал мавриди пурсуҷу қарор хоҳад дод. (Бинобар ин ҳамеша вучуди фақир ва маҳрум дар як ҷомае далел бар қинояти сарватмандони он аст)”.

Дар номае ба фармондори худ дар Макка Қусам ибни Аббос мефармояд:

“Молҳое, ки дар назди ту гирд омада ва марбут ба Худост (яъне марбут ба байтулмол аст) ба диққат дар масрафи онҳо бингар ва онро масрафи аёлмандон ва

гуруснагон бикун он чунон, ки ба таври саҳеҳ ба дасти фақирон ва ниёзмандон бирасад...”

Дар фармони худ ба Молики Аштар мефармояд:

“Худоро! Худоро! Дар мавриди табақаи поин, онҳое, ки роҳи чора надоранд, яъне мустамандон ва ниёзмандон ва тижидастон ва аз кор афтадагон. Дар ин табақа, ҳам касоне ҳастанд, ки дасти ниёз дароз мекунад ва ҳам афроде, ки бояд ба онҳо бидуни пурсиш бахшиш шавад. Бинобар ин ба он чӣ Худованд дар мавриди он ба ту дастур додааст, амал кун. Қисмате аз байтулмол ва қисмате аз ғаллоти холисаи исломиро дар ҳар минтақае ба онҳо ихтисос деҳ ва бидон, онҳое, ки дуранд ба миқдори касоне, ки наздиканд, саҳм доранд ва бояд ҳаққи ҳамаи онҳоро риоят кунӣ...”

Чӣ хоҳад шуд агар мардуми сарватманд туғён карда ва аз қонуни адолат бераҳа гарданд ва фақиронро ҳамроҳ бо ниёзмандӣ ва маҳрумияташон раҳо созанд?

Он чӣ дар ин ҳангом рӯй хоҳад дод, натоиҷи хатарноки зерин аст:

а) Низоми табақотӣ: Яъне сарват ва боигариҳо фақат дар ихтиёри гурӯҳе аз мардум қарор гирифта ва дигарон дар оташи фақру маҳрумият хоҳанд сӯхт ва бо гузашти рӯзгор бар сарвати сарватмандон афзуда ва бар фақру маҳрумияти мустамандон коста хоҳад шуд. Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Ба ҳар сӯй, ки мехоҳӣ нигоҳ кун, оё ҷуз фақире, ки бо

фақр дасту панча нарм мекунад, ё сарватманде, ки неъматӣ Худоро ба куфрон табдил кардааст ё бахиле, ки дар адои ҳаққи илоҳӣ бахилӣ мекунад то сарваташ бияфзояд... чизи дигаре хоҳӣ дид...”

Ба сароҳат Имом (а) ҷомеаи табақотиро танқид менамояд. Имом (а) дар номааш ба Усмон ибни Хунайф - фармондори Басра мефармояд:

“Аммо баъд, эй писари Хунайф! Ба ман гузориш дода шуд, ки марде аз дороени аҳли Басра туро ба суфраи меҳмонияш даъват карда ва ту ба суръат ба сӯи он шитофтаӣ дар ҳоле, ки таомҳои рангоранг ва зарфҳои бузурги гизо яке баъд аз дигаре пеши ту қарор дода мешавад. Ман гумон намекардам ту даъвати ҷамъиятеро қабул кунӣ, ки ниёзмандашон мамнӯъ ва сарватмандашон даъват шаванд...”

б) Ҷиноят ва аз роҳ бироҳагӣ: Зеро фақр ва ниёзмандии шадид соҳибашро ба ҷинояткорӣ ва амалҳои вайронсозе чун дуздӣ ва ғоратгарӣ мекашонад.

Имом (а) дар ин маврид мефармояд:

“Ҳар гоҳ сарватманд аз некӣ бухл варзад, ниёзманд охиратро ба дунё мефурушад...”

в) Изтироботи иҷтимоӣ: То кай фақирон метавонанд бар дарду алами гуруснагӣ тоқат биёваранд ва ниёзмандӣ ва маҳрумиятро таҳаммул намоянд?... Балки ночор синаҳояшон пур аз кина шуда ва саранҷом бо як инқилоб фаварон хоҳад зад.

Имом (а) дар ин замина мефармояд: *“Зулму ситам даъват ба муборизаи мусаллаҳона мекунад.”*

2. Бетаваҷҷӯҳи ба коромадӣ дар тақсими кор:

Ин манзараи дуввум ва манзараҳои зулми иҷтимоӣ ба шумор меравад, ки заминаи иҷтимоӣ ва имтиёзоти иқтисодӣ танҳо барои гурӯҳи хосе бар асоси робитаҳои дӯстӣ ва хешовандӣ доштани ин гурӯҳ ба дастгоҳи ҳукумат ё шахси ҷаноби ҳоким, ихтисос дода мешавад.

Ин кор боис мегардад афроди белаёқат ва нокоромад ба марокизи қудрат расида ва онҳо бо каромат ва ҳуқуқи мардум бозӣ намоянд дар ҳоле, ки лаёқатмандон ва коромадҳо ба хотири фароҳам нашудани заминаи фаъолияти корӣ барояшон аз майдон ронда шуда ва ҷомеа аз таҷриба ва кори онҳо маҳрум бимонанд.

Имом Алӣ (а) нисбат ба ин кор мавзеи шадиде гирифтааст. Имом (а) ба маҳзи ин ки зимомии хилофат ба дасташ расид ҳамаи имтиёзҳои сиёсӣ ва иқтисодиеро, ки ба ноҳақ ба наздикон ва дӯстони халифаи севвум дода шуда буд, аз миён бардошт. Имом (а) мефармояд:

“Ба Худо савганд, он чи аз бахшишҳои Усмон ва он чи беҳуда аз байтулмоли мусулмонон ба ину он бахшида, агар биёбам, ба соҳибаш бозмегардонам, гарчӣ маҳрияти заноне қарор гирифта ва ё канизонеро

бо он харида бошанд. Зеро адолат кушоиш меоварад ва он кас, ки адолат бар ӯ гарон ояд, таҳаммули зулм ва ситам бар ӯ гарон хоҳад буд”.

Имом Алӣ (а) бар барканории фармондорони нокорони пешин ва аз ҷумла Муовия ибни Абӯсуфён фармондори Шом исрор варзид ва қабул накард, ки Талҳа ва Зубайр ба хотири нокорониашон ба мансабҳое, ки чашми тамаъ ба он дӯхта буданд, бирасанд.

Имом Алӣ (а) сиёсати баробарӣ дар тақсими байтулмол миёни мардумро ҳарчанд дар фазилат ва манзилат бо ҳам баробар набошанд ҳам амалан татбиқ намуд. Онгоҳ, ки ба хотири ҳамин сиёсаташ мавриди сарзаниш қарор гирифт, сиёсати одилонаи худро чунин баён фармуд:

“Оё ба ман дастур медиҳед, ки барои пирӯзии худ, аз ҷавру ситам дар ҳаққи касоне, ки бар онҳо ҳукумат мекунам истимдод ҷӯям? Ба Худо савганд то умри ман боқӣ ва шабу рӯз барқарор ва ситорағони осмон дар пайи ҳам тулӯъ ва гуруб мекунам, ҳаргиз ба чунин коре даст наметанам. Агар мол аз худам буд, ба таври баробар дар миёни онҳо тақсим мекардам то чӣ расад ба ин ки ин мол моли Худост...”

Ҳатто бародари тании худаш Ақил ибни Абӯтолиб вақте омад ва аз Имом (а) дархост намуд, ки саҳми ӯро дар байтулмол бештар аз дигарон қарор бидиҳад, Имом (а) қабул накард ва онгоҳ, ки Ақил бар

дархости хеш исрор варзид, Имом ночор шуд амалан адолатпешагияшро барои ӯ баён намояд. Имом дар ин маврид чунин мефармояд:

*“Савганд ба Худо, бародарам Ақилро дидам, ки ба шиддат фақир шуда буд ва аз ман мехост, ки як ман аз гандумҳои шуморо ба ӯ бибахшам. Кўдаконашро дидам, ки аз гуруснагӣ мўйҳояшон ҷўлида ва рангашон бар асари фақр дигаргун гашта гўё сураташон бо нил ранг шуда бошад. **Ақил боз ҳам исрор кард ва чанд бор хостаи худро такрор намуд. Ман ба ӯ гўш фаро додам. Хаёл кард ман динамро ба ӯ мефурўшам ва ба дилхоҳи ӯ қадам мебардорам ва аз роҳу расми хеш даст мекашам.** (Аммо ман барои бедорӣ ва хушёрнаш) оҳанеро дар оташ гудохтаам, сипас онро ба баданаш наздик сохтаам то бо ҳарорати он ибрат гирад. Нолае ҳамчун бемороне, ки аз шиддати дард меноланд сар дод ва чизе намонда буд, ки аз ҳарорати он бисўзад. Ба ӯ гуфтам: Эй Ақил! Занони сугманд дар суги ту бигирянд, аз оҳани гудохташудае, ки инсоне онро ба сурати бозича сурх кардааст нола мекунӣ, аммо маро ба сўи оташе мекашонӣ, ки Худованди ҷаббор бо шўълаи хашму газабаш онро барафрўхтааст? Ту аз ин ранҷ менолӣ ва ман аз оташи сўзон нолон наштавам?...”*

3. Табъиз дар иҷрои қонун:

Шакли севвум аз шаклҳои зулми иҷтимоӣ он аст, ки қонун ҷуз дар мавриди фақирону нотавоноён иҷро наштавад. Яъне мансабдорон, сарватмандон ва

обрӯдорон аз иҷрои қонун, агар аз роҳ бераҳа шуданд, масун бимонанд.

Имом Алӣ (а) бо ин навъ аз зулм ба шиддат мубориза бурдааст. Ӯ мефармояд: *“Ситамдида назди ман азиз аст то модоме, ки ҳаққашро аз золим бистонам ва қавӣ ва ситамгар назди ман хор аст то ҳаққи мазлумро аз ӯ бистонам...”*

Афсарон ва дараҷадорони сипоҳ мардумро ба воситаи ҷойгоҳашон, ки онҳоро болотар аз қонун қарор меод, таҳдид мекарданд, вале Имом Алӣ (а) ин масуниятро аз ҳар фарде аз онон, ки аз роҳи адолат бераҳа шавад, бардошт. Имом (а) дар номае, ки онро ба минтақае, ки сипоҳиёнаш аз он мегузаштанд, фиристодааст, мефармояд:

“Фармонест аз ноҳияи бандаи худо Алӣ амири мӯъминон ба тамоми коргузори хироҷ ва фармондорони шаҳрҳои, ки сипоҳ аз минтақаи онҳо гузар мекунад:

Аммо баъд, ман сипоҳиёнеро барои набард роҳ андохтам, ки бо хости Худо аз ободиҳои шумо мегузаранд. Онҳоро ба он чи Худованд бар онҳо воҷиб кардааст, тавсия намудаам. Ба онон гуфтаам, ки аз озори мардум ва эҷоди нороҳатиҳо ва мушкилот худдорӣ кунанд ва ман ба ин васила дар баробари шумо ва касоне, ки дар паноҳи шумо ҳастанд, аз мушкилоте, ки сипоҳиён ба вучуд меоваранд аз худ рафъи масъулият мекунам, (ки онҳо ҳаққи расондани ҳеч гуна зиёро ба касе надоранд)

чуз ин ки онҳо сахт гурусна шаванд ва роҳе барои сер кардани худ наёбанд. Бинобар ин агар касе аз онҳо чизеро аз рӯи ситам аз афрод гирифт, вазифа доред ўро дар баробари амалаш кайфар кунед. (Ва шуморо низ тавсия мекунам, ки) пеши роҳи зиёнҳои бадон ва бехирадони минтақаи худро нисбат ба сипоҳиён бигиред ва чуз дар он маворид, ки истисно кардам садди роҳи онон нашавед. Ман худ пушти сари сипоҳ дар ҳаракатам. Шикоятҳои худро пеши ман оваред. Дар он мавориде, ки онҳо бар шумо зӯр гуфтаанд ва шумо қудрати дафъи онро чуз бо кўмаки Худованд ва ман надоред, ба ман муроҷиат кунед, ки ман ба кўмаки Худованд онро тағйир медиҳам ва дигаргун месозам, иншоаллоҳ”.

Ба ҳамин сурат Имом Алӣ (а) ҳадду худуде дар баробари туғён ва таҷовуз бар қонун мегузорад то ҳайбат ва обрӯи қонун ҳифз гардад.

4. Таҷовуз бар ҳаққи дигарон:

Ҳар фарде дар ҷомеа дорои каромат ва ҳуқуқест ва таҷовуз бар каромат ва озодӣ ва ҳуқуқи ў навъе аз анвои зулм ва ситам ба шумор меояд, ки албатта Худо дар баробари он ситамгарро ба сазои ситамаш ба ҷазое, ки дарду аламаш сахттар аз зулм бар он мазлум аст, ҷазо хоҳад кард. Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд: “Рӯзи интиқоми мазлум аз золим шадидтар аст аз рӯзи ситами золим бар мазлум”.

Агар қурбонии ситам нотавонон ва фақироне

бошанд, ки тавоноии муқовимати ситам ва дифоъ аз ҳуқуқашонро надоранд, онгоҳ сурати он ситам зишттар хоҳад буд. *“Ситами нотагон зишттарини ситамҳост”*.

Ҳамчунин мефармояд: *“Бадо ба ҳоли он касе, ки дар пешгоҳи Худованд фақирон ва мискинҳо ва ниёзмандон ва ононе, ки аз ҳаққашон маҳрум мондаанд ва бадеҳқорон ва варшикастагон ва дар роҳмондагон шикояткунандаи ӯ бошад...”*

Бинобар ин бар ҳукумат ва бар ҷомеа лозим аст, ки пеши роҳи ситамгарро бигиранд ва ҳуқуқи мазлумонро аз дасти золимон бозгардонанд. Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд: *“Ба Худо савганд, доди мазлумро аз золим мегирам ва афсори золиро мекашам то вайро ба обхӯргоҳи ҳаққ ворид созам агарчӣ моил ба ин кор набошад”*.

Ҳамчунин мефармояд: *“Миллате, ки ҳаққи заифонро аз зӯрмандон нагирад, ҳаргиз поку покиза намешавад ва рӯи саодатро намебинад”*.

Мавзеи мо нисбат ба зулм

Ҳамакнун, ки бар шаклҳои гуногуни зулмҳои иҷтимоӣ ошноӣ пайдо кардем, бароямон осон аст, ки ҳолатҳои мавҷуд аз зулму ситам дар ҷомеаҳои монро таҳлил диҳем. Аммо мавзее, ки лозим аст дар баробари ин ситамҳо бигирем бояд ҷи гуна бошад? Оё кофист, ки мисли тамошобин фақат ба он нигоҳ

андозем, ё ин ки масъулияте дар баробари ситами иҷтимоӣ бар ўҳдаи мо қарор дорад?

Имом Алӣ (а) мавзеи як мусулмони огоҳро дар баробари зулм ба шакли зерин мушаххас мефармояд:

1. Эҳсоси дард аз зулм: Яъне ҳар гоҳ бар манзаре аз ситами иҷтимоӣ гузар кардӣ, ё хабаре аз он ба гӯшат хӯрд, лозим аст онро чунин раҳо насозӣ, ки аз ин гӯшат ворид шуда ва аз дигаре берун ояд, балки бар туст, ки онро чунон қарор диҳӣ, ки замират бо он ҳамдардӣ карда ва виҷдонатро барангезад.

Имом Алӣ (а) баъд аз он ки ҳолате аз ҳолатҳои мавҷуд аз зулм дар замонашро васф мекунад, шунавандагонро водор месозад, ки эҳсоси дарду алам ва ҳатто аз рӯи таассуф ва дард орзуи марг дар баробари онро намоянд. Имом (а) мефармояд:

“Ба ман хабар расид, ки яке аз онон (яъне яке аз душманон) ба хонаи зани мусулмон ва зани гайри мусулмоне, ки дар паноҳи Ислом қарор дорад, ворид шуда ва халхол, дастбанд, гарданбанд ва гӯшвораҳои онҳоро аз танашон берун овардааст дар ҳоле, ки ҳеҷ василае барои дифоъ ҷуз гиря ва илтимос кардан надоштаанд...

Агар ба хотири ин ҳодиса мусулмоне аз рӯи таассуф бимирад, маломат нахоҳад шуд, балки аз назари ман сазовор ва баҷост”.

2. Дар канори мазлум бар зидди золим истодан: Имом Алӣ (а) дар охирин васияти худ ба фарзандонаш Имом Ҳасан ва Имом Ҳусайн (а)

фармуд: *“Душмани сарсахти золим ва ёвар ва ҳамкори мазлум бошед”*.

3. Кўшиш ба амалӣ кардани адолати иҷтимоӣ ва мубориза бо ситам: Ин амал масъулияти ҳар фарди огоҳе ба шумор меравад. Имом (а) дар ин замина мефармояд: *“...Агар набуд аҳд ва масъулияти, ки Худованд аз уламо ва донишмандон (ҳар ҷома) гирифта, ки дар баробари шикамхори ситамгарон ва гуруснагии ситамдидагон сукут накунад, ман маҳори шутури хилофатро раҳо месохтам...”*

Ҳақ дар Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Мувозиб бош, ки беҳтарин ва бартарин чиз назди ту расидан ба лаззатҳои дунё ва ё интиқом аз душман набошад, балки бояд беҳтарин чиз назди ту хомӯш кардани оташи ботил ва зинда кардани ҳақ бошад...”

Чизи пойдор ва дурустро “ҳақ” гӯянд ва муқобили ҳақ ботил аст. Бинобар ин ба чизе “ботил” гуфта мешавад, ки хато ва нопойдор бошад.

Бо ин ҳисоб ҳақ доираест фарогир, ки тамоми масоили назарӣ ва амалии зиндагиरो дар бар мегирад... Пас метавонем назар ва раъӣи ҳаққе дошта бошем ва низ назар ва раъӣи ботиле, сухани ҳақ ва сухани ботиле, амали ҳақ ва амали ботиле, мавзеи ҳақ ва мавзеи ботиле ва ғайра...

Назаре, ки мутобиқ бо воқеи хорич бошад, назари ҳақ аст, сухане, ки ҳикоят аз воқеъ намояд, сухани ҳақ ба ҳисоб меояд, амале, ки сарчашма аз воқеъ гирифта бошад, амали ҳақ аст, мавзее, ки воқеъ таҳмил мекунад, мавзеи ҳақ ба шумор меравад. Имом (а) фарогир будани ҳаққро чунин баён мефармояд:

“Ҳаққе дорем ва ботиле ва барои ҳар кадом тарафдороне ҳаст...”

Бар инсон лозим аст, ки дар ҳар заминае - чӣ назарӣ ё амалӣ - дунболарави ҳақ бошад ва ба худ

ичозат надихад, ки андешаи ботил ё сухан гуфтан ба сухани ботил ё анҷоми амали ботил ба ў роҳ пайдо кунад. Зеро онгоҳ худро фирефта ва гумроҳ сохта ва ба худ зулм кардааст... Чун дар поёни кор хоҳ нохоҳ бо чизи воқеъ ва пойдор рӯ ба рӯ хоҳад шуд. Кофирон вақте худро фирефта ва ба вучуд надоштани қиёмат ва рӯзи ҳисобу китоб мўътақид шуданд, ин ақидаи ботилашон воқеи ҳаққро тағйир надод, балки дар поён худро як дафъа дар баробари чизи воқеъ пайдо карданд ва онгоҳ чорае ҷуз сархамӣ ва эътироф надоштанд. Аммо дигар дер шуда буд:

“Рӯзе, ки кофиронро бар оташи дӯзах пешкаш карда (ва аз онҳо пурсида шавад, ки) оё ваъдаи дӯзах ҳақиқат набуд? Гӯянд: Бале, Парвардигоро, ҳақ буд. Онгоҳ Худо гӯяд: Пас имрӯз ба кайфари кофириатон сахтии азоби дӯзахро бичашед”.

Вақте коммунистҳо чунин эътиқод пайдо карданд, ки моликияти хусусӣ ва муҳаббат ба зот ғаризаи решадор дар вучуди инсон намебошад, балки як табиати иқтисобие бештар набуда ва имкон дорад, ки аз байн бурда шавад, баъд аз пирӯзии инқилоби болшевикӣ ва гирифтани зимоми қудрат дар даст бо як воқеияти решадор бархӯрд намуда ва маҷбур шуданд, ки аз татбиқи назарияе, ки даъват ба сӯи аз байн бурдани тамоми осори моликияти хусусӣ мекард, даст бардоранд. Албатта ин кӯтоҳ омаданашонро ҳам чунин тавҷеҳ карданд, ки гӯё

барои пиёда намудани идеяҳои коммунистӣ ниёз ба як муддати фароҳамоварандае доранд, ки номашро марҳалаи сотсиалистӣ гузоштанд. Саранҷом марксистҳо ноқоромадии назарияшонро ҳам ошкоро эълон карданд.

Ғарбиҳо муддати дарозе ба татбиқи ҳукми эъдом дар ҳаққи қотил муҳолифат карданд бо ин гумон, ки қарор гирифтани қотил дар зиндони абад худ метавонад ҷазое бошад, ки кифоят аз эъдом кунад. Вале ахиран дар баробари ин воқеияти мусаллам таслим шуданд ва барояшон собит гардид, ки *"...Ҳукми қасос барои ҳифзи ҳаёти шумост"*. Ба ҳамин хотир имрӯз мебинем аз нав дар Ғарб нидохое ҷиҳати бозгашт ба ҳукми эъдом, ки дар ҳақиқат ҳукми оқилонаест, сар дода мешавад.

Пас набояд бо ҳақ даст ба гиребон шуд.

Дар ин замина Имом Алӣ(а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

"Он кас, ки бо ҳақ даст ба гиребон шавад, ҳақ ӯро бар замин хоҳад кӯбид".

"Он кас, ки сурати худро дар баробари ҳақ қарор диҳад (ва ба мубориза бархезад), ҳалок мешавад".

"... Ва бидон, ки ҳеҷ чиз туро аз ҳақ бениёз нахоҳад сохт".

Меъёри ҳақ чист?

Бештари мардум ба пайравии ҳақ рағбат дошта ва

пойбанд будан ба онро дӯст доранд. Ин ҷои баҳс надорад. Балки масъала дар ин ҷост, ки ба ҷи васила ва роҳе бояд ҳаққро шинохт ва ҷи гуна ҷойгоҳҳои ҳаққро ташхис дод?

Аксарияти мардум барои расидан ба ҳақ аз меъёрҳои нодурусте истифода мекунанд ва онҳо онҳоро ба ҷои ҳақ ба ботил мерасонад ва гумон мекунанд, ки онҳо бар ҳақ расида ва намоёнгарии ҳақиқат шудаанд. Қуръони карим ин мардумро чунин васф мекунад, ки нокомтарини мардум ва зиёнкортарини онҳоянд. Худои мутаол мефармояд:

“(Эй наёмбари мо!) Ба уммат бигӯ, ки оё мехоҳед шуморо ба зиёнкортарини мардум огоҳ созам? Зиёнкортарини мардум онҳое ҳастанд, ки умрашонро дар роҳи дунёи фанӣ табоҳ карданд ва ба ҳаёли ботил мепиндошанд, ки некӯкорӣ мекунанд”.

Вақте Имом Алӣ (а) дар бораи масъалаи Хавворич ва хатои онҳо сӯҳбат мекунад, иштибоҳи ин гурӯҳро дар истифодаи нодурусташон аз меъёрҳои, ки бояд ба ҳақ бирасонад, ташхис медиҳад, бо вучуди ин ки дӯстдори пайравии ҳақ ҳам бошанд. Мефармояд:

“Баъд аз ман бо Хавворич набард накунад (ва танҳо тавачҷӯҳи шумо ба аз миён бурдани ҳукумати Бани Умайя бошад). Зеро касе, ки дар ҷустуҷӯи ҳақ буда ва хато кунад, монанди касе нест, ки толиби ботил буда ва онро ёфтааст”.

Акнун бояд дид меъёри шинохти ҳақ назди Имом

Алӣ (а) чист.

Оё меъёр, зиёдии овоз ва пайравон аст ҳамчуноне, ки бисёре аз мардум чунин мепиндоранд ва истидлол мекунанд, ки гароиш ва тамоюли аксарияти мардум ба чизе, далели ҳаққонияти он чиз аст?

Қуръони карим чунин гароишро қабул надорад. Мефармояд: *“... Ва бештари онҳо ҳақро наменвисанданд”, “(Бидон, ки) ту ҳарчанд талошу кӯшиш дар имон овардани мардум кунӣ, боз аксари онон имон нахоҳанд овард”, “(Ту эй Паёмбар) агар аз аксари мардуми рӯи замин пайравӣ кунӣ, туро аз роҳи Худо гумроҳ хоҳанд кард. Онҳо чуз аз пайи гумоне намераванд ва чуз андешаи ботил ва дурӯғ чизе дар даст надоранд”.*

Имом Алӣ (а) мефармояд: *“Эй мардум! Дар тариқи ҳидоят аз камии пайравонаш ваҳшат накунад”.*

Имом (а) дар суҳаноне, ки бо онҳо Абӯзарро ба табъидгоҳ - онгоҳ, ки халифа Усмон ибни Аффон ўро ба минтақаи Рабаза табъид намуд - гусел медошт, мефармояд:

“Оромиши хешро танҳо дар ҳақ ҷустуҷӯ кун ва гайр аз ботил чизе туро ба ваҳшат наҷфканад”.

Пас зиёдӣ ва бисёрии пайравон меъёр нест.

Оё меъёр, назар ва раъйи шахсиятҳои ҷомеа ва бузургони қавм аст? Яъне агар бихоҳем ҷойгоҳи ҳақро дар мавриди масъалае бифаҳмем, бар мо лозим аст, ки ба бузургони ҷомеа ва шахсиятҳои уммат муроҷеа намоем, ки ҳар чӣ гӯянд, ҳамон ҳақ аст?

Ин меъёр ҳам нодуруст аст, зеро эҳтимол дорад ҳамин шахсиятҳо ҳам аз ҳақ беҳабар ва ё бераҳа бошанд, ки онҳо пайравӣ аз онон моро ба сӯи гумроҳӣ ва азоб хоҳад кашид. Қуръони карим ин ҳақиқатро ба ин сурат бароямон мучассам месозад: *“Дар он рӯз суратҳояшон бар оташ бигардад ва гӯянд: Эй кош, ки мо (дар дунё) Худо ва паёмбарро итоат мекардем! Ва гӯянд: Эй Худо! Мо итоати амри бузургон ва пешвоёни худро кардем, ки моро ба роҳи гумроҳӣ кашиданд”*.

Имом Алӣ (а) худ бо ин навъ аз мушкilot дар муборизааш бо Талҳа, Зубайр ва Уммул мўминин Оиша даст ба гиребон шудааст, ки аз бузургон ва шахсиятҳои уммат ба шумор мерафтанд, вале мавзеъгириашон мутобиқи ҳақ набуд. Бинобар ин бисёре аз мардум ба василаи онҳо фиреб хӯрданд ва дигарон ба шак афтоданд, зеро тӯдаи мардум меъёри воқеии ҳақро дар даст надоштанд, балки ин бузургонро меъёр барои шинохти ҳақ аз ботил лиҳоз карда буданд.

Дар Наҳҷ-ул-балоға омадааст, ки Ҳорис ибни Хут ба назди Имом (а) омада арз кард: *“Оё ба назари ту ман гумон дошта бошам, ки ёрони Чамал (сипоҳи Талҳа, Зубайр ва Оиша) гумроҳанд?”*

Имом (а) дар посух фармуд: *“Эй Ҳорис! Ту ба зерат нигоҳ кардаӣ ва ба болои сарат назар наафкандаӣ, бинобар ин дар ҳайрат фуру рафтӣ (ва надонистӣ кадом ҷонибро*

ихтиёр кунӣ). Ту ҳаққро нашинохтаӣ то касеро, ки ба ҳақ рӯӣ овардааст, бишносӣ ва низ ботилро ҳам нашинохтаӣ, ки то касонеро, ки тарафдори он ҳастанд, бишносӣ”.

Пас меёр раӣу назари шахсиятҳо ҳам намебошад.

Ҳоло оё метавон гуфт, ки меёри шинохти ҳақ равиши падарон ва бобоён бошад, ки ҷавонон падаронашро тақлид карда ва бар роҳи онон сайр намояд ҳамчуноне, ки аксарияти мардум чунин ҳолате доранд? Яъне агар аз як падару модари мусулмон фарзанде таваллуд шавад, ӯ аз тариқи мерос мусулмон хоҳад гардид ва агар аз як падару модари масеҳӣ фарзанде ба дунё ояд, масеҳӣ мегардад ва бидуни он ки ақлашро ба кор гирад ва дунболи далел ва бурҳон равад, аз падарон тақлид ба амал меоварад.

Ин меёр, меёри нодурустест, ки аз инсон истеъдоди андешидан ва фикр кардан ва озодиашро салб мекунад. Қуръони карим ба шиддат бо ин навъ аз тақлиди кӯр-кӯрона ба мубориза бархоста ва касонеро, ки мегӯянд: “... *Мо падаронамонро ба ақоид ва оине ёфтаем ва албатта мо ҳам дар пайи онҳо меравем ва бар ҳидоят хоҳем буд*”, ба масхара мекашад.

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға бароямон ёдоварӣ месозад, ки мӯъминони садри Ислом на фақат бо андеша ва ақоиди падаронашон муҳолифат

намуданд, балки бар зидди он ба мубориза бархостанд. Мефармояд: *“Он чунон дар рикоби Паёмбар (с) мухлисона меҷангидем ва барои пешбурди (ҳақ ва адолат) аз ҳеҷ чиз бок надоштем, ки ҳатто ҳозир будем падарон ва фарзандон ва бародарон ва амуҳои хешро дар ин роҳ (агар бар хилофи ҳақ бошанд) нобуд созем. Ин пайкор бар таслим ва имони мо меафзуд...”*

Ҳоло, ки агар меъёри ҳақ на раъй ва назари аксарият бошад, на мавзеи шахсиятҳо ва на равиши падарону бобоён, пас меъёри ҳақиқии шинохти ҳақ кадом аст?

Меъёри ҳақ

Меъёри шинохти ҳақ ду чиз аст:

1. Ақл: Худованди мутаол ақдро ба инсон додааст, ки то ба василаи он биандешад ва дар партави рӯшанияш роҳи ҳақро пайдо кунад. Бинобар ин Қуръони карим мардумро ташвиқ ба корандозии ақлҳояшон ва андешидан ба василаи он дар роҳи расидан ба ҳақ мекунад. Хитоб ба касоне, ки дар паёмбарии ҳазрати Муҳаммад (с) шак мекарданд, мефармояд:

“Эй паёмбари мо! Бигӯ, ки ман шуморо ба як чиз панд медиҳам ва он чиз ин аст, ки шумо холис барои Худо ду нафарӣ бо ҳам ё ҳар як танҳо дар амри динатон ба по хезед ва хуб тафаккур ва андеша намоед то дарёбед, ки соҳиби шумо (яъне паёмбар) чунуне надорад. Ў аз азоби

сахти рӯзи қиёмат, ки шуморо дар пеш аст, метарсонад”.

Дар ояти дигаре барои касоне, ки дар азамат ва бузургии Худои мутаол шак мекарданд, мефармояд”

“Оё дар мавриди нуфуси худ тафаккур накарданд (то ба ин ҳикмат пай бибаранд), ки Худо осмонҳо ва замин ва ҳарчи дар байни онҳост ҳамаро чуз ба ҳақ ва ба вақту соати муайяне наофаридааст...”

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Ҳеҷ сарвате чун ақл нест”.

“Ақл нисбат ба касе, ки аз ӯ роҳнамоӣ бихоҳад, хиёнат намекунад”.

“Ақл шамшерест буранда”.

“Фикр оинаест соф”.

Дар сифати офариниши Одам (а) мефармояд:

“Сипас (Худованди мутаол) аз руҳи худ дар ӯ (Одам) дамид ва онгоҳ ба сурати инсоне дорои нерӯи ақл, ки вайро ба тақонӣ меандозад ва дорои афкоре, ки ба василаи он дар мавҷудот тасарруф намояд, даромад. Ба ӯ аъзое бахшид, ки ба хидматаш пардозад ва абзоре иноят кард, ки вайро ба ҳаракат оварад ва нерӯи андеша ба ӯ бахшид, ки ҳақро аз ботил бишносад...”

2. Ваҳй: Меъёри дуввуми шинохти ҳақ ваҳй аст. Ваҳй паёмест аз Худованди мутаол, ки барои баъзе аз бандагонаш онро меандозад.

Оё мешавад Худованд барои бандагонаш ғайри

ҳаққро ваҳй намояд ё ба онҳо ботилро фармон диҳад?

Инсон набояд дар ин шак дошта бошад, ки фармон ва назари дин ҳаққи маҳз аст, ки ҷидолпазир нест. Худо мефармояд:

“Ҳақ ҳамон аст, ки аз тарафи Худо ба сӯи ту омад. Мабодо шубҳа ба дил роҳ диҳӣ”.

Дар ҷои дигар мефармояд:

“Эй мардум! Ҳамоно ин паёмбар барои (ҳидояти шумо) ба ҳақ аз ҷониби Худо омад...”

Дар Наҳҷ-ул-балоға Имом Алӣ (а) бисёр ва ба такрор Паёмбарро ба сифати роҳнамо ба сӯи ҳақ ва ин ки ҳадаф аз фиристода шудани ӯ баёни ҳақ барои мардум аст, васф мекунад. Мефармояд:

“Худованди субҳон Муҳаммадро ҳангоме ба ҳақ фиристод, ки дунё ба поён ёфтан наздик шуда ва нишонаҳои охират маълум гардида буд...”

“(Худованди мутаол) Муҳаммадро фиристод то фармони вайро ошкор ва номи Худоро бар забон ронад. Пас бо амонат рисолати хешро ба анҷом расонд ва бо ростӣ ва дурустӣ ба роҳи худ рафт ва парчами ҳақро дар миёни мо ба ёдгор гузошт...”

Ҷустуҷӯ аз ҳақ ва пайравӣ аз он

Инсон бояд ҳамвора дар ковиш ва ҷустуҷӯи ҳақ дар баробари ҳар масъала ё коре - бо ба коргирии меъери дуруст барои шинохти ҳақ - бошад, ҳарчанд ин кор кӯшиш ва талоши фаровоне талаб кунад. Имом Алӣ

(а) мефармояд:

“Дар дарёи сахтихо ва мушкилот дар роҳи ҳақ ҳар ҷо, ки бошад фурӯ рав...”

Аҳёнан ботил ба либоси ҳақ даромада худнамоӣ мекунад. Дар замони кунунӣ ҳамагӣ бо як чунин ҳолате рӯ ба рӯ ҳастем, ки шиорҳои ҳақ бо унвон ва намудҳои гуногун мисли шиорҳои ваҳдат, адолат, пешравӣ ва ғайра сар дода мешавад. Шакке нест, ки мазмуни ин шиорҳо ба худии худ ҳадафи ҳаққест, вале касоне, ки онро сар медиҳанд, барои ҳадафи ботил аз он суистифода менамоянд. Бинобар ин инсон бояд ҳамвора ҳушёр ва огоҳ бошад, ки мабодо гӯли ин шиорҳоро хӯрда ва ин худнамоиҳо ўро фиреб диҳад.

Имом Алӣ (а) таваҷҷӯҳи моро ба ин ҳақиқат яъне суистифода аз шиорҳо - онгоҳ, ки Хавворич шиори “Ло ҳукма илло лиллоҳ” (Ҳукме ҷуз аз барои Худо собит нест), ки ҳеҷ мусулмоне наметавонад бар асли ин шиор эътирозе намояд ё дар ҳаққонияти он шак ба худ роҳ диҳад, сар доданд - ҷалб карда мефармояд: *“Ин суҳан суҳани ҳаққест, ки аз он ҳадафи ботиле доранд”*.

Хатарноктар аз ин он аст, ки ҳақ бо ботил омехта шавад ё масъалаи ботиле бо ҳақ омезиш ёбад, ки дар ин ҷо фиреб додан ва гумроҳ сохтани мардум ба ҷуз касоне, ки битавонанд масъаларо хуб мавриди ковиш қарор дода ва пинҳонгоҳҳои ботилро дар он кашф

намоянд, осон хоҳад гардид.

Масалан парвариши бадан ва тақвияти аъзоҳои он корест бачо ва дуруст, вале сарфи вақти зиёд ва кӯшиш ва тавачҷӯҳи беҳад ба варзиш ба шакле, ки имрӯз миёни ҷавонон ривоч пайдо кардааст, корест бечо ва нодуруст. Вале чун ин ду кор бо ҳам омехта шудаанд, ҷалби мардум ба он ва фиреб хӯрдани онҳо осон гардидааст.

Имом Алӣ (а) ба ин падидаи хатарнок ишора карда мефармояд:

“Агар ботил аз ҳақ комилан ҷудо мегардид, бар онон, ки пайҷӯи ҳақиқат ҳастанд нӯшида наместонд. Ҳамчунин агар ҳақ аз ботил холис мешуд, забони душманон аз он қатъ мегардид. Вале қисмате аз ҳақ ва қисмате аз ботилро мегиранд ва ба ҳам меомезанд. Ин ҷост, ки шайтон бар дӯстони худ голиб меояд ва танҳо онон, ки мавриди раҳмати Худо будаанд, наҷот меёбанд”.

Ҳамчунин мефармояд:

“Шубҳаро аз ин рӯ шубҳа ном ниҳодаанд, ки шабоҳат ва монандӣ ба ҳақ дорад”.

Ҳар гоҳ инсон ҳаққро шинохт бояд аз он пайравӣ кунад ва пойбанди ҷойгоҳи он гардад, ҳарчанд ин кор бар хилофи манофеъ ва хостаҳои бошад. Ин ҷо мушкиле, ки ҳақ бо он рӯ ба рӯст дар ин ҷост, ки голибан бо ҳавову ҳавасҳо ва хостаҳои дарунии инсон ба таоруз хоҳад афтод, ки аҳёнан инсонро водор мекунад барои баровардани хостаҳо ва ғароизаш

чойгоҳи ҳақро раҳо сохта ва пайрави ботил шавад.

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Аммо пайравӣ аз ҳавою ҳавас инсонро аз роҳи ҳақ бозмедорад...”

Ҳамчунин мефармояд:

“Ҳақ сангин, аммо гуворост ва ботил сабук, аммо балохез ва марговар”.

Ҳам дар ҷои дигаре мефармояд:

“Бартарини мардум дар назари Худо касест, ки амал ба ҳақ назди ӯ маҳбубтар аз ботил бошад, гарчӣ ҳақ аз ғоидаи ӯ бикоҳад ва барояш мушкилоте пеш оварад ва ботил барои ӯ ғоидаҳое фароҳам созад...”

Масъулияти мо дар баробари ҳақ

Аз он чӣ баён гардид метавонем чунин натиҷа бигирем, ки масъулият ва вазифаи мо дар баробари ҳақ дар нуқоти зерин хулоса мешавад:

1. Қустуҷӯ аз ҳақ: *“Дар дарёи сахтиҳо ва мушкилот дар роҳи ҳақ ҳар ҷо, ки бошад фуру рав...”*

2. Пайравӣ аз ҳақ: *“Бартарини мардум дар назари Худо касест, ки амал ба ҳақ назди ӯ маҳбубтар аз ботил бошад, гарчӣ ҳақ аз ғоидаи ӯ бикоҳад ва барояш мушкилоте пеш оварад ва ботил барои ӯ ғоидаҳое фароҳам созад...”*

Имом Алӣ (а) дар сифати парҳезгорон мефармояд:

“Ҳақ мегӯяд ва ба ҳақ амал мекунад...”

3. Дар канори ҳақ ва дар сафи ҷабҳаи он қарор гирифта: Дуруст нест, ки инсон мавзеи бетафовутона нисбат ба маъракаи ҳаққу ботил дошта бошад, балки бар ӯ лозим аст, ки вориди маъракаи гардида ва дар ҷониби ҳақ биистад. Вагарна масъулияти шикасти ҳақ дар ин маъракаро бар ӯ ҳақ хоҳад дошт. Алӣ (а) дар мавриди касоне, ки дар набардаш бар зидди ботил ӯро ҳамроҳӣ накарда ва канорагирӣ намуданд, мефармояд:

“Ҳақро танҳо гузоштанд ва ботилро ҳам ёри накарданд”.

Ҳар гоҳ ботил пирӯз гардад, оё касоне, ки мавзеи бетафовутона гирифта ва канорагирӣ ихтиёр карданд, метавонанд ҷон ба саломат баранд? Оё ботил онҳоро чунон ба ҳоли худашон раҳо хоҳад сохт, ки озодона амали ҳақ анҷом диҳанд? Ҳаргиз чунин нест... Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Эй мардум! Агар даст аз ҷимояти якдигар дар ёрии ҳақ барнамедоштед ва барои заиф кардан ва забун сохтани ботил сустӣ намекардед, ҳеҷ гоҳ онон, ки монанди шумо нестанд, дар нобудии шумо тамаъ намеварзиданд ва ҳеҷ нерӯманде бар шумо қудрат пайдо намекард...”

Низ дар ҷои дигаре мефармояд:

“Худо раҳмат кунад он касро, ки ҳар гоҳ ҳақро

бибинад, ёрї кунад ва ё агар ситамеро мушоҳида намояд, онро аз байн бибарад, ба ёрии соҳиби ҳақ бархезад ва бар зидди ситамгар қиём намояд”.

4. Кўшиш аз барои ҳақ: Инсон бояд зиндагияшро ба хотири амалї сохтани ҳақ ва нобудии ботил бигузаронад. Имом Алї (а) мефармояд:

“Мувозиб бош, ки беҳтарин ва бартарин чиз назди ту расидан ба лаззати дунё ва ё интиқом аз душман набошад, балки бояд беҳтарин чиз назди ту хомўш кардани оташи ботил ва ё зинда кардани ҳақ бошад...”

Дипломи донишгоҳ, мансаб ё дигар имтиёзоти иҷтимоӣ чизе ҷуз васоиле, ки фардро барои амалї кардани ҳақ ёрї кунанд нестанд. Аммо агар ин васоил худ ба ҳадафҳо табдил ёбанд, инсон дар зиндагї зиён кардааст.

Абдуллоҳ ибни Аббос (р) мегўяд:

“Дар манзили Зиқор бар Амири мўъминон (а) ворид шудам ва дидам ў машғули дўхтани кафши худ аст. Ба ман фармуд: Қимати ин кафш чї қадр аст? Гуфтам: Баҳое надорад. Фармуд: Ба Худо савганд, ҳамин кафши беарзиш бароям аз ҳукумат бар шумо маҳбубтар аст магар ин ки бо ин ҳукумат ҳаққеро бапо дорам ва ё ботилеро дафъ намоям...”

Озодӣ дар Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ ибни Абӯтолиб (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Бандаи дигаре мабош, чаро ки Худованд туро озод офарида”.

Бандагии ҷаҳони ҳастӣ

Вақте дар ҷавлонгоҳи ҷаҳони ҳастӣ назар афканда ва дар мавриди яко-яки махлуқот ва мавҷудоташ андеша мекунем, чунин пайдо хоҳем кард, ки ҳар чизе дар ин ҳастӣ аз кучактарин зарра гирифта то бузургтарин сайёраҳо таҳти нуфузи як ҳаракати қаҳрӣ, ки бар онҳо ҳоким аст қарор доранд.

Худованде, ки ҳастӣ ва ҳаётро офаридааст, барои ҳар зарра ва ҳар ҳаракате як нақши хосс ва вазифаи вижаеро таъйин кардааст, ки наметавонанд аз анҷоми вазифаи худ таҳаллуф намоянд. Осмону замин ҳар ду низоми махсусе ба худ доранд, ки ихтиёр дар пойбанд будан ва ё набудан ба он низом, ба дасти худашон нест. *“Онгоҳ (Худованди Субҳон) ба офариниши осмонҳо, ки дуде буд тавачҷӯҳи комил намуда сипас фармуд: Эй осмон ва замин, ҳама ба сӯи Худо чӣ ба хоҳиши худ ё бе хоҳиши худ биштобед. Онҳо гуфтанд: Мо бо камоли шавқ ба сӯи ту мешитобед”.*

Хуршеду моҳ, ки болои сарамон қарор дорад,

чунон як қонуни қатъие бар онҳо ҳоким аст, ки имкон надорад ҳеч яке аз онҳо исён бар он қонун намояд. Қуръони карим мефармояд:

“Ва (ҳамчунин нишонӣ бар қудрати Худои мутаол барои онҳо) хуршеди тобон аст, ки бар мадори муайяни худ (бе ҳеч ихтилофе) ба гардиш аст, ки он бо таъйин ва андозагирии Худои голиб ва доност. Ва низ гардиши моҳро, ки онро манзилҳое таъйин намудем ҳатто монанди шоҳи хурмо бозгардид (ва бурҳони дигарест бар қудрати ҳаққ). (Дар гардиши муназзами олам) на хуршедро шояд, ки ба моҳ фаро расад ва на шаб ба рӯз пешдастӣ гирад ва ҳар як бар мадори муайяне шиноваранд”.

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Огоҳ бошед, ин замин, ки шуморо дар бар мегирад ва осмоне, ки соя бар шумо меафканад, ҳар ду фармонбардори фармони парвардигори шумоянд. Ин ду баракоти худро ба шумо на ба хошири тарс ва на барои наздикӣ ба шумо ва ё интизори некӣ аз шумо, мебахшанд. Балки онҳо маъмури расондани манфиат ба шумо ҳастанд ва итоати фармони ҳақ намудаанд. Ба онҳо дастур дода шудааст, ки барои манфиатҳои шумо камар банданд ва онҳо чунин карданд...”

Ҳатто ҳайвонот ҳам зери нуфузи ангезаҳои ғароизие қарор доранд, ки онҳоро ба чиҳати муайяне, ки Худои мутаол онро барояшон бор кардааст, равона месозад. Ба ҳамин чиҳат аст, ки наметавонанд чиҳати зиндагиашонро тағйир ва сулукашонро

дигаргун намоянд. Масалан занбӯри асал аз ҳамон замоне, ки башар ўро мешиносад то ба имрӯз ба як тарзи муайян ва якнавохте аз зиндагӣ ҳаёт ба сар бурда ва як нақши муайянеро, ки ҳеҷ тағйире бар он рӯй надода ва то қиёмат ҳам рӯй нахоҳад дод, адо мекунад. Ҳамчунин кирми хокӣ ва дигар ҳашароту мавҷудот як ҳаракати қаҳриеро сайр мекунанд, ки бо қулли низоми ҳастӣ ҳамоҳанг аст.

Озодии инсон

Аммо масири инсон аз масири соири мавҷудоти олами ҳастӣ фарқ мекунад. Фарқаш ҳам дар ин аст, ки инсон ду ҷанба дорад: ҷанбаи ҷисмонӣ ва моддӣ ва ҷанбаи руҳонӣ ва боирода. Инсон дар ҷанбаи ҷисмонӣ ва моддӣ худ бо бақияи махлуқот дар ин ки таҳти нуфузи як низоми қаҳрӣ ва ҳаракати иҷборӣ, ки ихтиёр ва иродаро дар он роҳ нест, қарор доранд, муштарак аст. Масалан инсон наметавонад худ падару модарашро ихтиёр намояд, ё вақту замони таваллуд ёфтан ва ё ин ки ба қадом наҷод ихтисос доштан ва ё чӣ ранги пӯсте доштан ва ғайраро худ тағйин намояд. Балки даҳолате дар низоми физиологии баданаш надорад. Аз ҳамин ҷост, ки инсон натавонистааст фаъолияти дохилии ҷисмаш ба монанди фаъолияти гардиши хун ё амали селлулоза ё кори гурда ва ҷигарро тағйир ва дигаргун созад. Зеро тамоми инҳо хориҷ аз ирода ва ихтиёри

инсон қарор доранд.

Вале инсон аз соири махлуқот дар ҷанбаи дуввуми худ, яъне ҷанбаи руҳонӣ ва боиродаи худ фарқ дорад. Инсон ба монанди махлуқоти дигар, фақат аз миқдоре аз модда таркиб наёфтааст, балки илова бар он нафасе аз руҳи Худоро дар бар дорад, ки ўро бартар ва болотар қарор додааст. Худованди мутаол дар бораи ду таркиби ҷисмонӣ ва руҳонии инсон ва ба ҳамин хотир гиromӣ доштани ў сухан ба миён оварда мефармояд:

“Эй Паёмбар! Ёд кун ҳангомери, ки Худо ба ғариштагон гуфт: Ман башарро аз гил меофаринам. Пас онгоҳ, ки ўро ба хилқати комил биёростам ва аз руҳи худ дар ў дамидам, бар ў ба сачда дарафтед”.

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Сипас Худованд миқдоре хок аз қисматҳои сахт ва нарми замин ва хокҳои омода ва ширин ва шўразори он гирд овард ва об бар он афзуд то гиле холис ва омода шуд ва бо рутубат онро ба ҳам омехт то ба сурати мавҷуде часпнок даромад ва аз он сурате дорои аъзои пайвастагиҳо ва гусастагиҳо офарид... Ва онгоҳ аз руҳи худ дар ў дамид, пас ба сурати инсоне дорои нерӯи ақл, ки вайро ба тақоипу меандозад даромад ва дорои афкоре, ки ба василаи он дар мавҷудот тасарруф намояд. Ба ў аъзое бахшид, ки ба хидматаш пардозад ва абзоре иноят кард, ки вайро ба ҳаракат дароварад, нерӯи андеша ба ў бахшид, ки ҳақро аз ботил бишносад...”

Ба воситаи ҳамин нафаси рухонист, ки инсон бар бақияи мавҷудот имтиёз ва бартарӣ дорад. Ин рух дорои вижагиҳое монанди нерӯи тафаккур ва ирода доштан аст.

Ҳоло, ки агар инсон дар ҷониби ҷисмони худ зери нуфузи ҳаракати қаҳрист - ҳамон тавр, ки баён шуд - онгоҳ тафаккур ва андешиданаиш чӣ нақше ва ирода доштаниаш чӣ арзише дар бар хоҳад дошт?

Тафаккур ва андешидан, ҳамон дар ихтиёри мутааддид сураат мегирад ва ирода, бо озод будан ва қодир будан бар анҷоми ҳар кори ихтиёрие сураатпазир аст.

Ин ҳамон чизест, ки Худои Субҳон ба инсон ато кардааст, яъне ба ӯ қудрати тафаккур ва озодӣ дар тасарруф бахшидааст. Бинобар ин вақте Куръони карим дар бораи убудият ва бандагии тамоми мавҷудоти ҳастӣ ва сар фурудовариҳои онҳо дар баробари фармони илоҳӣ сухан ба миён меоварад, анбӯҳи фаровоне аз башарро он касонеро, ки бо иродаи худ ибодати Худоро нахостаанд ва дар кирдорашон фармони илоҳиро сар фуруд наовардаанд, истисно намуда мефармояд:

“Оё (ба чашми хирад) мушоҳида накардӣ, ки ҳар чӣ дар осмонҳо ва ҳар чӣ дар замин аст ва хуршед ва моҳ ва ситорагон ва дарахтон ва ҷунбандагон ва бисёре аз одамиён ҳама (бо камоли шавқ) ба сачдаи Худо машгуланд? Бисёре аз мардум ҳам сазовори азоби илоҳӣ

шуданд...”

Ҳатто дар заминаи имон ба Худо ва эътироф ба вучуди вай ҳам, Худои мутаол равиши зӯр ва иҷборро ба кор набастааст бо ин ки қудрати онро дорад. Чаро?... Чаро ки Худо меҳодад инсон ҳатто дар ҳамин замина ҳам, озодии комил дошта бошад. Мефармояд: *“Ва агар Худо меҳост, онҳоро аз ширк бозмедошт...”* Ва ҳам мефармояд: *“...Агар Худои ту меҳост, аҳли замин ҳама яксара имон меоварданд...”*

Дар ҷои дигаре мефармояд: *“Мо роҳро (роҳи ҳақ ва ботилро) ба инсон нишон додем, ҳол агар хоҳад, ҳидоят пазирад ва шукри ин неъмат гӯяд, ва хоҳад он неъматро куфрон кунад (яъне ихтиёр ба дастӣ худаш аст)”*.

Қазо ва қадар, ё худ масъалаи сарнавишт

Инсонҳое ҳастанд, ки баъзе аз истилоҳоти исломиро дуруст нафаҳмида ва дар таъвили маъноӣ оятҳои Қуръони карим ва ҳадисҳои Паёмбари гиромӣ (с) ба роҳи хато рафтаанд. Аз ҷумлаи ин истилоҳот, истилоҳи “қазо ва қадар” ва истилоҳи “ҳидоят ва гумроҳӣ” аст. Аз қазо ва қадари илоҳӣ ва низ ин ки гуфта мешавад ҳидоят ва гумроҳӣ дар дастӣ Худост, чунин бардошт кардаанд, ки ин мафҳум ба маъноӣ навъе ҷабр ва маҳдудсозии озодӣ ва ихтиёри инсон аст.

Мо намехоҳем феълан вориди баҳси тафсилӣ перомуни ин мавзӯъ шавем ва бояд дар ҷои худаш ба

он рӯҷӯъ кард, аммо фақат меҳоҳем ишора ба ин намоем, ки оятҳои Қуръони карим ва мафҳоҳими он ҳамагӣ бо ҳам иртибот доранд, ки таноқуз ва ихтилофе миёни онҳо вучуд надорад. Бинобар ин агар аҳёнан аз баъзе оятҳо чизе аз таноқуз бо оятҳои дигари он ба чашм хӯрад, бояд фаҳми худро мавриди иттиҳом қарор диҳем, на Қуръонро. Яъне ин мо ҳастем, ки Қуръонро нафаҳмидаем, на ин ки ихтилоф ва таноқузе дар Қуръон вучуд дошта бошад.

Рӯзе як марди шомие ба назди Имом Алӣ (а) омада ва ба он ҳазрат ин суолро матраҳ намуд, ки оё масири мо ба сӯи Шом, ба қазо ва қадари Худованд аст? (Яъне мо чӣ бихоҳем ё нахоҳем, ба пешонаамон чунин навишта шудааст, ки бояд роҳии Шом шавем ва аз ин ки дар рикоби ту қарор гирифта ва бо душманони Исломи меҷангем, ҳеҷ савоб ва подоше намебарем?)

Имом Алӣ (а) фаҳмиданд, ки ин мард дуруст маънои қазо ва қадарро нафаҳмида ва онро навъе ҷабр ва маҳдудияти озодӣ ва хуррияти инсон тасаввур кардааст. Бинобар ин фавран дар мақоми посух ба ӯ фармуданд:

“Вой бар ту (эй мард, ки гумон мекуни қазо ва қадар ба маънои иҷбор аст)! Гӯе ту гумон кардаӣ, ки хости Худованд ва қазо ва қадари ӯ, қазои лозим ва қадари ҳатмист. Агар чунин бошад, (ки инсон ҳар коре, ки анҷом медиҳад ё намедиҳад, ҳама ба қазои ҳатмии Худо сурат бигирад), он вақт дигар подош ва кайфар, (низ амр

ва наҳй, ташвиқ ва боздорӣ), мужда ва тарсондан маънои дурусте нахоҳад дошт. (Бидон, ки) Худои Субҳон дар он чӣ бандагони худро амр фармуда, ихтиёр низ додааст ва ҳангоме, ки наҳй намуда, ҳам ишонро барҳазар кардааст. Ҳарчӣ тақлиф фармуда, осон аст ва ҳамвор, на сахт ва душвор...”

“Қадар” ба маънои “андоза” аст ва “тақдир” ба маънои “санчиш” ва “андозагирӣ” ва чизеро бо андозаи муайяне сохтан аст.

“Қазо” ба маънои “яксара кардан” ва “ба анҷом расондан” ва “доварӣ кардан” (ки он ҳам навъе ба анҷом расондан аст) истеъмол мешавад.

Манзур аз “тақдир илоҳӣ” ин аст, ки Худои мутаол барои ҳар падидае андоза ва ҳудуди муайяне қарор додааст, ки бо ҳамон андозаҳо ба вучуд меояд.

Ва манзур аз “қазои илоҳӣ” ин аст, ки пас аз фароҳам шудани муқаддамот ва сабабҳо ва шароити як падида, онро ба марҳалаи ниҳой ва ҳатмӣ мерасонад.

Ва ба иборати возеҳтар: Тамоми муқаддамот ва шароити падид омадан ва ба вучуд омадани як падида, “қадар”-и он аст ва ба марҳалаи ҳатмӣ расидани он ва ё ба вучуд омадани он, “қазо”-и он ба шумор меравад.

Марҳуми Кулайнӣ аз Имом Ризо Алӣ ибни Мӯсо (а) дар таърифи қазо ва қадар чунин ривояте нақл мекунад:

“Қадар, яъне ҳандаса ва таъйини ҳадду андоза аз бақо ва фано. Қазо, яъне яқсара кардан ва ба вучуд овардан”.

Аз ҳамин ҷост, ки Асбағ ибни Нубота ривоят мекунад, ки Амири мўъминон Алӣ (а) вақте аз зери девори вайронае ба сӯи девори солиме мегузарад, аз ӯ мепурсанд: “Оё аз қазои илоҳӣ фирор мекунӣ?” Имом (а) дар посух мефармояд: “Аз қазои илоҳӣ ба сӯи қадари илоҳӣ фирор мекунам”.

Агар Имом (а) дар зери деворе, ки наздик ба афтодан буд меистод, ҳатман девор бар рӯяш фуру мерехт. Зеро Худо чунин тақдир карда, ки агар касе зери девори вайрона қарор гирад, он девор бар рӯяш сукут хоҳад кард. Ин мисдоқе аз қазо ва қадари илоҳист.

Фирори Имом (а) аз зери ин девор ҳам ба қазо ва қадари илоҳист. Зеро Худо чунин тақдир намуда, ки агар касе аз зери девори вайрона фирор кунад, ҳатман ҷон ба саломат хоҳад бурд. Ин ҳам мисдоқест аз қазо ва қадари илоҳӣ.

Қонуни виросат ва тарбият

Имрӯза илми ҷадид эътироф ба таъсири бузурги виросат дар ҷиҳатбахшии зиндагии инсон на фақат дар ҷиҳати физиологӣ, балки дар ҷиҳати секологӣ ва рафтори он низ намуда ва барои тарбият ва парвариш нақши азиме дар шаклдиҳии нафси инсон ва таъйини рафтори ӯ қоиладар ҳастанд.

Албатта дар назди дин ин ҳақиқати ҷадиде нест. Дин ба нақши виросат ва тарбият дар ҷиҳатбахшии рафтор ва кирдори инсон эътиқоди комил дорад. Вале дар ин ҳудуд, ки барояш чунин қоил нест, ки роҳ дошта бошад аз инсон салби озодӣ ва ихтиёр кунад. Омили виросат ва тарбият беш аз ин нест, ки як омили кўмаккунандаест, ки инсонро меронад ба сӯи ин ки як рафтори мушаххасеро дар зиндагиаш баргирад. Аммо қарори ниҳой ва ахир ба дасти худи инсон аст, метавонад бар роҳи падару модар ва бар минволи муҳите, ки дар он зиндагӣ мекунад биравад ва ҳам метавонад бар тамоми онҳо исён намуда ва роҳи дигаре паймояд.

Писари паёмбари Худо Нӯҳ (а) аз падар имонро ба мерос набурда ва ба поя ва асосҳое, ки падараш ба онҳо эътиқод дошт ҷанг назадааст. Қуръон карим мефармояд:

“...Нӯҳ аз роҳи шафқат фарзандашро нидо кард, ки эй писарҷон ту ҳам ба ин киштӣ дарой (ки наҷот ёбӣ) ва бо кофирон ҳамроҳ мабош, ки ҳалок хоҳӣ шуд. Он писар падарро посух дод, ки ман ба зудӣ бар фарози кӯҳе равам, ки маро аз хатари ҳалок шудан нигаҳ дорад. Нӯҳ гуфт: Эй писар! Имрӯз ҳеҷ касро аз қаҳри Худо ҷуз ба лутфи ӯ паноҳ нест. Ин гуфту мавҷ миёни онҳо ҷудодӣ афканд ва писар бо кофирон ба дарё гарқ шуд”.

Дар таърих бо бисёр аз ин намунаҳо ва мисолҳо бархӯрд мекунем, ки собит мекунанд инсон дар исён

бар одатҳои муҳит ва тақлиди ҷомеааш озодӣ дорад. Ҳамин саҳобии маъруф Мисъаб ибни Умайр, ки аз пушти камари ҷоҳилияти аз ҳадд гузашта таваллуд ёфтааст, бар ҷоҳилияти аҳлу хонавода ва беҳаддии онҳо исён намуда ва ба сафи фақирон ва бардагон аз пешдастони Ислоҳ мепайвандад. Дар зиндагии кунунии худ бисёре аз касонеро мушоҳида мекунем, ки дар оғӯши низоми сармоядорӣ бузург шуда ва бо ин ки тарбияти мутакаббирои буржуазӣ гирифтаанд, вале бар воқеи зиндагии худ қиём карда ва ба сафи исёнгарон ва шӯришгарон мепайванданд.

Дар маҷоли сифатҳои руҳӣ, ахлоқӣ ва рафтору кирдор ҳам як ҳамоҳангии комил ва тавофуқи ҳамешагӣ миёни фарзандон ва хонаводаҳои онон вучуд надорад. Чӣ қадр хонаводаҳои солеҳ ва некӯкореро мебинем, ки ба фарзанди бад ва фосиде гирифтаанд ва чӣ қадр фарзандони солеҳе ҳастанд, ки дар як хонаводаи бад ва фасодкор ба дунё омадаанд.

Ҷоруди Абдӣ, он саҳобии ҷалилқадр ва хушрафторе, ки ҳатто дар роҳи Худо ба шаҳодат расидааст, фарзанде дошт, ки исмаш Мунзир ибни Ҷоруд буд. Имом Алӣ (а) аз он ҷо ки медонист падари Мунзир шахсияти ҷалилқадре буд, аз Мунзир умеди рафтори некӯ дошта ва бо эътимод ба вай ўро бар баъзе аз манотиқ фармондор таъйин кард. Вале он чӣ воқеъ шуд, акси ин буд, зеро Мунзир ба амонат

хиёнат кард. Онгоҳ Имом (а) номае ба ӯ навишта ва дар он нома Мунзирро дар муқобили хиёнаташ сарзаниш карда ва барканории ӯро аз мақоми фармондорӣ эълон намуд.

Дар ин нома омадааст:

“Аммо баъд, шоистагии падарат маро нисбат ба ту гирифтори хушбинӣ сохт ва гумон кардам ту ҳам пайрави ҳидояти ӯ ҳастӣ ва аз роҳи ӯ меравӣ. Ногаҳон ба ман хабар доданд, ки ту дар пайравӣ аз ҳавою ҳавас фурӯгузор намекунӣ ва барои охиратат чизе боқӣ нагузоштаӣ. Дунёятро бо вайронии охират обод месозӣ ва пайвандатро бо хешовандонат ба қимати қатъи динат барқарор мекунӣ...”

Маҷолҳои озодӣ

Худои субҳон инсонро ҳамчуноне, ки озод офаридааст, ҳамчунин хостааст озод ҳаёт ба сар барад ва бо ирода ва ихтиёри худ зиндагӣ кунад. Худои мутаол барои касе ин иҷозатро намодааст, ки аз каси дигаре салби ирода намояд ва ё аз ин ки касе бихоҳад озодӣ ба кор андозад, монеи ӯ қарор гирад. Тамоми динҳои осмонӣ эътироф ба озод будани инсон намуда ва ба дифоъ аз озодии ӯ бархостаанд. Маҷолҳое, ки инсон метавонад дар онҳо озодии хеш дар Ислоҳ ба кор гирад, ба густардагии зиндагист ва боризтарини онҳо иборат аст аз:

1. Озодии андеша: Дуруст нест, ки инсонеро маҷбур ба пазириш ва қабул кардани ақидаи муайяне намоем:

“Дар дин иҷборе нест”.

“(Эй Паёмбар!) Оё ту мардумро иҷбор мекунӣ то мӯъмин шаванд?”

“Ҳар кас хост, мӯъмин шавад ва ҳар ки хост, кофир шавад”.

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Ҳар гоҳ қалб (барои чизе) мавриди иҷбор қарор гирад, нобино хоҳад шуд”.

Дар сояи ҳукми исломӣ буд, ки яҳудиён ва насронихо бо озодии комил дар пойбандӣ ба ақоид ва анҷоми вазоифи диниашон зиндагӣ намуданд.

Ҳар инсони мӯъмине дар мавриди имон доштан ба эътиқодоти исломӣ, ба истиснои усули асосии ақоиди исломӣ, дар пойбанд будан ва ё набудан ба онҳо аз озодии комил бархӯрдор аст.

Масалан “олами зарр” бо ҳамон ҷузъиёте, ки дорад, ҳар мӯъмине дар имон овардан ё имон наовардан ба он озод аст. Ҳар гоҳ ин масъала барояш собит гардад ва ба дурустии он қаноатманд шавад, имон меоварад, вале агар барояш собит нагардад, маҷбур нест ба он имон оварад ва дар пешгоҳи Худованд мавриди пурсучӯ ҳам қарор нахоҳад гирифт.

Аммо масоили илмии марбут ба ҷаҳони ҳастӣ ва

олами табиат, албатга дини Ислом онҳоро ба андешаи худи инсон ва дониши ӯ вогузор намудааст. Масалан ба инсон чунин таҳмил накардааст, ки эътиқод дошта бошад замин курашакл аст ё ба гунаи дигар ва ё хуршед гардиш дорад ё надорад ва ғайра ҳамон тавре, ки калисои масеҳият дар асри миёна бар ҷомеаи масеҳӣ назаротеро дар ин замина таҳмил карда ва ҳар касеро, ки бо он назар ба муҳолифат бархезад кофираш доништа ва ӯро ба қатл мерасонд.

2. Озодии баён: Инсон дар зери сояи Ислом ҳақ дорад ҳарчӣ меҳодад, баён кунад ва бар алайҳи ҳарчӣ, ки ба назараш бераҳагист, ба муҳолифат бархезад.

Дар асри аввали исломӣ мусулмонон ин озодиро ба шакли аҷиб ва бо ҷуръати комил адо мекарданд. Як марди оддӣ бар халифа эътироз намуда ва бо ӯ баҳсу ҷадал мекард. Зани оддие бар қарори халифа эътироз намуда ва ӯро водор мекард, ки аз он қарораш даст бардорад. Дар Сунани Байҳақӣ ҳикояте ба чунин маъно нақл шудааст, ки халифаи дуввум Умар ибни Хаттоб (р) барои мардум ба суҳанронӣ пардохт. Ӯ баъд аз сипос ва ситоиши Худо фармуд:

Мардум огоҳ бошед, ки мабодо дар маҳрияи занон зиёдаравӣ кунед. Ҳар гоҳ шунавам касе беш аз он миқдоре, ки Паёмбари гиромӣ (с) мепардохтанд, пардохт намояд, миқдори зиёдиашро дар байтулломи мусулмонон қарор хоҳам дод.

Сипас аз болои минбар поин омад ва онгоҳ зане аз Қурайш пеши роҳаш қарор гирифта ба ӯ гуфт: Эй амири мўъминон! Оё китоби Худованди мутаол сазовортар аст, ки пайравӣ шавад, ё сухани ту?

Гуфт: Бешак китоби Худованди мутаол. Магар чизе шудааст?

Зан гуфт: Ту ҳамакнун мардумро наҳй фармудӣ, ки дар маҳрияи занон зиёдаравӣ накунад, вале Худованди мутаол мефармояд: *“...Ва (агар) моли бисёре маҳрияи ӯ додаед, набояд чизе аз маҳрияи ӯ бозгиред...”*

Умар (р) гуфт: “Ҳар касе фақеҳтар (донотар дар фикҳ) аз Умар аст”. Ин суханро ду ё се бор такрор кард. Онгоҳ аз нав болои минбар баромада ва хитоб ба мардум фармуд: “Ман шуморо наҳй карда будам, ки дар маҳрияи занон зиёдаравӣ накунад. Огоҳ бошед, (ки ҳамакнун суханамро пас мегирам), ҳар марде бо молу дороии худ ҳар коре, ки дилаш меҳоҳад, бикунад”.

Боре ҳам зане назди Имом Алӣ (а) омада ва аз яке аз фармондорони Имом (а) шикоят мекунад. Имом (а) аз шикояти ин зан истиқбол мекунад ва онгоҳ номае навишта ва дар он барканории ин фармондорро эълон менамояд. Сипас номаро ба дасти он зан дода ва аз ӯ дархост мекунад, ки онро ба дасти фармондор расонад.

Савда бинти Амораи Ҳамадонӣ дар бораи Амири мўъминон Алӣ (а) сухан ба миён оварда мегӯяд: Ба

Худо савганд, хузури Имом (а) расидам то аз марде, ки аз ҷониби Имом (а) маъмури чамъоварии садақот дар миёни мо таъйин шуда ва бар мо ситам менамуд, шикоят кунам. Имомро чунин пайдо кардам, ки дар ҳоли истода машғули намоз хондан буд. Вақте маро дид, аз намоз фориғ шуд ва сипас бо як шафқат ва меҳрубонӣ ба ман наздик шуд ва фармуд: Оё ҳоҷате дорӣ? Гуфтам: Оре. Онгоҳ хабарро ба ӯ расондам. Имом (а) (бо шунидани хабар) гиря кард, сипас фармуд: Худоё! Ту худ миёни ман ва онҳо гувоҳ ҳастӣ, ки ман онҳоро фармон надодаам, ки ба халқи ту ситам кунанд. Онгоҳ Имом (а) як қитъа аз пӯстро берун оварда ва дар он чунин навишт:

“Ба номи Худои Бахшоянда ва Меҳрубон. “Акнун, ки аз ҷониби Парвардигор бар шумо бурҳони рӯшане омад, кам нафурӯшед ва дар тарозуи кайлу вазн бо мардум адл ва дурустӣ пеша кунед. Кам нафурӯшед ва дар замин пас аз он ки қонунҳои осмонӣ ба назму салоҳатон омад, ба фасод барнахезед. Ин кор барои саодати шумо бисёр беҳтар аст, агар (ба Худо ва рӯзи қиёмат) имон доред”.

Ҳар гоҳ ин номаи маро хондӣ, он чӣ аз амонатҳое, ки дар дасти ту қарор дорад, ниғаҳ дор то касе, ки онҳоро аз дасти ту мегирад, ба наздат ояд. Салом.

Сипас Имом (а) ин номаро ба дасти ман дод. Ба Худо савганд, на бо гиле даҳони номаро мӯҳр зад ва на ба чизе онро баст. Ман номаро ба соҳибаш расондам ва онгоҳ барканор шуда ва аз назди мо

рафт”.

Муаррихон чунин ривоят кардаанд, ки Хурайс ибни Рошиди Сомӣ душмани Имом Алӣ (а) буд. Ӯ ба назди Имом (а) омада ва гуфт: Ба Худо савганд, на ба фармонат сар фуруд овардаам ва на аз пуштат намоз хондаам. Имом (а) аз ин сухан ҳеҷ ба ғазаб наомад ва бо ӯ сахтгирӣ нанамуд ва ӯро ба зиндон ва ё шаллоқ ҳам фармон надод, балки ӯро даъват кард, ки бо ӯ ба баҳсу мунозира биншинад то рӯшан шавад, ки чӣ касе барҳақ аст ва ҳақиқат барояш возеҳ гардад, ки шояд тавба намояд.

Хурайс ба Имом (а) гуфт: Фардо ба наздат бармегардам.

Имом (а) розӣ шуд, вале Хурайс ба ватанаш баргашта ва дигар бознагашт”.

Паёмбари гиромӣ (с) ва ҳамчунин имомони маъсум (а) барои дигарон маҷол медоданд то андеша ва назароти худро ба роҳатӣ баён намоянд ва озодона суханони хеш ба забон оранд, ҳарчанд назароташон бар хилофи назари имомон (а) бошад. Дар ҳамчунин чоҳое Имом (а) ба қонеъсозии тарафи муқобил ба нуқтаи назари худ даст ба кор мешавад.

Паёмбари мо Муҳаммад (с) вақте дид як нафар араб дар баёни назари хеш барои ҳазраташ дучори лукнати забон мешавад, ба ӯ фармуд: *“Роҳат бош, барои худат сахт магир, ман подшоҳ нестам, (ки аз ман битарсӣ), ман писари зане беш нестам, ки гӯшти*

хушккарда мехӯрд”.

Баъд аз вафоти халифаи севвум, вақте, ки анбӯҳи мардум бо Имом Алӣ (а) байъат карданд, баъзе аз саҳобагон мисли Абдуллоҳ ибни Умар аз байъат кардан бо Имом (а) рӯй бартобиданд. Баъзеҳо барои Имом (а) чунин пешниҳод доданд, ки Абдуллоҳро маҷбур кунад то дасти байъат дароз кунад, вале Имом (а) ин пешниҳодро радд кард ва ба он розӣ нашуд.

Дар таърихи Табарӣ чунин омадааст: Алӣ (а) ба масҷид омад ва болои минбар қарор гирифт дар ҳоле, ки бар тан либос ва бар сар амома ва кафшҳояш дар даст ва бо така бар камоне буд. Мардум бо ӯ байъат карданд. Сипас Саъд ибни Абӯваққосро ба ҳузури Имом (а) оварданд.

Алӣ (а) ба ӯ фармуд: Байъат кун.

Саъд гуфт: То мардум ҳамагӣ байъат накунанд, ман байъат нахоҳам кард. Ба Худо савганд, аз ҷониби ман бар алайҳи ту ҳеч мушките нахоҳад буд.

Имом (а) фармуд: Раҳояш кунед.

Онгоҳ писари Умар яъне Абдуллоҳро ба ҳузури Имом (а) расонданд. Имом (а) фармуд: Байъат кун.

Абдуллоҳ гуфт: То ҳамаи мардум байъат накунанд, ман дасти байъат дароз нахоҳам кард.

Алӣ (а) фармуд: Касеро ба унвони кафил пеши ман биёвар.

Гуфт: Кафиле намебинам.

Молики Аштар - аз ёрони бовафои Имом (а) - гуфт:

Иҷозат бидеҳ сарашро аз тан ҷудо кунам.

Алӣ (а) фармуд: Раҳояш кунед ва коре ба ӯ надошта бошед, ман кафили ӯ ҳастам”.

Имом Ҳасан ибни Алӣ (а) вақте бо Муовия мусолиҳа намуд, бисёре аз ёронаш ба мухолифат бо ӯ бархостанд.

Суюти мегӯяд: “Баъзе аз ёрони Имом Ҳасан (а) ба ӯ мегуфтанд: Эй ори мўъминон!

Имом Ҳасан (а) мегуфт: Ор беҳтар аст аз оташи ҷаҳаннам.

Онгоҳ марде ба Имом (а) гуфт: Салом бар ту, эй хоркунандаи мўъминон!

Имом (а) дар посухи ӯ фармуд: Ман хоркунандаи мўъминон нестам. Вале розӣ нашудам, ки бар сари мулку мамлакатдорӣ шуда шуморо ба куштан диҳам”.

3. Озодии кор ва тасарруф: Ислом барои инсон озодии комил додааст, ки ҳар коре, ки меҳода, анҷом бидиҳад ва ҳар гуна, ки дилхоҳаш аст, тасарруф намояд. Ёро на аз моликияти хусусӣ манъ мекунад ва на аз муомилоти тиҷоратӣ ва на аз фаъолияти иҷтимоӣ ба шарти он ки дар тасарруфи худ ба ҳуқуқ ва озодии дигарон таҷовуз накунад ва ё зараре ба масолеҳи умумӣ ворид насозад.

Ислом иҷозат намедиҳад, ки озодии дигарон аз онҳо салб шавад ва бар анҷоми коре ё баргирифтани

мавзее, ки намехоҳанд, маҷбур карда шаванд. Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Ман наметавонам шуморо ба роҳе, ки дӯст надоред, маҷбур созам”.

Иҷрои ҳад ва ҷазоҳо чаро?

Шояд баъзеи шумо дар бораи ҳад ва ҷазоҳо, ки Ислом дар муқобили баъзе аз ҷиноятҳо мисли зино, шароб, дуздӣ ва ғайра қарор додааст, суол матраҳ кунад, ки оё дар ин ҷазоҳо поймолсозии озодии инсон ва таҷовуз бар ирода ва ихтиёри ӯ нест?

Посухи мо дар ин ҷо ин аст:

1. Ин корҳои ҳаром, ки Худованд инсонро аз анҷоми онҳо манъ фармудааст, авомили зиён ва бадбахтии зиндагӣ ва роҳати инсон ҳастанд. Худованди мутаол барои инсон ин иҷозатро наодааст, ки ба худ озор расонад ва ё худро бадбахт созад: *“Худро ба ҳалокат ва хатар наафканед”.*

2. Осори бештари ин ҷиноятҳо аз ҳудуди ҳуди инсон ба ҳудуди дигарон ва озодиашон таҷовуз мекунад. Масалан дуздӣ таҷовуз аст бар дигарон, зино ва ё ливот ва ҳатто шароб сабабгори таҷовуз ба ҳуқуқи дигарон мешавад. Ислом барои инсон маҷоли таҷовуз ба баҳои роҳати дигарон фароҳам намесозад.

3. Расидагӣ ба ҳисоби инсон дар баробари он ҷӣ,

ки инсон худро ба он пойбанд сохтааст, таҷовуз ба озодии ӯ шумурда намешавад. Масалан, ту озод ҳастӣ, ки фардо ба мулоқоти ман биёӣ ё наёӣ. Вале агар ба ман ваъда дода бошӣ ва ман ҳам дар интизорат нишаста бошам ва дар вақти ваъда наёӣ, ин ҷо ман ҳақ дорам туро мавриди ҳисоб ва пурсуҷу қарор дода ва аз ту бипурсам, ки чаро наомадӣ? Онгоҳ оё маъқул аст, ки дар посухи ман бигӯӣ, ки ту озод ҳастӣ? Дуруст аст, ки озодӣ дорӣ, вале бо ваъда додан худро пойбанд сохтӣ, ки биёӣ.

Аз ин ҷост, ки Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Касе, ки аз ӯ дархосте шуда то ваъда надода, озод аст (ва пас аз ваъда додан, дар гарави ваъдаи хеш аст)”.

Коргар комилан озод аст, ки дар манзили ту кор кунад ё накунад, вале агар бо ту қарордоде бандад, онгоҳ кор кардан бар ӯ лозим мегардад ва ӯ бо ихтиёри худаш хештанро пойбанд сохтааст.

Ҳамчунин аст инсон вақте ба Ислому имон оварда ва онро пазируфтааст. Ӯ бо пазириши Ислому худро ба пайравӣ аз дастуроти Ислому пойбанд сохтааст ва гӯё мисли ин аст, ки чунин қарордоде бо Ислому баста ва ба он имзо гузоштааст, ки ба мӯҷиби он, барои анҷоми амалҳои воҷиб даст ба кор мешавад ва аз амалҳои ҳаром даст мебардорад. Модоме, ки ба ихтиёри худаш ба Ислому гаравида ва ҳеҷ нерӯи дигаре онро бар ӯ таҳмил накарда ва бо озодии худ ба қарордод имзо гузоштааст, бар ӯ лозим аст, ки

пойбанд ба иҷрои моддаҳои қарордод бошад. Ҳар гоҳ ба муҳолифат бархоста ва шароб нӯшад ё амали зино анҷом диҳад ва ё кори ҳароми дигаре кунад, масъулият дорад ва бояд мавриди ҳисобу китоб қарор гирад.

Аммо ин нуктаро ҳам ёдоварӣ намоем, ки оё Исломи масеҳиёниро ҳам дар муқобили шаробнӯши ё тарки рӯза ва ё ғайра, мавриди ҳисоб ва пурсуҷу қарор медиҳад? Оё оташпарастонро дар баробари издивоҷҳое, ки бо наздикони худ анҷом медиҳанд, ҷазо менамояд?

Посух ин аст, ки табиатан дар ин дунё ҳақ надорад онҳоро муҷозот намояд, зеро онҳо ба Исломи нагаравидаанд, аммо дар охираат вазъ аз ҷи қарор хоҳад буд, мавзӯи дигарест, ки дар ҷои ҳудаш бояд баҳс шавад.

Чигунагии барда шудани инсонҳо

Баъд аз он ки фаҳмидем Худои мутаол инсонро озод офарида ва озодиашро ҳам - ба воситаи ирсоли шариятҳо ва паёмбарӣҳо - барои ӯ тазмин намудааст, акнун бар мо лозим аст, ки бидонем ҷи чизҳо ва касоне озодиро аз инсон мегиранд ва бар ӯ бардагиро таҳмил менамоянд?

Ҳамчунин бояд бидонем мавзеи дин - ба вижа аз дидгоҳи Наҳҷ-ул-балоға - нисбат ба ин ҷиҳоте, ки

озодиро аз инсон салб² мекунанд, чист?

Баъзе аз авомиле, ки инсонро водор ба бардагӣ мекунад, иборат мебошад аз:

1. Ғариза ва хостаҳои ҳайвонӣ: Ғариза, шаҳват ва хостаҳои ҳайвонии инсон гоҳе ўро водор мекунад бар хилофи мантиқи ақл ва замираш қадам бардорад. Агар инсон аз шучоати кофӣ бархўрдор набошад, зуд таҳти таъсири ин хостаҳо қарор гирифта ва дар баробари онҳо - бо кўтоҳ омадан аз озодии хеш - сар фуруд меоварад. Онгоҳ чунон бардаи шаҳватҳои худ мегардад, ки ҳатто наметавонад бо онҳо муҳолифат намояд. Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Оре чунин аст, ки касе, ки дунё - яъне хостаҳои насти дунё - дар чашмаш бузург ҷилва намуда ва мавқеияти он дар қалбаш бузург қарор гирад, онгоҳ дунёро бар Худо бартар медорад, аз ҳама ҷо мебурад ва ба дунё мепайвандад ва сахт бардаи он мешавад...”

Ҳамчунин Имом (а) мефармояд:

“Хостаҳо ақлашро нобуд сохта, дунё қалбашро мемиронанд ва шефтаи он мекунад, ў бандаи дунёст ва бардаи касе, ки чизе аз дунё дар даст дорад, дунё ба ҳар тараф билағзад, ў ҳам мелағзад, ва ба ҳар ҷониб рӯй кунад, ба ҳамамон сў рӯй менамояд...”

Низ он ҳазрат (а) фармудааст:

² Салб – гирифта.

“Ҳаргиз тамағварзӣ туро барда насозад, чун Худо туро озод офарида”.

Ҳамчунин мефармояд:

“Ҳар он кас, ки хостаҳои насти дунявиро раҳо созад, озод хоҳад буд”.

2. Тақлиди кӯр-кӯрона: Яъне ҳар гоҳ инсон мебинад дигарон як кори муайяне анҷом медиҳанд ва ё дар ҷиҳати мушаххасе роҳ мераванд, онгоҳ зуд ба пайравӣ ва тақлид аз онҳо иқдом мекунад бе он ки маҷоле барои андеша ва ихтиёри худ бигузорад ва бе он ки озодӣ ва иродаашро ба кор гирад. Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Зинҳор! Зинҳор! Аз пайравӣ ва итоати бузургтарҳо ва раисонатон барҳазар бошед...”

3. Зӯр ва тасаллути дигарон: Яъне нерӯмандон инсонро аз ба коргирии озодиаш манъ карда ва андеша, назарот ва дастуроти худро бар ӯ таҳмил менамоянд. Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Фиръавнҳо онҳоро бардаи хеш сохта буданд ва ҳамвора дар бадтарин шиканҷаҳо қарор доштанд ва талхихои рӯзгорро ба онҳо чашонданд...”

Ислом аз ду ҷониб ба муолиҷаи ин мушкила мепардозад:

Аввалан аз ҷониби зӯргӯён ва бардадорон, он ҷо ки онҳоро шадидан аз салби озодии мардум наҳй

мекунад ва сониян аз ҷониби бардашудагон, он ҷо ки онҳоро водор мекунад то ҳамвора барои мутолибаи озодии худ талош намуда ва таслими хостаҳои зўргўён нашаванд.

Роҷеъ ба ҷониби аввал, Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Бадтарин инсон касест, ки мардум ба ҷиҳати тарс аз бадиаш, аз ӯ парҳез доранд”.

Имом Алӣ (а) дар аҳдномаи худ ба Молики Аштар онгоҳ, ки ўро ба сӯи диёри Миср ба унвони фармондори хеш мефиристад, мефармояд:

“Қалби хешро нисбат ба зердастони худ пур аз раҳмат ва муҳаббат ва лутф кун, ва ҳамчун ҳайвони дарранда нисбат ба онон мабош, ки хўрдани ононро ганимат шуморӣ. Зеро онҳо ду гурӯҳ беи нестанд: гурӯҳе бародарони динии ту ҳастанд ва гурӯҳе инсонҳое ҳамчун ту”.

Ҳамчунин мефармояд:

“Дар тарбияти фарзандони худ чунин набошед, ки онҳоро бар он ахлоқ ва одобе, ки худ бо он бузург шудаед, водорашон намоед. Чаро, ки онҳо барои замоне гайр аз замони шумо офарида шудаанд”.

Аммо дар ҷониби дуввум, Худованди мутаол бардашудагонро маломат карда ва ба хотири таслим шуданашон дар баробари касоне, ки озодии онҳоро салб мекунанд, мавриди ҳисобу китоб қарор дода мефармояд:

“Касоне, ки ҳангоми (марг ва) қабзи руҳ золим ва

ситамгар бар нафси хеш бимиранд, фариштагон аз онҳо бозпурсанд, ки дар чӣ кор будед? Посух диҳанд, ки мо дар рӯи замин мардуме заиф ва нотавон будем. Фариштагон гӯянд: Оё замини Худо паҳновар набуд, ки дар он сафар кунед? Қойгоҳи онон ҷаҳаннам аст ва бозгашти онҳо ба қойгоҳи бисёр бадест”.

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Бардаи касе мабош, чун Худо туро озод қарор додааст”.

Ҳам ӯ мефармояд:

“Эй мардум! Одам на барда зоида шуда ва на каниз, тамоми мардум озод ҳастанд”.

Аз шиорҳои қиёми Имом Ҳусайн (а) ин аст, ки “...Ақаллан дар дунёи хеш озод бошед”.

Имом Ҷаъфари Содик (а) мефармояд:

“Худованди мутаол тамоми корҳои мӯъминро барои худи ӯ вогузор намудааст, вале ин корро барояш вогузор накардааст, ки худро хору залил созад. Оё нашунидай сухани Худои мутаолро, ки мефармояд: **“Иzzат танҳо аз они Худо ва наёмбараш ва мӯъминон аст”**. Пас мӯъмин бояд азиз бошад, на хору залил. Сипас фармуд: Мӯъмин ҳатто аз кӯҳ ҳам азизтар ва бузургтар аст, зеро кӯҳ чунин аст, ки метавон бо кандани он ба василаи табару теша, аз бузургӣ ва азаматаш чизе кам кард, вале мӯъмин касест, ки чизе натавонад аз дини ӯ заррае кам кунад”.

Масъулият дар Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Аз Худо битарсед ва тақво пеша кунед, ки шумо дар пешгоҳи Худованд масъули бандагон ва ҳатто шаҳрҳо ва ободиҳо ҳастед...”

Вазъияти асафбори уммати исломӣ

Уммати исломӣ дар ин аср бо вазъе асафбор ва ба ниҳоят ногуворе ба сар мебарад.

Дини Ислом, ки маҳалли барангезиши уммат ва сарчашмаи нишот ва каромати ӯ ба шумор меравад, аз майдони зиндагӣ ронда шуда ва дар лобалои китобҳо ва синаи уламо зиндонӣ шуда ва дар ҳудуди тақлиду одот ва баргузори маросимҳои азо маҳдуд шудааст.

Истеъморгарон ҳанӯз қисматҳои бузурге аз хоки исломро зери ишғоли худ доранд. Масҷиди Ақсо - қиблаи дуввуми мусулмонон ва макони меъроҷи Паёмбари гиромӣ (с) - зери сайтараи гурӯҳи андаке аз яҳуди ғосиб қарор дорад. Шиорҳои миллӣ ва ҷамъомадҳои ҳизбӣ ва манфиатҳои худхоҳона ҳанӯз дар пора сохтани ҷасади уммат даст ба кор ҳастанд.

Маҳрумият ва фақирӣ, аломати боризи миллатҳои исломӣ шудааст бо ин ки соҳиби боигарӣҳои фаровон ва заминҳои ҳосилхез мебошанд.

Ақибафтодагии фарогир тамоми ҷонибҳои зиндагии умматро дар худ печонда ва бар ҷаҳони он сайтара пайдо кардааст.

Бибандуборӣ, фасод ва бериҳағӣ саранҷоме гардида, ки ҳамаи фарзандони уммат ва наслҳои ояндаи онро дар интизор аст.

Яккатозии сиёсӣ, фишор, таҳдид ва поймолсозии ҳуқуқу озодии инсон, унвонҳои асосии ҳолат ва вазъи зиндагии бисёрии миллатҳои исломӣ шудааст.

Дар баробари ин ҳолати дардовар, ки ба сар мебарем, агар ҷойгоҳҳои фарзандони уммати исломиямонро аз зери назар гузаронем, мебинем онҳо дар яке аз ҷойгоҳҳои зерин қарор доранд:

1. Ҷойгоҳи бепарвоӣ:

Чунин ҷойгоҳ, ҷойгоҳест, ки бисёрии афроди уммат дар он қарор доранд то ҷое, ки андешаи ҳар шахсе аз ҳудуди худ ва масолаҳои шахсияш таҷовуз намекунад. Дар ҳангоми ҷавонӣ тамоми ҳаммуғамми ӯ ин аст, ки таҳсилоташро ба итмом расонда ва мунтазири рафтани ба кишварҳои хориҷ барои идомаи таҳсилоти худ дар сатҳҳои боло бошад. Онҳо баъд аз бозгашт ба ватан, ба ҷустуҷӯи мақому мансаб, мошини ола, зани зебо ва ғайра меафтад ва ё ба дунболи тичорат ва корҳои озод рафта корхона ва ё ширкати ба роҳ меандозад. Сипас ба андешаи зиндагии хуб афтада манзиле бошукӯҳ бино месозад,

мехоҳад ҳама рӯза аз таомҳои рангоранг ва нӯшиданиҳои гуногун тановул намояд ва гоҳ-гоҳе ҳам барои тафреҳ ва хушгузаронӣ роҳии маконҳои хушобу ҳаво мешавад... Баъд аз ин ҳама, дардҳои уммат, бадбахтиҳои ватан ва ҳолатҳои асафбори ҷомеа аҳамияте барояш надоранд.

Дар зиндагии ин гурӯҳи азим аз уммат, фарқе аз зиндагии ҳайвонот намебинӣ, ки андешае ҷуз хӯрдану нӯшидан ба сар надошта ва пас аз он барояшон муҳим нест, ки дар қадом фазое зиндагӣ мекунад. Оё намебинӣ, ки агар говро дар як чарогоҳ ё боғе бибандӣ, оё ин гов ба ин чиз тавачҷӯх хоҳад намуд, ки аз масоҳати боғ ё худуди он ва ё содирот ва масруфоташ огоҳӣ дошта бошад? Ҳаргиз чунин нест, балки ҳаммуғамми ин гов фақат равонаи хӯрдани алафест, ки барояш пешкаш мешавад, дуруст ҳамон гуна, ки инсонӣ бепарво тавачҷӯхаш ба хӯрдан, нӯшидан ва лаззат бурдан аст. Оё байни ин ду фарқе мебинӣ?

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға бо ишора ба ҳайвонӣ будани ин чунин ҷойгоҳ ва бо эълони ин ки ҷойгоҳи бепарвой мавриди қабули ӯ нест, мефармояд:

“Агар мехостам метавонистам аз асали соф ва мағзи ин гандум ва бофтаҳои ин абрешим барои худ хӯрок ва пӯшок фароҳам кунам. Аммо ҳайҳот, ки ҳавою ҳавасам бар ман галаба кунанд ва ҳирс ва тамаъ маро водор кунанд

то таомҳои лазизро баргузинам. Дар ҳоле, ки мумкин аст дар сарзамини Ҳичоз ё Ямома касе бошад, ки ҳатто умеди ба даст овардани як мушт нон ҳам надошта бошад ва рӯзеро, ки дар он шиками сер дошта надида бошад. Оё ман бо шиками сер бихобам дар ҳоле, ки дар атрофам шикамҳои гурусна ва ҷигарҳои сӯзоне бошанд? Оё он чунон бошам, ки он шоир гуфта аст: “Ин дард туро бас, ки шаб бо шиками сер бихобӣ, дар ҳоле, ки дар атрофи ту шикамҳои гурусна ва ба пушт часпида бошанд...”

Ман офарида нашудам, ки хӯрдани хӯроқиҳои лазиз маро ба худ машғул дорад, ҳамчун ҳайвони басташудае, ки тамоми ҳаммаш алаф аст ва ё ҳамчун ҳайвони раҳошудае, ки шуглаш чаридану хӯрдану пур кардани шикам мебошад ва аз сарнавиште, ки дар интизори ӯст, беҳабар аст...”

Ҳамчунин мефармояд:

“Оё ҳамон гуна, ки гӯсфандон дар биёбон шикамро пур мекунанд ва мехобанд ва ё дастаи дигаре аз онҳо дар огулҳо аз алаф сер мешаванд ва истироҳат мекунанд, Алӣ ҳам бояд аз ин зоду тӯша бихӯрад ва ба истироҳат пардозад? Дар ин сурат чашмаш рӯшан бод, ки пас аз солҳо умр ба чаҳорпоёни раҳошуда ва гӯсфандоне, ки дар биёбон мечаранд, иқтидо кардааст!...”

Дар ҷои дигаре мефармояд:

“...Ё касе, ки асири лаззат аст ва дар чанголи шаҳватҳои гирифтдор аст ва ё касе, ки ҳарис ба гирдоварӣ ва захираи мол аст. Инҳо аз раҳбарони дин нестанд ва шабехтарин

мавҷудот ба онҳо чаҳорпоён ҳастанд, ки барои чаро раҳо шудаанд...”

2. Таваҷҷӯҳи манфӣ:

Дар ин миён гурӯҳе аз мардум ҳам вучуд доранд, ки ақибафтадагӣ ва пошхӯрдагии амиқеро, ки уммат ба сар мебарад, дарк мекунанд ва низ аз ин вазъи асафборе, ки уммат аз сар мегузаронад, ранҷ мебаранд, вале масъулияти онро бар дӯши дигарон шумурда ва барои худ саҳме дар таҳаммули масъулияти вазъи ҷорӣ эҳсос намекунанд ва ҳештанро барои анҷоми ҳеҷ нақши тағйирдиҳандае вазифадор намесозанд.

Масъулияти чунин афроде фақат дар ҳудуди ислоҳи ҳудашон поён мепазирад. Яъне чунин аст, ки бар ӯ фақат вочиб аст бар намозу рӯза ва баъзе аз вазифаҳои шаръии фардӣ пойбанд буда ва аз корҳои ҳаром дурӣ гузинад. Ҳар гоҳ вазъи дардовари уммат ҳарчанд лаҳзае тавачҷӯҳашро ба худ ҷалб кунад, чунин хоҳад гуфт, ки “Ло ҳавла ва ло қуввата илло биллоҳ” ва “Инно лиллоҳ ва инно илайҳи роҷиун” ва ҳам Худоро дар баробари наҷоти худ аз ин “инҳироф” сипосгузорӣ мекунад ва сурудаи ин шоирро ҳам ба забон меорад (тарҷумаи маъноӣ шеър аз арабӣ):

*Маро аз чизе парвое нест, бароям муҳим он аст,
ки нафсам наҷот ёбад, ҳарчанд ба дасти гумроҳу*

ҳалокёфта.

Оё дуруст аст, ки инсон фақат масъулияти ислоҳи нафси худ бар дӯш дошта ва баъд аз он, ҳатто агар тамоми олам ба фасод кашида шаванд, масъулият бар дӯш надошта бошад? Оё дуруст аст, ки Худованди Субҳон дар рӯзи қиёмат моро фақат дар баробари намоз, рӯза ва ё дигар вазоифи шаръии фардиамон мавриди пурсуҷу қарор дода, вале ҳеҷ амали иҷтимоӣ ва ё нақши ислоҳгароёнаеро аз мо мутолиба нахоҳад кард?

Аз хилоли матолибе, ки барои ҷойгоҳи севвум ёдовар мешавем, посухи ин ду пурсиш рӯшан хоҳад шуд.

3. Ҷойгоҳи масъулиятшиносона:

Муродамон аз ҷойгоҳи масъулиятшиносона ин аст, ки инсон дар баробари он чи воқеъ мешавад, худро масъул бидонад ва ҳештанро мавриди бозхости анҷоми нақше барои ислоҳи вазъи мавҷуд шуморад ва чунин мўътақид бошад, ки Худои Субҳон дар рӯзи қиёмат ўро аз нақшаш дар ҷомеа ва масъулиятш дар матни зиндагӣ мавриди пурсуҷу қарор хоҳад дод. Ин аст ҳамон ҷойгоҳи дурусте, ки ҳақиқатҳои зерин онро таҳмил мекунанд:

1. Агар Худованди мутаол моро аз ҳадафе, ки ба хотири он моро бар рӯи ин кураи заминӣ ба вучуд

овардааст, суол кунад, посухи онро аз ҷониби худи Худованди мутаол дар оятҳои Қуръони карим пайдо хоҳем намуд, ки ба рӯшани эълон мекунад, ки ҳадаф аз вучуди мо бар рӯи замин, ислоҳи замин ва обод кардани он аст. Инсон ҷонишини Худост дар рӯи замин, намоянда ва ноиби ўст бар рӯи ин сайёра.

Ҳангоми офаридани Одам - падари тамоми инсонҳо - Худованди мутаол хитоб ба фариштагон фармуд:

“Ман дар рӯи замин халифа ва ҷонишине (аз башар) хоҳам гумошт...”

Дар ояти дигар мефармояд:

“Ў худост, ки шуморо ҷонишинон дар рӯи замин қарор дод...”

Ҳам Ў фармудааст:

“Ў худост, ки шуморо аз (ҷинси) замин офарид ва барои обод сохтани он баргумошт...”

Мо агар ҷонишинони Худо дар рӯи замин ва намояндагони Ў дар он бошем, онгоҳ оё аз он чи бар рӯи замин воқеъ мешавад, масъул нестем? Тоҷире, ки дар тичоратгоҳи худ касеро ҷонишини худ мегуморад, оё ҳақ надорад ҷонишинро аз он чи дар тичоратгоҳ мегузарад, мавриди пурсуҷӯ қарор бидиҳад? Марде, ки дар корхонаш якеро намояндаи худ таъйин мекунад, оё аз ин намоянда интизори ислоҳ ва дафъи зиён дар он корхона надорад?

Оре, чунин аст. Худои мутаол вақте моро

ҷонишинони худ дар рӯи замин қарор медиҳад, бешак ислоҳу ободии он ва мубориза бо фасод дар рӯи онро аз мо бозхост менамояд:

“Сипас мо шуморо дар рӯи замин ҷонишин кардем то бингарем, ки чӣ гуна амал хоҳед кард?”

“Кош дар умматҳои гузашта мардуми боақл ва боимоне вуҷуд медоштанд, ки мардумро аз фасод ва кирдорҳои зишт наҳӣ мекарданд!...”

“(Онҳое, ки Худоро ёрӣ мекунанд) қасоне ҳастанд, ки агар дар рӯи замин ба онон иқтидор ва тавоноӣ диҳем, намоз бапо медоранд ва закот ба ҳақдорон медиҳанд ва амр ба маъруф ва наҳӣ аз мункар мекунанд...”

Баъд аз ин ки фаҳмидем ҳадаф аз вучуди мо, обод кардани замин ва ислоҳи он ва нащри хайру некӣ ва барқарории ҳақ бар рӯи он аст, онгоҳ оё бароямон дуруст аст, ки ҷойгоҳи бепарвоёна ва тамошобинона нисбат ба бадбахтиҳое, ки дар баробарамон дар рӯи замин воқеъ мешавад, баргирем?

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Аз Худо битарсед ва тақво пеша кунед, ки шумо дар пешгоҳи Худованд масъули бандагон ва ҳатто шахрҳо ва ободиҳо ҳастед...”

2. Дини бузурги Ислом, ки Худованди мутаол онро фуруд фиристода то ба воситааш зиндагии башариятро аз бадбахтии нодонӣ ва бегоҳагӣ начот бахшида ва ўро ба қудлатҳои саодат ва камол

бирасонад, оё ин дин чунин аст, ки Худованд онро фуруд фиристода, ки фақат дар ҳудуди анҷоми аъмоли фардӣ боқӣ бимонад ва ё барои ин фиристодааст, ки ба тамоми ҷонибҳои зиндагӣ назм бахшад?

Ҳеч мусулмоне дар ин шак надорад, ки Худованди мутаол Исломо барои ин фиристодааст, ки бар тамоми рӯи замин ҳукмфармо гардида ва ҷиҳатбахши қофилаи башарият бошад. Худованди мутаол мефармояд:

“Ўст худое, ки паёмбари худро бо ҳидоят ва дини ҳақ фиристод то ин динро бар ҳамаи динҳои олам сайтара ва бартарӣ диҳад...”

Ҳам Ӯ мефармояд:

“Ҳамоно мо паёмбарони худро бо далелҳо ва мӯъҷизот фиристодем ва барояшон китоб ва мизони (тарозуи) адолат нозил кардем то мардум ба адолат қиём кунанд...”

Дар ояти дигаре мефармояд:

“(Эй Паёмбар!) Мо ба сӯи ту Куръонро ба ҳақ фиристодем то миёни мардум ба воситаи он чи Худо бар ту нишон додааст, ҳукм кунӣ...”

Аммо татбиқи амалии Исломо дар матни зиндагӣ ба чӣ сурат хоҳад буд?

Оё ин кор аз роҳи даҳлати бевоситаи ҳуди Худо анҷом хоҳад гирифт, масалан фариштагонашро нозил кунад ё ҷиннеро бифиристад, ки Исломо ба

сурати иҷбор таҳмил намуда ва дар матни зиндагӣ татбиқаш диҳанд ва ё ин ки оё Худо ба сурати ғайбӣ ҳар касеро, ки ба дини Ислом пойбанд набошад, ҳалок созад?

Даҳолати бевосита ва осмонӣ арзиши зиндагиро аз ӯ хоҳад гирифт. Зеро ҷуз ин нест, ки Худо зиндагии дунёро барои ин офарида, ки маҳалли озмоиш ва имтиҳон буда ва башар дар он аз озодии комил бархӯрдор бошанд... Балки Худо татбиқи динро аз роҳи худи инсонҳо мехоҳад, ба ин ки касоне, ки пойбанди дину шариат ҳастанд, бояд камари ҳиммат ҷиҳати анҷоми нақши худ дар заминаи амал, талош ва кӯшиш барои татбиқи дин бибанданд. Дуруст ҳамон гуна, ки низомҳои имрӯзаи ҷаҳонӣ ба монанди низоми коммунистӣ ва сармоядорӣ дорои дастгоҳҳо ва касонест, ки барои татбиқи идеяҳои худ талош мекунанд. Ҳамчунин аст низоми исломӣ ва ба ҳамин ҷиҳат лозим аст пайравони дини Ислом бар татбиқи дин кӯшиш намоянд.

Вақте Худованди мутаол бар Бани Исроил мубориза бо душманонашонро лозим гардонид ва онон танбалӣ карда ва аз Худо дархост намуданд, ки ин корро худи Худо ҳамроҳ бо паёмбараш анҷом диҳад, Худо дар посухи онон чӣ фармуд ва чӣ саранҷоме доштанд?

Қуръони карим ин дostonро бароямон чунин ҳикоят мекунад:

“(Мўсо хитоб ба қавми Бани Исроил фармуд:) Эй қавм! Ба сарзамини муқаддасе, ки Худо сарнавишти шумо гардонид, дохил шавед ва пушт ба ҳукми Худо макунед, ки зиёнкор мешавед. Қавм гуфтанд: Эй Мўсо! Дар он сарзамини муқаддас гурӯҳи тавоно ва қоҳир ва ситамгаре ҳастанд ва то онҳо аз он ҷо берун нашаванд, ҳаргиз мо дохил нахоҳем шуд. Ҳар гоҳ онон берун шуданд, мо дохил мешавем. Ду нафар марди худотарс, ки мавриди иноят ва лутфи Худо буданд, гуфтанд: Шумо бар онҳо аз ин дар (ки Худо фармуд) дароед ва чун даромадед, онгоҳ бешак бар онҳо голиб хоҳед шуд ва натарсед ва бар Худо таваккул кунед, агар имон ба Ӯ доред. Боз қавм гуфтанд: Эй Мўсо! Ҳаргиз мо дар он ҷо модоме, ки онҳо бошанд надароем. Пас ту бирав ва ҳамроҳ бо парвардигорат бо онҳо биҷанг, мо ин ҷо хоҳем нишаст. Мўсо гуфт: Худоё! Ман ҷуз бар худ ва бародари худ фармонраво нестам, ту миёни мо ва ин қавми фосиқ ҷудой андоз. Худо фармуд: Чун муҳолифат бо амр карданд, шаҳрро бар онон ҳаром карда ва чиҳил сол боист дар биёбон саргардон бошанд ва ту бар ин гурӯҳи фосиқ мутаассиф мабош”.

Пас агар мо чунин эътиқод дошта бошем, ки Ислом динест, ки Худо онро фиристода то дар матни зиндагӣ татбиқ ва пиёда шавад ва ин ки Худо аз роҳи ғайб дар татбиқи он даҳолате нахоҳад кард, онгоҳ масъулияти татбиқи Ислом дар зиндагӣ бар дӯши мо мўъминон қарор хоҳад гирифт.

Худованди мутаол мефармояд:

“Мо ба ҳамин сурат шумо мусулмононро уммати миёнарав қарор додем то гувоҳи мардум бошед чунончи Паёмбарро гувоҳи шумо кардем...”

“Шумо некӯтарин уммате ҳастед, ки барои мардум оварда шудед, ба некӯкорӣ фармон медиҳед ва аз бадкорӣ бозмедоред (яъне амр ба маъруф ва наҳӣ аз мункар мекунад)...”

Аз ин ҷост, ки мефаҳмем масъулияти мо аз ҳудуди фақат пойбандии фардӣ ба аҳкоми шариат ба масъулияти тағйири иҷтимоӣ ва ислоҳи фарогир намудан бар тибқи додаҳои Ислому таҷовуз хоҳад намуд.

3. Агар диндорон дар ҳоли пойбандӣ ба дин ва намозу рӯзаашон боқӣ бимонанд бидуни он, ки як нақши иҷтимоӣ ё амали ислоҳгароёнае дошта бошанд, онгоҳ натиҷа чӣ хоҳад буд?

Натиҷаи ҳатмии ин бетаваҷҷӯҳӣ аз ҷониби диндорон, ҷуз густариши ҷабҳаи ботил ва фасод ва саранҷом сайтараи ситамгарон ва бадкирдорон бар ҷомеа ва ба дастовариҳои онон зимомии умурро нахоҳад буд. Зеро мантиқи зиндагии иҷтимоӣ ва табиати он ҷуз ин нест.

Худованди мутаол мефармояд:

“Агар Худо баъзе мардумро дар муқобили бархе дигар барнамеангехт, фасод рӯи заминро фаро мегирифт...”

Баъд аз он ки бадкирдорон бар ҷомеа сайтара

пайдо карда ва мушти худро бар шууни чома мустаҳкам месозанд, онгоҳ оё намозгузoron ва рӯзадорон аз ситами бадкирдoron ва фишори онон дар амон хоҳанд монд, ё ин ки нахустин қурбонии онҳо хоҳанд буд?

Таҷрибаи таърих ва рӯйдодҳои гузашта нишон медиҳанд, ки бадкирдoron вақте зимомии чомааро ба даст мегиранд, на гунаҳкор мешиносанд ва на бегуноҳ, на намозгузорро мегузоранд, ки намозашро ба роҳатӣ адо намояд ва на рӯзадорро ба ҳоли худаш воmegузоранд, ки озодона рӯза бигирад.

Пас роҳи ҳал чист?...

Роҳи ҳалли мантиқӣ он аст, ки мо пеш аз он ки маҷбур ба дармони дарде шавем, ниёзманди риояти беҳдошт мебошем. Яъне бояд алайҳи фасод, зулм ва бeroҳагӣ қабл аз фарбеҳ шудан ва сайтара бар мо пайдо кардан ва онгоҳ монеъ қарор гирифтаниш бар сари роҳамон ҳатто аз анҷоми аъмоли шаръиямон, ба мубориза бархезем. Ин аст роҳи ҳалле, ки дин онро бар мо мегузорад. Худои мутаол мефармояд:

“Битарсед аз балое, ки чун ояд, танҳо махсуси ситамгарони шумо набошад, (балки ҳамаро аз золимон ва мазлумон фаро мегирад)...”

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Амр ба маъруф ва наҳй аз мункарро тарк накунад, ки бадкирдoron бар шумо сайтара пайдо мекунанд, сипас ҳарчи дуо кунед, дуоятон мустаҷоб намегардад”.

Дар ҷои дигаре аз Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Эй мардум! Агар даст аз ҳимояти якдигар дар ёрии ҳақ барнамедоштед ва барои заиф кардан ва забун сохтани ботил сустӣ намекардед, ҳеҷ гоҳ онон, ки монанди шумо нестанд, дар нобудии шумо тамаъ намеварзиданд ва ҳеҷ нерӯманде бар шумо қудрат пайдо намекард...”

4. Дин масъулияти авзоъро ошкоро бар дӯшамон қарор дода ва кӯшиш барои тағйир ва ислоҳи онро бар мо бор мекунад. Амр ба маъруф ва наҳй аз мункар, ду вазифаи шаръие ҳастанд, ки дар аҳамият камтар аз намозу рӯза нестанд. Худои мутаол мефармояд:

“Дар ҷойгоҳи ҳисобу китоб нигоҳашон доред, ки дар қорашон саҳт масъуланг”.

Ҳам Ё мефармояд:

“Бояд аз шумо мусулмонон гурӯҳе мардумро ба хайру некӣ даъват намоянд ва мардумро амр ба маъруф ва наҳй аз мункар кунанд ва ҳамин гурӯҳ ҳастанд, ки дар ду олам растгор хоҳанд буд”.

Паёмбари Ислому Муҳаммад (с) мефармояд:

“Ҳамаи шумо масъули зердастони худ мебошед”.

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Худованд аз ҷоҳилон паймони фарогирии илму нагирифта магар он ки қабл аз он аз донишмандон паймони таълим додан гирифтааст”.

“Огоҳ бошед! Савганд ба Худое, ки доноро шикофт ва инсонро офарид, агар на ин буд, ки ҷамъияти бисёре гирдогирдамро гирифта ва ба ёриам қиём кардаанд ва аз ин ҷиҳат ҳуҷҷат тамом шудааст ва агар набуд аҳд ва масъулияте, ки Худованд аз донишмандони ҳар ҷомае гирифта, ки дар баробари шикамхори ситамгарон ва гуруснагии ситамдидагон сукут накунад, ман маҳори хилофатро раҳо месохтам ва аз он рӯй барметофтам...”

Болотар аз ҳамаи инҳо, дини Ислом сукут ва бетаваҷҷӯхиро дар баробари он чи воқеъ мешавад, ба унвони ширкати амалӣ доштан дар ҷиноят, ки соҳиби он сазовори ҷазост, медонад. Аз Имом Муҳаммади Боқир (а) чунин ривоят шудааст, ки мефармояд:

“Худованди мутаол ба паёмбари худ Шуайб чунин ваҳй намуд, ки ман аз миёни қавми ту сад ҳазор нафарро азоб хоҳам дод, ки чиҳил ҳазор нафарашон аз бадкорони шумо ва шаст ҳазор нафарашон аз некӯкорони шумо хоҳанд буд. Шуайб гуфт: Парвардигоро! Агар бадкоронро азоб медиҳӣ, сабабаш маълум аст, вале некӯкоронро чаро? Худо фармуд: Ба ин сабаб, ки некон мудорои бадкорон намуда ва барои газаби ман, газаб нанамуданд”.

Имом Ҳусайн (а) аз падарбузурги худ Паёмбари Ислом ҳазрати Муҳаммад (с) чунин ривоят мекунад, ки Паёмбар (с) фармуд:

“Ҳар он кас, ки ҳокими ситамгареро мушоҳида кунад, ки ҳароми Худоро ҳалол шуморад ва паймони Худоро

шиканад ва суннати паёмбари Худоро мухолифат варзад ва дар миёни бандагони Худо ба гуноҳ ва душманӣ амал кунад ва онгоҳ вазифаи ислоҳ кардан, ки бар дӯши ӯ қарор дорад, на бо забон анҷом диҳад ва на бо даст, онгоҳ бар Худо сазовор аст, ки чунин шахсеро дохили ҷойгоҳаш (ки ҷаҳаннам бошад) кунад”.

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Касе, ки ба амали қавме розӣ бошад, монанди касест, ки ба ҳамроҳи онон дар анҷоми он амал ширкат варзидааст”.

Ҳам Ё мефармояд:

“Эй мардум! Ризоят ва норизоӣ бар амале мӯҷиби подош ва кайфари мардум мегардад (яъне амалкунандагон ва касоне, ки розӣ ба он амаланд, дар кайфар ё подош шариканд). Шутури қавми Самудро як нафар бештар гардан назад, аммо азоб ва кайфари он ҳамаи қавми Самудро фаро гирифт. Зеро ҳама ба амали ӯ розӣ буданд. Худованди Субҳон мефармояд: **“Онро (шутурро) куштанд, вале (саранҷом пас аз нузули бало) пушаймон шуданд”.**

Имом Алӣ (а) дар ҷои дигаре мефармояд:

“Худованди Субҳон мардуми асрҳои гузаштаре лаънат накард (яъне аз раҳмати худ дур насохт) ҷуз ба хотири ин ки амр ба маъруф ва наҳӣ аз мункарро тарк карданд. Худованд афроди беҳирадро ба хотири гуноҳ ва афроди оқил ва доноро ба хотири тарки наҳӣ аз мункар лаънат кард (яъне аз раҳмати худ дур сохт)”.

Хулоса

1. Воқеияте, ки ба сар мебарем, воқеиятест асафбор ва бениҳоят ақибафтода;
2. Қойгоҳи бепарвоёна, ки бештари мардум нисбат ба вазъи уммат баргирифтаанд, қойгоҳест ғайри инсонӣ, ки инсонро чунин қарор медиҳад, ки дар айни сатҳ ва таваҷҷӯҳоти ҳайвонот зиндагӣ кунад;
3. Қойгоҳи манфӣ доштан нисбат ба рӯйдодҳои талх низ қойгоҳест хато;
4. Аммо қойгоҳи дуруст ва солим, ҳамон таҳаммули масъулият ва қиём намудан ба нақши ислоҳгароёна ва тағйир аст;
5. Ҳамин қойгоҳи ахирро, ки қойгоҳи огоҳонаест, чанд ҳақиқат муайян кардаанд, ки муҳимтарини онҳо иборат аст аз:
 - а) Ҳадаф аз вучуди инсон, қонишинӣ ва намояндагии Худост дар рӯи замин;
 - б) Зарурат доштани татбиқи дини Ислом дар амал, ки чуз ба кӯшиши худи диндорон анҷомпазир нест;
 - в) Бо таваҷҷӯҳ ба табиӣ будани муборизаи ҳаққу ботил, бояд кӯшид ҳақ пирӯз гардад, вагарна ботил пирӯз шуда ва озодӣ ва каромати аҳли ҳақ поймол хоҳад шуд;
 - г) Саранҷом ин ки дин ошкоро масъулияти он чиро, ки воқеъ мешавад, бар дӯши мо қарор дода ва

бар мо инро вочиб мегардонад, ки бо рӯйдодҳо рӯ ба
рӯ шуда ва барои тағйири масири он бикӯшем.

Ҷиҳод дар Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ ибни Абӯтолиб (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Аммо баъд, ҷиҳод дарвозаест аз дарвозаҳои бихишт. Худованд онро ба рӯи дӯстони махсуси худ кушодааст. Ҷиҳод либоси тақво, зиреҳи мустаҳкам ва сипари маҳками Худованд аст. Мардуме, ки аз ҷиҳод рӯй бармегардонанд, Худованд либоси зиллат ва хорӣ бар тани онҳо мепӯшонад ва бало ба онон ҳуҷум меоварад, ҳақир ва залил мешаванд, ақл ва фаҳмашон табоҳ мегардад ва ба хотири канор гузоштани ҷиҳод ҳаққи онҳо поймол мешавад ва нишонаҳои зиллат дар онҳо ошкор мегардад ва аз адолат маҳрум мешаванд...”

Аҳамияти ҷиҳод

Касе, ки бар манобеъ ва сарчашмаҳои шариати исломӣ - китоб ва суннат - огоҳӣ меёбад, дар онҳо таъкиди фаровон ва аҳамияти калонро нисбат ба мавзӯи ҷиҳод пайдо мекунад. Дар Қуръони карим наздик ба 40 оят бо овардани калимаи “ҷиҳод” ва калимаҳои ҳамхонаводаҳои он, дар бораи ҷиҳод сухан ба миён меоваранд. Масалан:

“Эй Паёмбар! Бо кофирон ва мунофиқон ҷиҳод ва мубориза кун ва бар онҳо бисёр сахт гир...”

“Барои ҷанг бо кофирон сабукбор ва муҷаҳҳаз берун

шавед ва дар роҳи Худо ба молу ҷон ҷиҳод кунед..."

"Худо муҷоҳидони фидокор ба молу ҷонро бар бознишастагон бартарӣ баҳидааст..."

Дар ин миён беш аз 100 оят вучуд дорад, ки дар бораи ҷиҳод ба воситаи калимаи "қитол" (ҷанг кардан) ва ҳамхонаводаҳои он сухан мегӯянд. Масалан:

"Пас бо он пешвоёни куфр ва гумроҳӣ ба қитол бархезед, ки онҳоро аҳду паймони устуворе нест..."

"(Эй мўъминон!) Бо кофирон қитол намоед, ки дар замин дигар фитна ва фасоде намонад ва дин ҳама дини Худо гардад..."

"Албатта напиндоред, ки шаҳидони роҳи Худо мурдаанд, балки зиндаанд ва назди Худо рӯзӣ дода мешаванд".

Илова бар ҳамаи инҳо гурӯҳе аз оятҳо ҳам ҳастанд, ки дар бораи ҷиҳод ба воситаи лафзи "ғазв", "ҳарб", "шаҳодат" ва ҳамхонаҳои онҳо сухан меронанд.

Дар сурате, ки дар бораи ҳаҷҷ фақат 8 оят, дар бораи хумс танҳо як оят ва дар бораи рӯза наздик ба 10 оят дар Қуръони карим пайдо мекунем.

Вақте ҳам ба суннати пок мурочиат мекунем, мебинем садҳо ҳадис ва ривоят бар мавзӯи ҷиҳод таъкид варзида ва ошкоро ба ин матлаб ишора менамоянд, ки ҷиҳод муҳимтар ва бартар аз тамоми амалҳо ва ибодатҳои дигар мебошад.

Аз Паёмбари гиромӣ (с) ривоят шудааст, ки

мефармояд:

“Болои ҳар некӯкоре некӯкори дигаре (дар фазилат ва бартарӣ) вуҷуд дорад то ин ки дар роҳи Худо кушта шавад. Онгоҳ, ки дар роҳи Худо кушта шуд, дар он сурат болотар аз ӯ ҳеҷ некӯкоре вуҷуд надорад”.

Имом Боқир (а) мефармояд:

“Ҷиҳод амалест, ки Худои мутаол онро бар тамоми амалҳо бартар ва ҷиҳодкунандаро бар тамоми амалкунандагон, дар дараҷот ва мағфират бартарӣ бахшидааст”.

Танҳо дар як манбаъ аз манобеи ҳадиси мо, ки китоби “Васоилуш шиа ило таҳсили масоилиш шиа” мебошад, 1223 ҳадис дар бораи ҷиҳод, фазилат ва аҳкоми он ва дигар масоили марбут ба ҷиҳод пайдо мекунем.

Агар як гаште гузаро дар бӯстони Наҳҷ-ул-балоға бизанем, хоҳем дид, ки Имом Алӣ ибни Абӯтолиб (а) барои ҷиҳод чунон ҷойгоҳи вижае қоил аст, ки онро то баландтарин нуқта аз аҳамият ва арзиш боло бурда ва бузургтарин васфҳоро барояш мебахшад. Мефармояд:

“Ҷиҳод иззати Ислому аст”.

“Худоро, Худоро! Дар мавриди ҷиҳод дар роҳи Худо бо молҳо ва ҷонҳо ва забонҳоятон...”

“Дар роҳи Худо то ҳадди тавон талош ва ҷиҳод кун ва ҳаргиз сарзаниши сарзанишгарон туро аз талош дар роҳи Худо бознадорад...”

Паёмбари гиromӣ (с) ба ёрони худ фармуд: “Дўсти шуморо - яъне Ҳанзаларо - фариштагон ғусли ҷанобат менамоянд”. Ёрон аз аҳли хонаводаи Ҳанзала пурсиданд: Моҷаро чист? Онгоҳ аз ҳамсари Ҳанзала моҷаро пурсида шуд ва ӯ чунин посух дод: Дар ҳоле, ки ҷанобат дошт, нидоро шунид ва бедаранг берун рафт”.

Яке дигар аз саҳобгон Амр ибни Ҷамух, ки солҳо аз умраш гузашта буд, дар яке аз набардҳо аз ноҳияи по маҷрӯҳ гардида ва ланг шуда буд. Аммо бо вучуди он вақте нидои ҷиҳод ба гўшаш хўрд ва дид ҳар ҷаҳор фарзандаш барои берун омадан омода мешаванд, вичдонаш ўро нагузошт, ки аз қофила ақиб афтад ва бо ин ки ҳамсар ва фарзандонаш пеши роҳи ў гирифта ва аз ў хоҳиш мекарданд, ки дар манзил боқӣ бимонад, ў шитобон берун омад ва меғуфт: Мехоҳам бо пой лангам замини биҳиштро пахш кунам.

Онгоҳ ҳамсар ва фарзандонаш хостанд ўро дар манзил зиндонӣ кунанд ва ба ў гуфтанд: Худои мутаол туро маъзур кардааст (яъне ту дар пешгоҳи Худо узр дорӣ, ки роҳии ҷиҳод нашавӣ). Аммо суханони онҳо ўро қонеъ насохт, онгоҳ ба назди Паёмбари Худо (с) омад ва арз кард: Фарзандонам мехоҳанд маро зиндонӣ карда ва аз рафтан ба ҷиҳод ва қарор гирифтан дар канорат баргардонанд. Ба Худо савганд, ман мехоҳам бо ҳамин пой лангам

замини биҳиштро пахш кунам.

Паёмбари Худо (с) фармуд: Аммо туро Худо маъзур қарор додааст ва чиҳод бароят воҷиб нест. Сипас Паёмбар (с) хитоб ба фарзандон ва аҳли хонаводааш низ фармуд: Бар шумоён низ воҷиб нест ўро манъ кунед, шояд Худо шаҳодатро рўзияш кунад. Раҳояш кунед. Онгоҳ берун омад ва меғуфт: Худоё! Шаҳодат рўзиям кун ва маро ба сўи аҳли хонавода дигар барнагардон! Ҷойгоҳи ин муҷоҳиди ланг аз саҳнаҳои набарди бузурги Уҳуд, худ достонҳои ҳайратоварест. Ў бар душманон ҳамлавар шуда меғуфт: Ба Худо савганд, ман муштоқи дидори биҳиштам. Фарзандаш ҳам ба дунболи падар буд то ин ки ҳар ду дар ин набард ҷоми шаҳодат нўшиданд.

Қосим ибни Ҳасан ибни Алӣ ибни Абўтолиб, ки бештар аз ҷаҳордаҳ сол умр надошт, шаби Ошуро ба ҳузури амуи худ ҳазрати Имом Ҳусайн (а) мерасад. Баъд аз он, ки Имом Ҳусайн (а) ёрони худро аз сарнавиште, ки субҳи Ошуро ҳамаи онҳоро дар интизор аст - ва он шаҳодат дар роҳи Худост - огоҳ сохта ва фармуд: Эй мардум! Ман фардо кушта мешавам ва ҳамаи шумо низ дар канори ман кушта хоҳед шуд ва касе аз шумо зинда боқӣ нахоҳанд монд. Онгоҳ ёрон ҷунин посух доданд: Сипос Худоеро, ки моро ҷунин гиромӣ дошт, ки туро ёрӣ кунем ва ҷунин шараф насибамон қарор дод, ки дар канорат кушта шавем... Дар ин ҷо буд, ки Қосим ба амуи худ

Хусайн (а) наздик омад ва гуфт: Оё ман ҳам дар чумлаи касоне, ки кушта мешаванд, ҳастам? Имом (а) пеш аз он, ки посухи ўро диҳад, аз ў пурсид: Эй писарчон! Маргро чӣ гуна мебинӣ? Қосим бедаранг посух дод: Эй амучон! Марг (дар канори ту) аз асал бароям ширинтар аст”.

Падидаи бегона

Аммо бо вучуди ин ҳама таваҷҷӯҳ ва таъкиди Ислом бар ҷиҳод ва бо ин ки мо таърихе молмом аз мубориза ва фидокорӣ дорем, вале чунин мушоҳида мешавад, ки ҷиҳод дар зиндагии диндорони имрӯз дар зуболадонҳо қарор дода шудааст, ҳатто сухан дар бораи ҷиҳод назди диндорон, сухане ҳаёли гардидааст, ки гӯё акнун вақти он набошад.

Падидаи бегона бароямон, ин мушоҳидаи ҷудоист миёни диндорӣ ва ҷиҳод. Дар масъалаҳои сарнавиштсозе ба монанди масъалаи Фаластин, мебинем барои диндорон, на дар матни маърака вучуде мушоҳида мешавад ва на дар ҷабҳаҳои набард, дар ҳоле, ки ғайри диндоронро мебинем, ки парчами муқовимат ва муборизаро боло мебардоранд.

Коммунистҳо масалан дорои дастгоҳҳои фаъол дар майдон ҳастанд, миллигароён нақшу нишоте дар ин масъала аз худ нишон медиҳанд ва хулоса касоне, ки пойбанд ба дин нестанд, фидокорӣ аз худ нишон дода ва ҷони худро дар роҳи озодӣ нисор мекунанд, вале

диндорон кучоянд?

Оё масъалаи Фаластин ва амсоли он, як масъалаи исломӣ ба шумор намеравад, ки барои дин ва уммат аҳамият дошта бошад? Чаро диндорон майдонро барои бединҳо ва бераҳагон ҳолӣ кардаанд? Албатта ҳамаи муборизони ғайри диндор, бераҳа нестанд, балки бисёрии онҳо чунин ҳастанд, хусусан раҳбаронашон.

Оё фаризаи ҷиҳод мансӯх шуда ва дигар фарз нест ва диндорон дар баробари он мавриди бозхост қарор намегиранд? Оё уммат аз ҷиҳод бениёз гардидааст?

Вагарна, чаро диндорон дар робита бо ҷиҳод, аз худ сустӣ нишон медиҳанд? Чаро сухан дар бораи ҷиҳод канор гузошта шуда ва сухане ғайри амалӣ ва ғайри воқеӣ гардидааст?

Дар поён ба ин пурсишҳо якояк посух хоҳем дод.

Мубориза бо нафс ва андешаҳои ақибфтода, ё худ ҷиҳоди акбар

Дидгоҳҳои инсон ва андешаҳои, ки дар зехнаш ҷойгир ҳастанд, ба фаъолият ва ҳаракатҳои инсон ҷиҳат мебахшанд. Масалан мебинем сарватманде замин меҳарад ҳолӣ ва дур аз манотиқи маскунӣ, ки агар ҳамин замин барои инсонии оддӣ бо қимати арзон ҳам пешкаш шавад, ҳозир ба харидани он нест. Чаро? Вақте дунболи сабабе, ки он сарватмандро водошта, ки чунин заминеро бихарад ва низ сабабе,

ки инсони оддиро чунин қарор дода, ки рӯй аз харидани он баргардонад, биравем, хоҳем дид, ки сабаб, дидгоҳи оянданигаре аст, ки дар назди шахси аввал вуҷуд дорад, - ки барои солҳои баъд меандешад, онгоҳ, ки ободонӣ то ин замини холи расида ва ҳамин замини холи дар он замон арзиш пайдо хоҳад намуд, ки ҳамин дидгоҳ ӯро водошта заминро харидорӣ намояд, дар ҳоле, ки шахси дуввум ин дидгоҳро надошт ва ба ҳамин хотир рӯй аз харидорӣ бартофт.

Ба ҳамин сурат дидгоҳ ва андешаҳо дар ҷиҳатбахшӣ ва таъйини фаъолиятҳои инсон таъсир мегузоранд.

Ҷиҳод, ки муҳимтарин иқдом ва фаъолият дар зиндагии инсон ба шумор меравад, ниёз ба як дидгоҳи муайяне дорад, ки инсонро вомедорад ба сӯи ин амал қадам бардорад. Уммати исломии мо дар гузашта дорои чунин дидгоҳ ва андешаи матлуб буд ва ба ҳамон хотир дар роҳи ҷиҳод бо завқу иштииёқ ҳаракат мекард. Аммо диндорони кунунии мо, дар бештари вақтҳо на фақат он дидгоҳи ҷиҳодиро надоранд, балки зеҳнҳо ва нафсҳояшон дарбардорандаи дидгоҳҳои манфии ақибфтодае шудааст, ки боис гардидааст миёни онҳо ва ҷиҳод як фосилаи калоне воқеъ шавад.

Аз ҳамин ҷост, ки Ислом тавачҷӯҳашро аввалан бар ҳамин ҷониб равона месозад ва чунин назар дорад, ки мубориза бо нафс ва андешаҳои

ақибафтода аз дохили инсон ва коштани андешаҳо ва дидгоҳҳои ҷиҳодӣ дар руҳи фард, худ ҷиҳоди акбар (бузургтар) буда ва инсонро бар омодабоши комил барои ҷиҳод ва фидокорӣ ва ҷоннисорӣ дар ҳар лаҳза ва ҳар гоҳ, ки ниёз ба он пайдо мешавад, қарор медиҳад.

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Паёмбари Худо (с) дастаеро барои набард фирисод. Вақте онҳо аз майдони набард бозгаштанд, Паёмбар (с) фармуд: Марҳабо ба мардуме, ки ҷиҳоди кучактарро пушти сар гузаронда ва ҷиҳоди бузургтаре бар онҳо боқист! Пурсиданд: Эй Паёмбари Худо! Ҷиҳоди бузургтар кадом аст? Фармуд: Ҷиҳоди бузургтар, мубориза ва пайкор бо нафс аст.

Паёмбари Худо (с) фармуд: “Ҳамоно бартарин ҷиҳод аз они касест, ки бо ҳамин нафсе, ки дар наздаш қарор дорад, мубориза ва пайкор кунад”.

Дидгоҳҳои ақибафтода

Акнун бояд дид он нуқтаҳои манфӣ, ки дар нафси инсон лона гузошта ва ўро аз ҷиҳод бознишаста қарор додаанд ва низ он дидгоҳҳои ақибафтода, ки дар андешаи инсон ворид шуда ва ўро аз ҳаракат боздошта ва аз шарафи мубориза ва ҷоннисорӣ маҳрум намудаанд, кадомҳоянд? Ҳамчунин бояд дид дини Ислом чӣ гуна ин мушкилро муолиҷа карда ва чунин нуқоти манфиро аз байн мебарад? Он андеша

ва дидгоҳҳои бадале, ки Ислом онҳоро ба ҷои дидгоҳҳои манфӣ дар нафси фард ҷойгузин мекунад, кадохоянд?

Посухи ин пурсишҳо бо мулоҳизаи нуқоти зерин ошкор мегардад:

1. Дилбастагӣ ба зиндагии дунё ва роҳатталабӣ: Ҳар инсоне табиатан ба зиндагӣ алоқа ва дилбастагӣ дорад ва дунболи роҳатталабист. Ҷиҳод роҳати инсонро аз дасташ гирифта ва ўро дар маърази нобудсозии зиндагиаш қарор медиҳад. Дар ин ҷост, ки маърака оғоз мешавад ва мубориза миёни нафси роҳатталаби инсон ва миёни руҳи пойбандӣ ба фаризи ҷиҳод, ки ўро ба сӯи фидокорӣ ва ҷоннисорӣ меҳонад, оташ мегирад. Агар инсон аз имони қавӣ ва дидгоҳи дурусти исломӣ бархурдор бошад, бар нуқоти манфии нафсаш пирӯз омада ва ба сӯи фидокорӣ ва ҷиҳод мешитобад, вагарна аз ақибафтадагон ва бознишастагон хоҳад буд.

Бо як роҳи воқеӣ ва мантиқӣ ошкор, дини Ислом ин мушкиларо муолиҷа менамояд. Хитоб ба инсон мегӯяд: Эй инсоне, ки ба хотири тарс аз марг ва талаби роҳат, аз ҷиҳод бознишастай! Оё ту зомини нафси хеш шуда метавонӣ, ки ин роҳате, ки дорӣ, бароят истимрор ва ин зиндагӣ бароят давом дошта бошад? Оё интизор надорӣ, ки беморие ояд ва роҳат аз дастат баргирад, ё ҳодисае ба вуқӯъ пайвандад ва

зиндагиатро аз байн барад? Оё ту аз ин ки фариштаи марг ҳар лаҳза ба дидорат оят, дар амонӣ? Агар посух манфӣ бошад, ки бояд ҳам чунин бошад, пас чаро фурсатро аз даст медиҳӣ ва розӣ ба марге арзон ва бидуни ҳеҷ қимат ё баробаре мешавӣ, дар ҳоле, ки метавонистӣ аз ин марги худ баҳра бибарӣ ва иззат, каромат ва подоши фаровоне ба даст оӣ?

Аз ҷониби дигар, оё ту ба рӯзи охират ва ин ки дар он ҷо биҳишт ва дӯзахе ҳаст, имон надорӣ? Пас чаро нафси худро бо бознишастан аз ҷиҳод, дар маърази оташи дӯзах қарор дода ва ба хотири чанд рӯз ё чанд соли беарзиш зиндагонӣ кардан дар ин дунёи зудгузар, худро аз биҳишти азим ва ҷовидона маҳрум месозӣ?

Худои мутаол мефармояд:

“Эй касоне, ки имон овардаед! Чаро вақте ба шумо амр мешавад, ки барои ҷиҳод дар роҳи дин бедаранг хориҷ шавед, (чун бори гарон) ба хоки замин сахт дилбастаед? Оё розӣ ба зиндагонии (ду рӯзаи) дунё ивази ҳаёти абадии охират шудед? (Дар сурате, ки) матои дунё дар пеши олами охират бисёр андак ва ночиз аст. Бидонед, ки агар дар роҳи дини Худо барои ҷиҳод берун нашавед, Худо шуморо ба азобе дарднок азоб хоҳад дод ва мардуме дигар барои ҷиҳод ба ҷои шумо хоҳад баргумошт...”

Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

“Ҳамоно марг ба суръат дар талаби шумост, на онҳо, ки истоданд ва на онҳо, ки фирор мекунанд, ҳеҷ кадом аз

чанголаш раҳой намеёбанд. Ҳамоно беҳтарин маргҳо кушта шудан (дар роҳи Худо) аст. Савганд ба зоте, ки ҷони фарзанди Абӯтолиб дар ихтиёри ӯст, ҳазор зарбати шамшер бар ман осонтар аст то марг дар бистар, дар гайри тоати Парвардигор”.

Дар хутбаи дигаре мефармояд:

“Ба Худо савганд, агар аз шамшери дунё фирор кунед, аз шамшери охират солим намонед... Дар фирор газаб ва хашми Худост ва хори и ҳаҷмешигӣ ва нанги ҷовидон. Фироркунанда ба умри хеш намеафзояд ва байни худ ва рӯзи маргаш деворе эҷод намекунад. Кист, ки бо суръат ва нишот бо чиҳоди хеш ба сӯи Худо биравад, ҳамчун ташналабе, ки ба сӯи об мешиতোбад? Биҳишт дар зери сояи найзаҳост...”

Имом Ҳусайн ибни Алӣ (а) дар шеър мефармояд (ки тарҷумаи маънои он чунин аст):

Агар дунё боарзиш шумурда шавад;

Подошгоҳи Худо болотар ва арҷмандтар аз он аст.

Агар баданҳо барои марг ба вуҷуд оварда шудаанд;

Кушта шудани мард бо шамшер дар роҳи Худо беҳтар аст.

2. Фаҳми нодуруст аз зиндагӣ ва дин: Бештари мардум зиндагиро чунин мефаҳманд, ки зиндагӣ фақат хӯрдану нӯшидану лаззат бурдану хобидан аст ва бояд инсон онҳоро барои нафси хеш фароҳам созад. Аммо иззат, каромат ва шараф чизҳои зарурие

нестанд, ки бояд фароҳам бошанд. Барои зиндагӣ хӯрдану лаззат бурдану роҳат намудан кофист.

Ҳатто яке аз чунин шоироне мегӯяд (ва тарҷумаи шеър чунин аст):

Дунё нест ҷуз шаробу таому маном;

Ки агар онҳо аз дастат рафт, пас Худо ҳофиз, эй дунё!

Аммо аз назари як нафар инсони мӯъмин ва огоҳ, зиндагӣ чунин нест, балки зиндагӣ аз дидгоҳи мӯъмин, иззат, каромат ва шараф аст, ки агар фароҳам набуданд, зиндагӣ дар хорӣ, зиллат ва пастӣ арзише надорад. Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Марг дар зиндагии шумост агар шикаст хӯред ва зиндагӣ дар марги шумост агар пириӯз шавед...”

Имом Ҳусайн (а) мефармояд:

“Ҳамоно ман маргро ҷуз саодат ва зиндагӣ бо ситамгаронро ҷуз марг намебинам”.

Дар ин миён гурӯҳи дигаре аз мардум ҳам ҳастанд, ки нисбат ба мавзӯи чиҳод дар роҳи Худо фаҳми дурусте надоранд. Мегӯянд: Шароити чиҳод фароҳам нест, зеро Имоми маъсуме нест, ки рухсати онро диҳад... Ин чунин фаҳме, муғолитае³ беш нест ва барои он касе, ки аз фикҳи чиҳод дар Ислом камтарин огоҳие дорад, муғолита буданаш ошкор мешавад. Зеро фақеҳон чиҳодро бар ду қисм тақсим мекунанд:

³ Муғолита – инсонро ба фикри ғалат андохтан.

а) Ҷиҳод дар роҳи Худо барои наشري Ислом дар ҷомеаҳои дигар ва баланд қарор додани сухани Худо дар рӯи замин. Ин навъ ҷиҳод аст, ки дар он раҳбарии имоми маъсум ё рухсати ӯ шарт шудааст ва воҷиб буданаш ҳам ба сурати кифоист, яъне агар гурӯҳе аз уммат камар ба он банданд, аз дӯши дигарон соқит мешавад. Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд: *“Мусулмон барои ҷиҳод ҳамроҳ бо касе, ки имон ба ҳукм - яъне раҳбарии гайри шаръӣ - надорад ва дар ганимат фармони Худои мутаол ҷорӣ намекунад, берун намеояд”*.

б) Ҷиҳод ба хотири дифоъ аз дин, ё ватан, ё ҳуқуқи мардум, ё аз ҷон, мол ва номус ва ё аз маҳрумон ва мазлумон. Ин навъ мубориза шаръист ва ҳатто фарз аст бар ҳар фарде ва ниёзе ҳам ба рухсати имоми маъсум ё марҷаи динӣ надорад. Агар касе барои чунин ҷиҳоде бархоста ва дар он роҳ кушта шавад, шаҳиди роҳи Худо шумурда мешавад.

Паёмбари гиромӣ (с) мефармояд:

“Ҳар касе, ки дар роҳи дифоъ аз хонаводааш кушта шавад, шаҳид аст ва ҳар он кас, ки дар роҳи бозпасгирии ҳуқуқаш кушта шавад, шаҳид аст ва ҳар касе, ки дар роҳи дифоъ аз молаш кушта шавад, шаҳид аст”.

Донишманди бузург Ҳурри Омулӣ дар фарҳангномаи ҳадисии хеш “Васоил-уш-шиа”, боби ҷудогонаеро зери унвони “Боби ҷоиз будани набард бо ҷангҷӯ, дузд, ситамгар ва дифоъ аз ҷон, номус ва

мол, ҳарчанд андак буда ва тарси кушта шуданаш ҳам бошад” дар китоби ҷиҳод, барои ин матлаб ихтисос додааст.

Ў дар ин боб 17 ҳадис меоварад, ки охирини онҳо ин ривоят аст, ки меғӯяд: *“Алӣ ибни Абӯтолиб (а) мефармояд: Ҳар он кас, ки дузде вориди манзили ӯ шуд, ба зарбат задан бар он дузд биштобад...”*

Дар Наҳҷ-ул-балоға мехонем Имом Алӣ (а) қавмеро ба хотири ин ки ба мубориза алайҳи гурӯҳе аз сипоҳи Муовия, - ки бар ин қавм таҷовуз карда буданд - барнахостанд, мавриди сарзаниш қарор медиҳад. Мефармояд:

“Сипас онҳо (гурӯҳе аз сипоҳи Муовия баъд аз таҷовуз ба ҳарими қавм) бо ганимат баргаишанд бидуни ин ки ҳатто як нафар аз онҳо захмӣ гардад ва ё қатрае хун аз онҳо рехта шавад...” Онгоҳ Имом мефармояд: *“Рӯи шумо зишт бод ва ҳамеша гаму гусса ҳамроҳатон бод, ки шумо ҳадафи ҳучуми душман қарор гирифтед, пай дар пай ба шумо ҳамла мекунанд, вале шумо дар муқобил ба ҳамла барнамехезед, бо шумо мечанганд, вале шумо намечангед!...”*

Устои фуқаҳо Шайх Муҳаммадҳасан Начафӣ, соҳиби китоби *“Ҷавоҳир”*, баъд аз он ки баҳси муфассале дар заминаи ҷиҳод ба амал меоварад, мефармояд:

“Аз он чи гузашт чунин хулосабардорӣ мешавад, ки ҷиҳод бар чанд қисм аст:

а) Ин ки чиҳод, аз ҷониби худи муслмонон оғоз карда шавад барои даъват ба сӯи дини Ислом. Ин навъ чиҳод ба шарти фароҳам будани шартҳое, ки гуфтем, - ки аз ҷумлаи он вучуди имоми маъсум аст - анҷомпазир аст ва ҳамон аст, ки воҷиб буданаш кифоист;

б) Ин ки ҳамла кунад бар муслмонон душмани кофир, ки ҳастаи Ислом аз ҷониби ӯ мавриди таҳдид аст ва ё тарси ин вучуд дошта бошад, ки бар кишварҳои исломӣ сайтара пайдо кунад ва онро ба асирий кашад ва молҳояшонро ғорат намояд. Ин навъ аз чиҳод бар ҳар муслмоне чӣ озод бошад ё барда, чӣ мард бошад ё зан, чӣ тандуруст бошад ё бемор, чӣ кӯр бошад ё ланг ва ё ғайра, агар ниёз ба онҳо пайдо шавад, фарз аст. Чунин ҳам нест, ки бастагӣ дошта бошад ба ҳузур доштани имоми маъсум (а) ва ё рухсати ӯ. Фарз буданаш ҳам фақат махсуси касоне аз муслмонон, ки онро қасд кардаанд, нест, балки бар ҳар касе, ки аз ҳолат огоҳӣ ёбад, фарз аст, ки бархезад агар қудрати қасдкардашудагон бар муборизаро надонад ва бар наздикон воҷиб буданаш ботаъкидтар аст”.

3. Узрҳои бемаврид: Дар ин миён гурӯҳе аз мардум ҳам ҳастанд, ки имон ба зарурат доштани талош ва чиҳод доранд, вале барои бознишастагӣ ва беҳаракатии худ узрҳои бемаврид меоваранд. Гоҳе

чунин узр меоваранд, ки бояд таҳсилоташонро ба итмом расонанд ва ё масъулияти тиҷоратие бар дӯш доранд ва гоҳе ҳам вучуди аҳли хонавода ва фарзандонро узр қарор медиҳанд ва гоҳе дигар шароити дарднокро сарзаниш мекунанд... Дар ин чо агар ба Қуръони карим муроҷиат намоем, мебинем Қуръон тамоми ин узрҳоро мавриди инкор қарор дода ва узроварандагонро ба сарнавиште бад таҳдид мекунад. Худои мутаол мефармояд:

“(Эй наёмбари мо!) Бигӯ умматро, ки эй мардум! Агар шумо падарон ва писарон ва бародарон ва занон ва хешовандони худ ва молҳое, ки гирд овардаед ва тиҷорате, ки аз касодии он бимнокед ва манзилҳое, ки ба он дил бастаед, беш аз Худо ва наёмбар ва ҷиҳод дар роҳи ӯ дӯст медоред, мунтазир бошед то қазои ҳатмии Худо ҷорӣ гардад ва Худо фосиқон ва бадкоронро (ба роҳи бихишт ва саодат) ҳидоят нахоҳад кард”.

Онгоҳ, ки Имом Алӣ (а) гирифтори ёрони бознишаста ва танбале шуд, ки бознишастагии хеш аз ҷиҳодро ба тағйири шароити обу ҳаво тавҷеҳ мекарданд, дар миёни онон хутбае дурушт ронд, ки дар он омадааст:

“Ҳар гоҳ дар айёми тобистон фармони ҳаракат ба сӯи душман додам, гуфтед: Андаке моро мӯҳлат деҳ то сӯзи гармо фурӯ нишинад. Агар дар сармои зимистон ин дастурро ба шумо додам, гуфтед: Акнун ҳаво фавқулода сард аст, бигзор сӯзи сармо ором гирад. Ҳамаи ин

баҳонаҳо барои фирор аз сармо ва гармо буд. Шумо, ки аз сармо ва гармо ваҳшат доред ва фирор мекунад, ба Худо савганд, аз шамшери душман бештар фирор хоҳед кард. Эй касоне, ки ба мардон мемонед, вале мард нестед! Эй кӯдаксифатони беҳирад! Эй арӯсони чодарнишин, (ки чуз айшу нӯш ба чизе намеандешед), чӣ қадар дӯст доштам, ки ҳаргиз шуморо намедидам ва намешинохтам...”

4. Қиём ба забон: Баъзе аз мардум, аз чиҳод фақат ба ин миқдор иктифо мекунанд, ки суханрониҳои шӯрангез хитоба намоянд ва ё китобҳои инқилобӣ нигоранд. Аммо вақте аз эшон хоста шавад, ки амалан ҷоннисорӣ намоянд ва ба муборизаи тан ба тан дар майдони чиҳод ворид шаванд, мебинем шикаста шуда ва рӯ ба фирор мениҳанд.

Дар ин замина Имом Алӣ (а) дар Наҳҷ-ул-балоға хитоб ба бархе аз чунин мардум мефармояд:

“Эй мардуме, ки баданҳоятон ҷамъ, вале афкор ва хостаҳои шумо пароканда аст! Суханони доғи шумо сангҳои сахтро дарҳам мешиканад, вале аъмоли сусти шумо душманонатонро ба тамаъ вомедорад. Дар маҷлисҳо фарёд мекашед: Кош дар майдони набард будем, кош пайкор мекардем! Аммо ҳангоми ҷанг фарёд мекашед: Эй ҷанг! Аз мо дур шав!...”

Чиҳод, ба василаи чӣ ва чаро?

Ислом дар бархӯрд бо истеъмор, ситам ва

инҳирофу буроҳагӣ ниёз ба васоил, нерӯҳо ва дастгоҳҳои гуногун дорад. Садо ва симо василаест, қалам василае дигар аст, талошу кӯшиш нерӯест, ҳаракати иҷтимоӣ силоҳест... Мубориза тамоми ин нерӯҳо ва васоилро металабад. Ба ҳамин ҷиҳат Паёмбари гиромӣ (с) сарвати Хадича ҳамроҳ бо шамшерӣ Алиро ду сабаби асосии пирӯзии Ислому муаррифӣ мекунад. Қуръони карим ҳамеша ба ҷиҳод ба василаи мол ва ҷон тарғиб мекунад. Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Худоро! Худоро! Дар мавриди ҷиҳод дар роҳи Худо бо молҳо, ҷонҳо ва забонҳоятон...”

Аммо ҳадафҳои ҷиҳод дар роҳи Ислому метавон дар мавриди зерин хулосабандӣ кард:

1. Ҷиҳати наشري Ислому дар ҷаҳон ва наҷот додани башарият аз ҳукуматҳои гумроҳ ва кофир. Қуръони карим мефармояд:

“(Эй мӯъминон!) Бо кофирон қитол намоед, ки дар замин дигар фитна ва фасоде намонад ва дин ҳама дини Худо гардад...”

2. Ҷиҳати дифоъ аз дин, ватан, ҷон ва ҳуқуқ: *“Ҳар он кас, ки дар роҳи бозпасгирии ҳуқуқи хеш кушта шавад, шаҳид аст”.*

3. Ҷиҳати ислоҳ дар дохили уммат. Имом Алӣ (а)

мефармояд: *“Албатта бо онҳо ба хотири таъвили Қуръон (маънои Қуръон) хоҳам ҷангид ҳамон гуна, ки ба хотири танзили Қуръон (нозил шудани Қуръон) бо онҳо ҷангида будам”.*

4. Ҷиҳати дифоъ аз мазлумон ва маҳрумон. Худои мутаол мефармояд: *“Чаро дар роҳи Худо ҷиҳод намекунед, дар сурате, ки гурӯҳи нотавоне аз марду зану кӯдакони шумо доим мегӯянд: Бор Худоё! Моро аз ин шаҳре, ки мардумаш ситамкоранд, берун овар...”*

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Ба Худо савганд, агар ҷуз ба як нафар даст намеёфтанд ва ўро қасдан ва бидуни гуноҳ мекуштанд, қатли ҳамаи онҳо барои ман ҳалол буд...”

Пешгуфтор.....	3
Имом Алӣ (а) ва Наҳҷ-ул-балоға.....	13
Имом дар ҷавонӣ	14
Алӣ дар марҳалаи куҳулат.....	17
Марҳалаи ахир.....	20
Дар бораи Наҳҷ-ул-балоға	22
Аҳамияти Наҳҷ-ул-балоға.....	25
Ҳуҷуми муғризонa	27
Адолати иҷтимоӣ дар Наҳҷ-ул-балоға	31
Адолат дар низоми ҳастӣ.....	31
Адолати иҷтимоӣ.....	34
Шақлҳои ситам дар ҷомеа	36
Мавзеи мо нисбат ба зулм	45
Ҳақ дар Наҳҷ-ул-балоға	48
Меъёри ҳақ чист?	50
Меъёри ҳақ.....	55
Ҷустуҷӯ аз ҳақ ва пайравӣ аз он	57
Масъулияти мо дар баробари ҳақ	60
Озодӣ дар Наҳҷ-ул-балоға	63
Бандагии ҷаҳони ҳастӣ.....	63
Озодии инсон	65
Қазо ва қадар, ё худ масъалаи сарнавишт.....	68
Қонуни виросат ва тарбият	71
Маҷолҳои озодӣ	74
Иҷрои ҳад ва ҷазоҳо чаро?	82
Ҷигунагии барда шудани инсонҳо	84

Масъулият дар Наҳч-ул-балоға	89
Вазъияти асафбори уммати исломӣ	89
Хулоса.....	105
Чиҳод дар Наҳч-ул-балоға	107
Аҳамияти чиҳод	107
Падидаи бегона.....	113
Мубориза бо нафс ва андешаҳои ақибафтода, ё худ чиҳоди акбар	114
Дидгоҳҳои ақибафтода	116
Чиҳод, ба василаи чӣ ва чаро?	125